

קונטרס שערי מועד סוכות

**מאה חמישים שאלות
ותירוץ אחד
בביאור חג הסוכות**

קונטרס
שערי מועד
סוכות

מאה חמישים שאלות
ותירוץ אחד
בביאור חג הסוכות

קונטרס זה יוצא לאור

לעילוי נשמת

הר"ר שמואל משה ב"ר גדליה זצ"ל

מרת רבקה ב"ר יחזקאל ע"ה

ר' מרדכי אריה ב"ר יו"ט נטיל ז"ל

ר' יהודה מיכאל ב"ר בנימין שלמה ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

מהדורה רביעית מורחבת

תשרי תשפ"ג

הערות והארות יתקבלו בברכה

054-8450781

ניתן לקבל את הקונטרס בבקשה למייל:

A0548450781@gmail.com

כל הזכויות שמורות

תוכן הענינים:

חלק א - שאלות בעניני חג הסוכות	א
חלק ב - דברי הגר"א ביסוד חג הסוכות	ב
חלק ג - תירוץ הקושיות	ג
חלק ד - ביאור עניני ומצוות החג	ד
השייכות בין יו"כ לסוכות	ה
ביאור המשנה משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו	ו
ביאור מעלת הימים שבין יו"כ לסוכות	ז
קדושת הסוכה	ח
בניית הסוכה	ט
דיני הסכך	י
שאלות בפסוקי התורה בענין חג הסוכות	יא
שאלות בציווי חג הסוכות בפרשת אמור	יב
ביאור פסוקי התורה בענין מצות ישיבה בסוכה	יג
מצות עליה לרגל	יד
חג האסיף	טו
הדין על המים	טז
מצות השמחה בחג הסוכות	יז
שמחת בית השואבה	יח
מצות ניסוך המים	יט
שיר של יום בחג	כ
מצות ארבעת המינים	כא
עוד בענין מצות ארבעת המינים	כב
"ולקחתם לכם" "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם"	כג
הקפות בנטילת לולב	כד
איגוד ארבעת המינים	כה
נענועי הלולב	כו
סימני כליה לאומות העולם בחג הסוכות	כז

סוכת גרים.....	עז
מצות הקהל.....	פא
כמה הבדלים בין חג פסח לחג סוכות.....	פב
קריאת התורה בשבת חול המועד.....	פו
הערה בהפטרה של חג הסוכות.....	פח
הושענות.....	פח
קרבות החג.....	פט
צ"ח כבשים בחג.....	צא
השייכות בין חג סוכות לבית המקדש.....	צב
השייכות בין חג סוכות לגאולה העתידה.....	צד
ענין האחדות בחג הסוכות.....	צה
לימוד תורה בסוכה.....	צט
השייכות בין סוכות להדלקת המנורה וחנוכה.....	קא
יום הושענה רבה.....	קב
מעלתו של יום הו"ר.....	קז
מנהג נטילת ערבה בהו"ר.....	קט
שמיני עצרת ושמחת תורה.....	קיא
שמחת סיום התורה.....	קטו
סיום הדין ביום שמיני עצרת.....	קית
מעלת השמחה בשמחת תורה.....	קכא

חלק ה - נספחים..... קכג

נספח א' - עיון בדברי הגר"א שענני הכבוד הסתלקו בחטא העגל.....	קכג
נספח ב' - עיון נוסף בדברי הגר"א.....	קלח
נספח ג' - דברי האלשיך ביסוד חג הסוכות.....	קלט
נספח ד' - ביאור דברי הטור והגר"א שסוכות נגד יעקב.....	קמא
נספח ה' - ביאור דברי הגמ' בערכין.....	קמד
נספח ו' - מחלוקת התנאים על מה נקבע חג הסוכות.....	קמז

הקדמה

"במה אקדם ה' אכף לאלוקי מרום", ששם חלקי מיושבי בית המדרש ולא שם חלקי מיושבי קרנות, וברוב חסדיו זיכני להוציא קונטרס על חג הסוכות.

קונטרס זה ענינו לרומם את החג, ולהוסיף טעם וחיבור למצוות ומנהגי החג. כמו שמובא ב'שיטה מקובצת' בב"ק (דף יז.) בשם המאירי: התלמוד מייפה את המעשה ומשלימו, **והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה וכו'.** וע"י כך חג הסוכות ישפיע על עבודת ה' במשך כל השנה.

כתב רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ערך סוכה): לפיכך **חייב אדם שיעשה סוכה במורגש ושיתבונן בענינה במושכל כי המצוות תכלית כוונתם בהשגת המושכל, לא בהשגת המורגש לבד וכו' ואע"פ שנצטוונו לעשות המצוה בנגלה, אין עיקרה אלא בנסתר.** ראייה לדבר כלי המשכן שהיו כלים גופניים להיות ציור ודוגמא לדברים שכלים ורוחניים, עכ"ל.

בספר 'פניני רבנו יחזקאל' מובא בשמו של הגר"י אברמסקי שיש טעם מיוחד לדבר תורה הנאמר כתירוץ לקושיא שקדמה לו, שמתוך אי הבהירות של השאלה מתעצמת העריבות של הדברים הבאים כתירוץ.

ואמר שלמד זאת מדברי דוד המלך בספר תהילים. במזמור 'בצאת ישראל ממצרים' הנאמר בהלל, שואל 'נעים זמירות ישראל' ארבע שאלות: מה לך הים כי תנוס? הירדן תיסוב לאחור? ההרים תרקדו כאלים? גבעות כבני צאן? ועונה: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה-ה יעקב. לכאורה היה אפשר לומר את אותם דברים כעובדה ולא כשאלה, הים ראה וינוס: הירדן יסוב לאחור וכו', מלפני אדון חולי ארץ וגו'.

ללמדנו כי יש עריבות ומתיקות מיוחדת לדברים הנאמרים כתשובה לשאלה. כשנשאלת שאלה הלב סקרן ומשתוקק לדעת מה התשובה, וכשיש השתוקקות של הלב התשובה נכנסת ללב עמוק יותר. ע"פ דברים אלו יש טעם בריבוי השאלות שבקונטרס, למען יתיישב היסוד שכתוב בתשובה על לב הקורא.

כדבריו מבואר ברמב"ן בהשגות לספר המצוות (שורש א) שכתב: הרב השיב על בעל ההלכות ז"ל ארבע תשובות (השגות) יפות וטובות **מעוררות הלבבות ומולידות מחשבות לאשר להם עינים פקוחות ואזנים קשובות.**

נראה להוכיח כדבריו ממצות "והגדת לבנך" שנתנה תורה בליל פסח. הצורה בה תיקנו חז"ל לקיים את המצוה היא שהבן שואל ארבע קושיות, ואז האב עונה את התשובה עבדים היינו לפרעה. עוד תיקנו חכמים לעשות שינויים בליל הסדר כדי שהבן ישאל את אביו עליהם, ומתוך כך יענה לו אביו ויספר את סיפור יציאת מצרים. וצ"ב מדוע הוצרכו חז"ל לכל זה, הרי אפשר שהאב יספר לבנו בלי שהבן ישאל אותו. וע"כ הביאור הוא כדברי הגר"י אברמסקי, שיש טעם מיוחד בתשובה שבאה כתירוץ לקושיא, ולא כאמירה בפני עצמה.

בדומה לכך נכתב ב'שיחות מוסר' (לגר"ח שמואלביץ') בכמה מקומות: מצות סיפור יציאת מצרים היא מצוה שקשה לקיימה, כיון שהכל ידוע מכבר משנים רבות, **ולכן ציוותה תורה לספרה בדרך של שאלה ותשובה, כי השאלה מעוררת ומגבירה את ההתענינות את עירנות החושים ואת הרצון לשמוע, ואז יחוש השואל בתשובה טעם של חידוש ואפילו כשאדם שואל את עצמו.**

וכן נראה מדברי הגמ' בסנהדרין (דף צג:) שכתוב בה שאחת ממעלותיו של דוד המלך היא שהוא **יודע לשאול**. וצ"ב הרי לכאורה שאלה מעידה על חוסר בהבנה, וא"כ מה המעלה של דוד בזה שידע לשאול. אלא וודאי כנ"ל, שע"י שאלה יסודית כל הענין מתבאר יותר, ולכן לדעת לשאול היא מעלה בלימוד התורה.

אפשר שמטעם זה רבינו הקדוש בסדרו את המשניות בכמה מקומות כתב את דברי המשנה בצורה של שאלה ותשובה, כגון המשנה הראשונה במסכת ברכות: **מאימתי** קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם. לכאורה יכלה המשנה לומר את אותו דבר בלי שאלה ותשובה. קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם. מדוע נכתבה המשנה בצורה של שאלה ותשובה. אפשר לבאר משום שע"י שאלה מתחדד לב הלומד לרצות לדעת את התשובה, וע"י כך נכנסים הדברים יותר עמוק בלבבו.

זכיתי לשמוע במשך כמה שנים שיעורים בישיבת מיר, מפי מו"ר הגאון רבי רפאל הלוי שמואלביץ זצ"ל. כך הייתה דרכו להרבות קושיות בסוגיא, ואז לומר יסוד שעל ידו הייתה מתבררת הסוגיא, ומתיישבות כל השאלות. כעין דברי רבי יוחנן (ב"מ דף פד.) שע"י שריש לקיש היה מקשה בכל ענין כ"ד קושיות, ממילא רווחא שמעתתא.

הרבה מהדברים בקונטרס נלקטו מהספר "זמן שמחתינו" למו"ר רה"י הגר"ד כהן. וכן מהספר "ירח למועדים" להגר"י אלשין ר"י ליקווד (ארה"ב). וכן מהספר "תפוחי זהב" (סוכה) להגר"פ גולדווסר מנהלה הרוחני של ישיבת "אור ישראל". וכן מהספר "ויניקוהו דבש" להגר"י קסטנבוים ר"מ בישיבת מיר, וכן דברים ששמעתי בשיחותיו הנפלאות של הרב אליהו דיסקין.

השתדלתי בכל מקום לציין את המקור המדויק שממנו נלקחו הדברים, כדי שהמעונין לראות את הדברים בהרחבה יעיין שם. במקומות שצוטטו דברי רבותינו ויש אי הבנה בדברים, יתלה הקורא את הדבר בחוסר הבנת המלפט.

ישנן בקונטרס שאלות רבות שאפשר לתרצן גם באופ"א, ואעפ"כ לא נמנעתי מלהביאן, ע"פ יסודו של הגר"ח מבריסק על המבואר בירושלמי שיש ד' סימנים לשוטה, היוצא בלילה, לן בבית הקברות, מקרע את כסותו, ומאבד מה שנותנין לו. מוסיף הירושלמי שדווקא אם עשה את כל המעשים הללו, אבל אם עשה רק אחד מהם אין הוכחה שהוא שוטה, משום שכל מעשה בנפרד אפשר להסביר למה עשה אותו, ואין הכרח שעשה אותו משום שטות. והקשה הגר"ח שגם אם עשה את כולם אינו מוכרח שהוא שוטה, מפני שאולי עשה כל אחד מהסיבה שלו, וכמו שבאר הירושלמי שם. ותירץ שמסתבר לומר תירוץ אחד שהוא שוטה, מאשר לומר כמה תירוצים למה עשה כל מעשה בפני עצמו.

למדנו מדברי הגר"ח שיש עדיפות לתירוץ אחד שמתרץ כמה שאלות, מאשר הרבה תירוצים שכל אחד מתרץ שאלה אחת.

יש בנותן טעם להוסיף גם את דברי הרמח"ל בהקדמה לספרו 'דרך ה' ז"ל: **אולם מה שראוי לו שישתדל אליו הוא ידיעת הכללים, כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה, וכשישיג כלל אחד נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים,**

ואע"פ שלא הבחין במ עדיין ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא, כי הנה כשיבוא כל אחד מהם לידו לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי אשר אי אפשר להם להיות בלתי, **וכבר אמרו חז"ל "לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים"**, עכ"ל.

חילקתי את השאלות לפי עניני החג כדי להקל על הקריאה, אך כל השאלות מתורצות ע"פ היסוד שהתבאר בח"ב של הקונטרס.

אודה לאבי מורי שהגיה את הקונט', והעיר ותיקן ע"מ שיהא דבר נאה ומתקבל. מנשים באוהל תבורך רעייתי הנושאת במסירות בעול הבית והילדים אשר חנן אותנו ה' יתברך, ובזכותה יכול אני לשבת במנוחה באוהלה של תורה בישיבת מיר, יזכנו ה' לראות יחדיו רב נחת מכל צאצאינו.

חלק א'

שאלות בעניני חג הסוכות

א. הקשה ה'טור' (סימן תרכה) מדוע נקבע זמן חג סוכות לחודש תשרי, הרי מצות ישיבה בסוכה היא זיכרון לעננים שהקיפו את עמ"י בזמן יציאת ממצרים שהייתה בחודש ניסן, והיה ראוי לחוג את חג הסוכות בחודש ניסן.

ותירץ שכיון שבקיץ דרכם של בני אדם לצאת מביתם החוצה לסוכות בגלל החום, לא יהיה ניכר שהישיבה בסוכה היא לשם מצוה, לכן התורה ציוותה לחוג את חג הסוכות בתחילת החורף בזמן שהכול נכנסים חזרה לביתם, וכך יהיה ניכר שהסוכה היא לשם מצוה.

תירוצ נוסף כתב רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ערך סוכה): לפי שהיו שבעה (עננים) על כן נצטוונו לעשות מצוה זו בחודש השביעי ושבעת ימים.

יש להקשות על תירוצים אלו, שהרי ידועים דברי הרמח"ל בספרו 'דרך ה' (ד-ז): שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, **בשוב תקופת הזמן** **הוא יאיר אור מעין האור הראשון**, ותחדש תולדת התיקון ההוא במי שקיבלו עכ"ד. כוונתו שהחגים אינם רק זיכרון למה שהיה בעבר, אלא שכשמגיע הזמן של החג חוזרים ומאירים כל ההארות וההשפעות שהיו באותו זמן, ואם חודש תשרי אינו התאריך האמיתי שבו התרחשו הניסים של חג הסוכות, כיצד יחזרו ויאירו כל הארות וההשפעות של החג.¹

---

¹ אמנם ברמח"ל שם נראה שלענין זה חג הסוכות באמת שונה משאר החגים. שכתב: וחג הסוכות לענין ענני הכבוד, **אע"פ שאינו אותו הזמן בפרט, אלא שקבעה התורה חג זה לענין זיכרון זה**, וכמו שכתוב "כי בסוכות הושבתיו".

ב. מדוע נקבע החג בתאריך ט"ו בחודש, הרי העננים הקיפו את עמ"י במשך כל השנה, כל הארבעים שנה שהיו במדבר, ומה המיוחד בתאריך זה.²

ג. מדוע חג הסוכות נמשך שבעה ימים, מה ההבדל בינו לשאר החגים, ר"ה, יו"כ, ושבועות, שהם יום אחד. (פסח נמשך שבעה ימים, משום שנקבע על יציאת מצרים, ועד קריעת הים לא נשלמה היציאה ממצרים, רק אחרי שהמצרים טבעו בים ולא יכלו לרדוף אחרי בני"י נשלמה היציאה).

'בעל הטורים' (אמור) ביאר ששבעת ימי החג הם כנגד שבעת העננים שהקיפו את עמ"י. (וכן מבואר בדברי 'כד הקמח' שהובאו בשאלה א', וכ"כ המב"ט בספרו 'בית אלוקים' שער היסודות פל"ז, הובאו דבריו בנספח א' אות ו').

וצ"ב שבמדרשים (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, ומדרש רבה במדבר) מובא מחלוקת כמה עננים היו, י"א שלושה עשרה, י"א שבעה, י"א חמשה, י"א ארבעה, וי"א שניים, ואם מספר ימי החג הוא לפי מספר העננים, כיצד יבארו שאר השיטות במדרש את מספר ימי החג.

ד. בילקוט שמעוני (אמור תרנד) נראה שחלק מקביעת חג הסוכות היא על שמחת כפרת העוונות שהייתה ביו"כ. שכתב: אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג, "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים" וכו', **לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם"**, ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות "ושמחת בחגך", "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם", "והיית אך שמח", עכ"ד.

---

² מצאתי בספר 'יוסף לקח' על מגילת אסתר (ט-יט) תירוץ לקושיא זו, שכתב: כל ימי שמחת אומה ישראלית הם בט"ו לחודש, פסח וסוכות, וט"ו בשבט, וט"ו באב, ואם בפסח טעמו עמו שאז נגאלו, הלא בסוכות אין בו טעם זה. **ואפשר להיות האומה הישראלית נמשלת ללבנה ראוי לעשות במילואה**, עכ"ל. מבואר מדבריו שיש טעם שמועדי ישראל הם בט"ו לחודש, אע"פ שאין סיבה לתאריך זה מצד המועד.

ראיתי מקשים שבתורה לא מוזכר כלל ענין זה בטעמו של חג הסוכות, אלא רק נאמר (ויקרא כג): "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאם אותם מארץ מצרים".³

ה. חג הסוכות ניתן לישראל לזיכרון העננים שהקיפו אותם במדבר, כמפורש בתורה "כי בסוכות הושבתי את בני", בהוציא אותם מארץ מצרים". והקשה החיד"א שבגמ' בתענית (דף ט.) מבואר ששלוש מתנות ניתנו לבניי במדבר, מן באר ועננים, א"כ מדוע קבעה התורה זיכרון רק לעננים, ולא גם למן ולבאר.

ו. גם לאידך גיסא יש להקשות מדוע בכלל קבעה התורה חג לזיכרון העננים, הרי העננים הם חלק מכלל ניסי יציאת מצרים, ועל ניסי יציאת מצרים כבר נקבע חג פסח, מה הצורך לקבוע חג מיוחד על נס מסוים מניסי יציאת מצרים.

ז. הקשה הגר"י גלינסקי זצ"ל ('והגדת') יש בתורה שני חגים לזכר הניסים שנעשו לעמ"י ביציאת מצרים, פסח וסוכות, בפסח עמ"י נצטוו להתנהג כבני חורין ע"י הסבה ושתיית ארבעה כוסות של יין כבני מלכים, ואילו בסוכות עמ"י נצטוו לצאת מדירת קבע לדירת עראי שהיא היפך ההרגשה של בני חורין.

ח. הקשה החת"ס מדוע נשים אינן חייבות בסוכה, הרי אף הן היו באותו הנס (של העננים), וכמו שנשים חייבות בד' כוסות ובקריאת מגילה מטעם זה. (בתוס' בפסחים דף קח: כתוב שסברת "אף הן היו באותו הנס" היא סברא לחייב רק במצוות דרבנן, אמנם תוס' במגילה דף ד. נחלקו, ולפי תירוץ אחד זו סברא לחייב גם במצוות מהתורה).

---

³ אפשר לתרץ שאין כוונת המדרש לומר טעם על מה נקבע החג, אלא מדוע יכלה התורה לצוות על מצות שמחה בחג הסוכות, יותר משאר החגים. על זה אומר המדרש משום שבזמן זה ישראל הם בשמחה אחרי שהתכפרו עוונותיהם, וגם אספו את הפירות לביתם. לכן יכלה התורה לצוות לשמוח דווקא בזמן חג הסוכות. ולכאורה מוכרח שזו כוונת המדרש, שהרי במדרש לא הובא הטעם שנאמר בתורה במפורש שחג הסוכות הוא לזכר ענני הכבוד, וע"כ שאין כוונת המדרש לבאר על איזה ענין נקבע חג הסוכות.

ותירץ שחג סוכות אינו זכר לעננים שהיו מיד ביציאת מצרים, אלא זכר לעננים שחזרו אחרי שהסתלקו בחטא העגל. והוסיף החת"ס שבחטא העגל העננים לא הסתלקו אלא החוטאים נפלטו מהעננים, והנשים שלא חטאו בעגל לא נפלטו מהעננים ולא היו צריכות לחזור, וממילא לא היו באותו הנס.

וצ"ב אם העננים שהקיפו את עמ"י הם הסיבה שציוותה התורה על חג הסוכות, א"כ אף הנשים נהנו מהם ואף הן היו בנס העננים, וכי משום שלא נפלטו מהעננים בזמן חטא העגל יאמר עליהם שלא היו באותו הנס ולא יתחייבו במצוה, אדרבה יש להם עדיפות על האנשים שהן מעולם לא יצאו מהעננים.

ט. הקשו הרא"ם (בהעלותך) ומהר"ם חביב (יגזי המועדים) כיון שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד שסיבבו את עמ"י למעלה ולמטה ומארבעת הרוחות, מדוע לא ציוותה התורה לעשות בסוכה גם דופן אחת למטה. באמת שהפמ"ג (משב"ז סימן תרמג-ד) כתב "וראוי שיהא גם למטה דפים מרוצף זכר לעננים".

י. במשנה בסוכה (פ"ב מ"ט) כתוב שאם ירדו גשמים בחג הסוכות, ואי אפשר לקיים את מצות סוכה, משול הדבר לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו. ויש לשאול מדוע רק במצות סוכה אם יורדים גשמים ואי אפשר לקיים את המצוה זה סימן שהקב"ה אינו רוצה בעמ"י, ואילו בשאר מצוות כשאי אפשר לקיים את המצוה אין זה סימן שהקב"ה אינו רוצה בעמ"י.

יא. מדוע רק במצות סוכה נאמר בתורה פטור של "מצטער", (הנלמד מ"תשבו כעין תדורו"), ואילו בכל המצוות כשיש צער בקיומם אומרים להיפך "לפום צערא אגרא". (לא היה לתורה לכלול מצטער ב"תשבו כעין תדורו").

יב. מדוע רק בחג הסוכות אחרי שמסתיים החג ציוותה התורה על עוד יום חג הנקרא "שמיני עצרת", והטעם מבואר במדרשים שאומר הקב"ה לבניי קשה

שערי סוכות מועד

עלי פרידתכם עצרו עמי עוד יום אחד, ואילו בפסח ובשבועות לא מוזכר שאומר הקב"ה שקשה עליו הפרידה מעמ"י ומבקש שיעשו עמו עוד יום חג.⁴

יג. הקשה הגר"ח קרלינשטיין ב'קונטרס לחג הסוכות' (עמ' ס) לכאורה הרגלים שעמ"י נצטוו בהם, הם זיכרון למאורעות שקרו בעבר והתוצאות שלהם עדיין קיימות עד היום, בפסח עמ"י יצא ממצרים ונעשה בני חורין, בשבועות עמ"י קיבל את התורה ונתחייב במצוות, אבל סוכות הוא זכר לנס ענני כבוד שנעשה לעמ"י בזמן יציאת מצרים, ולא נשאר מנס זה דבר לימינו.

יד. ב'משנה ברורה' (סימן תרכה-א) כתוב בשם האחרונים שכדי לצאת ידי מצות סוכה כתיקונה צריך לכוון את טעם המצוה, שהיא זכר לענני הכבוד שבהם הושיב הקב"ה את בני"י בצאתם ממצרים, דבר זה שונה משאר המצוות שמספיק לעשות את מעשה המצוה לשם מצוה, ואין צריך לכוון גם לטעם המצוה. בטעם הדבר ביאר הב"ח (סימן ח) משום שבמצות סוכה כתבה התורה את טעם המצווה בלשון "למען", ומבואר שרצון התורה שהטעם למצווה יהיה חלק מהמצווה. אלא שצ"ב מדוע באמת החשיבה התורה במצות סוכה את טעם המצווה יותר מאשר בשאר המצוות.

טו. כתוב ב'זוהרי' (אמור קג-ב) שבחג הסוכות באים לסוכה אורחים המכונים "אושפיזין", (אברהם יצחק יעקב משה אהרון יוסף ודוד), וצ"ב מדוע רק בחג הסוכות באים האושפיזין, ובשאר החגים הם אינם באים.

טז. צ"ב מדוע בכלל באים האושפיזין לסוכה, מה שייכותם למצות סוכה.

---

⁴ אמנם במדרש שיר השירים רבה (פרשה ז) נראה שחג שבועות הוא עצרת של חג פסח, וקושיא מעיקרא ליתא.

חלק ב'

דברי הגר"א ביסוד חג הסוכות

יסוד א'

הגר"א ב'אדרת אליהו' על שיר השירים (א-ד) תירץ באופ"א את השאלה מדוע חג סוכות נקבע בחודש תשרי. כיון שענני הכבוד הסתלקו לאחר חטא העגל, וביו"כ אמר הקב"ה למשה רבינו שהוא סולח לעמ"י על חטא העגל, למחרת ב-י"א בתשרי נצטווה משה על בניית המשכן, בימים י"ב ו-י"ג בתשרי התנדבו העם למלאכת המשכן, כמו שכתוב "והעם הביאו עוד נדבה **בבוקר בבוקר**" שני בקרים, וביום י"ד העבירו קול במחנה שאין צורך להביא יותר, ביום ט"ו בתשרי התחיל עמ"י במלאכת בניית המשכן, ואז חזרו ענני הכבוד, ועל חזרת ענני הכבוד נקבע חג הסוכות, ולכן נקבע החג לחודש תשרי.⁵

בתרגום שיר השירים על הפסוק "עד שיפוח היום ונסו הצללים", מפורש כדברי הגר"א שענני הכבוד הסתלקו אחרי חטא העגל, שכתב: ובזערות יומא עבדו בני ישראל את עגלא דדהבא, **ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עילויהון**. וכן נראה בתפילת יוצרות ליו"ט ראשון של סוכות, (אחרי ברכת "מחיה המתים"): "שבעה ענני משי סכתתם וכו', **טעו כחדק ממסוכתם, וכן הושפה סוכתם**". "הושפה סוכתם" הכוונה שנסתלקו העננים שסככו עליהם.

ההבנה הפשוטה בדברי הגר"א היא שהסוכות הם זכר לענני כבוד, אלא שאינם זכר לעננים שהקיפו את עמ"י מיד בזמן יציאת מצרים, אלא לעננים שחזרו אחרי חטא העגל.

---

⁵ באלשיך (ויקרא כג) כתב בדומה לדברי הגר"א ביסוד חג הסוכות, הובאו דבריו בנספח ג' בסוף הקונטרס.

אך צ"ב מה עדיפותם של העננים שחזרו יותר מהעננים שהיו בתחילה. עוד צ"ב שהרי את קבלת התורה חוגגים בסיון בזמן שבו ניתנו לוחות ראשונות אע"פ שהם נשברו וניתנו לוחות שניות ומלוחות ראשונות לא נשאר דבר, וא"כ גם את החג שנקבע לזיכרון ענני הכבוד, היה צריך לעשות לזיכרון העננים הראשונים.

בספר 'עבודת הגרשוני' (בן אחיו של הגר"א) על שיר השירים (ג-ד) נראה הבנה אחרת בדברי הגר"א, חזרת ענני הכבוד מראה שמחל הקב"ה לישראל על חטא העגל מחילה גמורה והסכים להשרות שכינתו בתוכם. העננים הם רק סימן שחזרה השכינה לישראל, ואין קביעות החג על הסימן דהיינו עצם העננים, אלא על מה שהסימן מגלה, השראת השכינה שהיא גמר המחילה על חטא העגל.

וז"ל: ואמר דודי הגאון הנ"ל **ששורש הטעם של מצות סוכה הוא על מה שחזר הקב"ה ונתרצה לשכון בתוך בני"י**, ולא למסור אותם למלאך כמו שאמר בתחילה "הנה אנוכי שולח מלאך", **רק שהשכינה תהיה תמיד בתוכם ולישב בצילו. ותחילת חזרת השכינה לישראל הייתה ב-ט"ו בתשרי.** כי ביו"כ ירד משה מן ההר להגיד לישראל שציווה הקב"ה לעשות את המשכן ולשכון בתוך בני"י לעולם, ולא יסור מהם לעולם כמו שכתוב "השוכן אתם בתוך טומאתם". וביום ט"ו התחילו לבנות את המשכן וחזרה השכינה לישראל, **ועל זה ציווה ה' יתברך לעשות את חג הסוכות ב-ט"ו לחודש השביעי, על שם שזכינו לישוב תחת כנפי השכינה.** (בספר 'זמן שמחתינו' מאמר א' הובאו דבריו בהרחבה).

ביאור הדברים, לאחר שבנ"י יצאו ממצרים השרה הקב"ה שכינתו בתוכם ע"י שהקיפם בענני כבוד, אחרי שחטאו בחטא העגל הפסידו מעלה זו, כמו שאמר הקב"ה למשה "הנה מלאכי לפניך" מלאכי ולא אני בעצמי, אבל משה ביקש מהקב"ה "ילך נא ה' בקרבנו", והכוונה שהקב"ה בעצמו ילך איתם ולא מלאך. וכן בהמשך שם "אם אין פניך הולכות אל תעלינו מזה", פניך הכוונה שהקב"ה בעצמו ילך עמם, לבסוף קיבל הקב"ה את תפילתו ואמר "פני ילכו והניחותי לך", והחזיר את ענני הכבוד, שהם השראת שכינתו, ולא מינה מלאך שילך במקומו.

נראה להביא מקור לדברי הגר"א שחג הסוכות שייך למחילת חטא העגל מדרשות ר"י אבן שועיב (דרשה ליום ראשון דסוכות) שביאר מדוע חג הסוכות נקרא "זמן שמחתינו". וז"ל: יש לשאול מה טעם אנו אומרים "זמן שמחתינו" בזה החג יותר משאר החגים שאנחנו מצווים לשמוח בהן כמו בזה החג. תשובה כי בעבור שישראל יצאו נקיים מהעוונות והפשעים, **ובזה הזמן נמחל עון העגל ונצטוו בהקמת המשכן שהוא צל עליון מצורף לזה**, עכ"ל.

יסוד ב'

אלא שיש להקשות על דברי הגר"א, הרי הקב"ה כבר סלח לישראל ביו"כ ואמר "סלחתי כדבריד", ומה נוסף בט"ו בתשרי אחרי הסליחה שהייתה ביו"כ.

ידוע לבאר ע"פ דברי רבינו יונה בספרו 'שערי תשובה' (שער א-מב): ועוד יתפלל בעל התשובה אל ה' למחות כעב פשעיו וכענן חטאיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא, כענין שכתוב בדברי אליהוא על בעל התשובה אחרי היסורים (איוב לג-כו) "יעתר אל אלוך וירצהו", **כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, ותאוות הצדיקים מן ההצלחות להפק רצון מה' ושיחפוץ בהם, ורצונו החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות.**

מבואר בדבריו שיש שתי מעלות בסליחה. א. הסליחה גורמת שהחוטא לא יענש, אך עדיין לא מובטח לו שהקב"ה רוצה בו כמו קודם החטא, שאפשר שהקב"ה לא יעניש אותו על מה שחטא, אך גם אינו רוצה בקירבתו. ב. ריצוי גמור לפני ה' כמו שהיה קודם החטא.

לפי זה אפשר לבאר את החילוק בין יו"כ לסוכות, ביו"כ הקב"ה סלח לישראל על חטא העגל ופטרם מעונש, אך עדיין לא התרצה להם, ורק בט"ו

בתשרי כשחזר הקב"ה להשרות שכינתו בתוכם היה ריצוי שלם כמו קודם החטא, ועל ריצוי זה נקבע חג הסוכות.

וצ"ע שברש"י על התורה (דברים ט-יח) נראה שלא כתירוץ זה, אלא שכבר ביו"כ התרצה הקב"ה לעמ"י ריצוי גמור. שכתב על הפסוק "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום", וז"ל: שנאמר "ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה", באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום, נמצאו כלים בכ"ט באב, שהוא עלה בשמונה עשר בתמוז, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל, וא"ל למשה (דברים י-א) "פסל לך שני לוחות", עשה עוד ארבעים יום, **נמצאו כלים ביו"כ, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה**, וא"ל למשה (במדבר יד-כ) "סלחתי כדברך". לכך הוקבע למחילה ולסליחה. **ומנין שנתרצה ברצון שלם**, שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות (דברים י-י) "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים", **מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון**, אמור מעתה אמצעיים היו בכעס, עכ"ל.

לפי דברי רש"י הנ"ל אפשר לבאר מדוע היה צריך משה רבינו לעלות פעמיים לבקש סליחה על חטא העגל, פעם אחת מיד אחרי חטא העגל עד כ"ט אב, ופעם נוספת מר"ח אלול עד יו"כ. וי"ל משום שבפעם הראשונה בקשת הסליחה הייתה שבנ"י לא יענשו על חטא העגל, ובפעם השניה בקשת הסליחה הייתה שהקב"ה ירצה בעמ"י כמו קודם החטא.

וכן נראה מדברי הגר"א ב'אדרת אליהו' שם, שכתב: וכל זה היה בארבעים יום אחרונים, **וזהו התפילות שעשה כל הארבעים יום להשיב שכינתו בתוכינו** כראשונים, שא"ל מעשה המשכן בשביל "ושכנתי בתוכם" והפסידו, ועתה לא שב אחור עד שהשכין השכינה, עכ"ל. נראה מדבריו שבארבעים יום האחרונים ביקש משה רבינו בתפילותיו שהקב"ה ישרה שכינתו על ישראל, ועל זה א"ל הקב"ה "סלחתי כדבריך".

עוד יש להקשות על ביאור זה את קושית ה"שם משמואל" (סוכות תרעט), אחרי שביאר ששמחת חג הסוכות היא על מחילת העוונות של יו"כ, הקשה

מדברי הפיוט הנאמר ביום שני של סוכות: "טרחי נשא ושת לי סליחה, יצאתה בת קול לך אכול בשמחה, בארבעת יום שת גבול שיחה, לבל לערב שמחה בשמחה". משמע דשמחת החג איננה מפאת כיפור עוונות, מדקאמר שלא לערב שמחה בשמחה, מכלל דלאו בני בקתא חדא נינהו, עכ"ד. אם קביעת יו"כ היא על מחילת עוון העגל, וקביעת סוכות היא על הריצוי, לכאורה אין זה עירוב שמחה בשמחה, שהרי יסוד שניהם אחד הוא.

נראה לבאר באופ"א, שאמנם ביו"כ הקב"ה התרצה לישראל ריצוי גמור, אבל עדיין לא השרה עליהם את שכינתו, ורק בט"ו בתשרי חזרה השכינה לשרות על עמ"י. על דברים אלו זכה עמ"י ביו"כ וחג הסוכות, יו"כ נקבע על עצם המחילה שמחל הקב"ה והתרצה לישראל, ואילו חג הסוכות נקבע על מה שהקב"ה חזר והשרה את שכינתו עליהם.

לפי זה מתורצת קושית ה"שם משמואל' מדברי הפיוט, שמחת יו"כ היא על שמחל הקב"ה והתרצה לישראל, ואילו שמחת חג סוכות היא על מה שהקב"ה השרה שכינתו עליהם, ולכן הן שתי שמחות שונות שאין לערב ביניהם.

יסוד ג'

אך עדיין צ"ב מדוע באמת הקב"ה לא השרה את שכינתו מיד אחרי שהתרצה ומחל לישראל מחילה גמורה ביו"כ, אלא רק אחרי שעברו כמה ימים חזרו ענני הכבוד, מה נוסף בימים אלו ע"י שבנ"י התנדבו למלאכת המשכן.

נראה לתרץ כל התעוררות מלמעלה מצד הקב"ה מתחילה רק אחרי שיש התעוררות מלמטה מצדם של ישראל, לכן כדי שתשרה השכינה ויחזרו ענני הכבוד, היה צריך שתהיה התעוררות מצדם של ישראל, ע"י שבנ"י הרבו להתנדב מממונם למשכן, כמו שנאמר (ויקהל): "ויאמרו אל משה מרבים העם להביא וכו' והמלאכה הייתה דים וכו' לעשות אותה והותר", והראו בדבר זה את רצונם להשראת השכינה, זו הייתה ההתעוררות מלמטה שגרמה להתעוררות מלמעלה.

עוד י"ל ע"פ דברי רש"י בשיר השירים (א-ג), על הפסוק: "צרור המור דודי לי בין שדי ילין". ז"ל: כך הקב"ה נתרצה לישראל על מעשה העגל, **ומצא להם כפרה על עוונם, ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל**. מבואר בדבריו שבהבאת התרומות למשכן היה עוד חלק בכפרה על עוון העגל, ממילא אפשר לומר שלכן חזרו ענני הכבוד רק אחרי שבנ"י הרימו את תרומתם למשכן והושלמה הכפרה.

אפשר לבאר את תוספת הכפרה שהייתה בתרומה למשכן ע"פ דברי ה'גור אריה' בתחילת פרשת תרומה שבנ"י חטאו בעגל במחשבה במעשה ובממון, ועד שלא התנדבו מממונם למשכן לא תיקנו את חלק החטא שנעשה בממון.

יסוד ד'

עוד כתב הגר"א ב'אדרת אליהו' (כי תשא לד-ל) שהעננים שחזרו אחרי חטא העגל היו במעלה יותר גדולה מהעננים שהיו קודם החטא בזמן יציאת מצרים. העננים הראשונים היו נראים רק לנביאים שבעמ"י, ואילו העננים השניים נראו לכל ישראל. ועוד מעלה נוספת שנכרתה ברית בעת חזרת העננים, שאין השראת השכינה תלויה עוד במעשיהם של ישראל, אלא הם מובטחים מהקב"ה שלא יסיר שכינתו מהם גם אם יחטאו, וזהו שכתוב: "הנה אנוכי כורת ברית נגד כל עמך וכו'", וברית היא הבטחה שלא תופר בכל מצב.

עוד כתב הגר"א על הפסוק: "נגד כל עמך אעשה **נפלאות** אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים", שהנפלאות הם השראת הענן על המשכן, והכבוד השורה עליהם והולך לפנייהם לעין כל, כמו שכתוב: "אשר עין בעין נראה אתה ה' וענך עומד עליהם", עד שתמהו כל האומות עליהם ואמרו, "מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן וכו'" ואמרו האומות עליהם אין אלו אלא אלוקים, וכמו שביקש משה "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה". מבואר בדבריו שהברית הייתה, שהקב"ה ישרה שכינתו על עמ"י לעין כול ויראו כולם את חיבתו להם.

מסיים הגר"א: "וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך", וזו הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא הייתה כזאת, ועל זה אנו מצפים כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון עכ"ד. מבואר שהגילוי שזכה עמ"י בענני הכבוד הוא מעין הגילוי שיזכה לעתיד לבוא בגאולה השלימה. ועמ"י זכה להרגיש בענני הכבוד את תכלית ההטבה שהיא מעין עולם הבא. (מכאן יש שייכות בין חג הסוכות לגאולה העתידה, כמו שנבאר בהמשך בע"ה).

אפשר להוסיף שבריצוי וקירוב הבאים אחרי ריחוק, מתגלית אהבה יותר גדולה ממה שהיה לפני הריחוק, משום שאם אדם התנהג בצורה לא ראויה כלפי חברו, ואעפ"כ החבר נשאר באהבתו אליו ולא דוחה אותו מפניו, הרי זה מראה עד כמה הוא רוצה בו. ולכן אחרי שבנ"י חטאו לקב"ה בחטא העגל ואעפ"כ הקב"ה חזר וקירבם ומחל להם, יש בזה גילוי חיבה גדול יותר ממה שהיה קודם, והביטוי לזה היה בתוספת מעלה שניתנה להם בעננים שחזרו.

סיכום היסודות

יסוד א' - תירוץ הגר"א על קושית ה"טור' מדוע חג הסוכות נקבע ביום ט"ו בסוכות, משום שאז חזרו ענני הכבוד אחרי שהסתלקו בחטא העגל. ביאור בדברי הגר"א שאין השמחה על עצם העננים, אלא על מחילת העוונות וחזרת השכינה שהייתה בזמן זה, והעננים הם רק הסימן לכך.

יסוד ב' - ההבדל בין יו"כ לחג הסוכות, יו"כ נקבע על עצם המחילה שמחל הקב"ה והתרצה לישראל, ואילו חג הסוכות נקבע על מה שהקב"ה חזר והשרה עליהם את שכינתו.

יסוד ג' - כמה טעמים מדוע באמת לא השרה הקב"ה את שכינתו על ישראל מיד אחרי שמחל להם ביו"כ על חטא העגל.

יסוד ד' - דברי הגר"א במעלת העננים שחזרו בט"ו בתשרי יותר מאשר העננים שהיו לפני חטא העגל, וכריתת הברית שהייתה בחזרת עננים אלו.

חלק ג' תירוץ השאלות

א-ב. לפי דברי הגר"א מובן מדוע התאריך של חג הסוכות הוא יום ט"ו בתשרי, משום שביום זה חזרה השכינה לשרות על עמ"י.

ג. לפי מה שנתבאר שחג הסוכות נקבע לזיכרון על מה שחזרה השכינה לשכון על עמ"י, אפשר לבאר מדוע חג הסוכות הוא שבעה ימים, ולא יום אחד כמו רוב החגים. ע"פ מה שכתב בספר 'זמן שמחתינו' (מאמר ב) שיש בסוכות בחינה של נישואין בין ישראל לקב"ה. והביא את דברי המדרש רבה (שמות נב-ה): "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו, וביום שמחת לבו", אימתי נאמר הפסוק הזה, ביום שעמד המשכן שהייתה שמחה גדולה בישראל שהקב"ה שורה אצלם. וכתב הגר"א בפירושו לשיר השירים (ג-יא): "וביום שמחת לבו", הוא בנין המשכן שאז הייתה לפניו שמחה כיום שנבראו בו שמיים וארץ, **שאז היה עיקר הנישואין שמחת לב אשה**, עכ"ל.

כיון שסוכות הוא הזמן שבו התחילה בניית המשכן וחזרה השראת השכינה, א"כ אפשר לומר שבסוכות התחילה הבחינה של הנישואין שבין ישראל לקב"ה, וממילא אפשר לומר ששבעת ימי החג הם כעין שבעת ימי המשתה שעושים אחרי שמחת נישואין, (שבע ברכות).⁶

⁶ צ"ב הרי שמחת שבע ברכות אינה דין תורה אלא היא תקנת משה רבינו, (ירושלמי כתובות א-א), וא"כ א"א לומר ששבעת ימי החג הם כעין שבע ברכות, שהרי מהתורה אין כלל דין שבע ברכות.

וי"ל דהנה הקשה הרמב"ן (בראשית כט-כא) שבמדרש על הפסוק "מלא **שבוע** זאת", (דברי לבן ליעקב אבינו אחרי שהתחתן עם לאה), כתוב: מכאן לז' ימי המשתה, ונראה מהמדרש שז' ימי המשתה מהתורה, שלא כדברי הירושלמי ששמחת ז' ימי המשתה היא מתקנת משה רבינו. ותירץ הרמב"ן: אולי נאמר שנהגו בהם מתחילה נכבדי האומות כענין באבילות, דכתיב (בראשית נ) "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", (כוונתו שאע"פ שמפורש בתורה שאבילות היא ז' ימים, מ"מ כתוב בירושלמי שם שמשה תיקן

מצאתי בספר 'עץ הדעת' למהר"ח ויטאל (פרשת כי תצא) מקור לכך ששבעת ימי חג הסוכות הם כעין שמחת ז' ימי חתונה. אחרי שהאריך שם במעלת ימי חודש אלול שהם ימי קירבה לקב"ה, ובימים אלו הקב"ה נעשה אוהב וידיד למי ששב בתשובה, הוסיף וביאר את מעלת ימי חג הסוכות: אח"כ יוה"כ בא חג האסיף... **ואז נקרא זמן שמחתינו, שמחת חתן וכלה, ואז זמן הנישואין...** וזה ביום שמחת תורה, **כי אז ה' יתברך חתן ישראל הנקראים כלה כנודע,** וגם האדם שואב נשמתו, כמאמרם ז"ל למה נקרא "שמחת בית השואבה" שאז היו שואבים רוח הקודש, ירמוז על ענין הנשמה, כי זולתה לא ישיג האדם רוח הקודש, **והם הז' ימי חופה הם ז' ימי סוכות,** עכ"ד.

בספר 'אמונה והשגחה' (מאמר לחג השבועות) ביאר ממש כעין זה בטעם שחג הסוכות הוא ז' ימים. וביאר את הפסוק "ביום חתונתו וביום שמחת לבו", שבמשנה בסוף מסכת תענית כתוב ש"יום חתונתו" הכוונה ליו"כ שניתנו בו לוחות שניות, וביאר ש"יום שמחת לבו" הכוונה לחג סוכות שהוא זמן שמחה, והוא כנגד ז' ימי המשטה. (לפ"ד אפשר לבאר את המשך המשנה שיום שמחת לבו זה בנין בית המקדש, שהכוונה למשכן שהתחילו לבנותו בזמן חג הסוכות).

ד. אפשר לתרץ את דברי המדרש ששמחת חג הסוכות היא גם על כפרת העוונות שהייתה ביו"כ, אע"פ שדבר זה לא מוזכר בתורה, משום ששמחת כפרת העוונות כלולה במה שנאמר בתורה שטעמו של החג הוא לזכר ענני הכבוד, כיון שהשמחה בענני הכבוד היא על מה שנמחל לישראל עוון העגל וחזרה השכינה לשרות בתוכם, וא"כ דברי המדרש כלולים בטעם שכתבה התורה.⁷

ז' ימי אבילות, א"כ ה"ה ז' ימי משטה של שמחת נישואין). א"כ י"ל כיון שהצורה של שמחת נישואין בזמן מתן תורה הייתה ע"י שמחה ז' ימים, אע"פ שאין חיוב מהתורה לז' ימים, גם חג סוכות שהוא כעין שמחת נישואין נקבע ז' ימים.

⁷ אמנם מדברי הפיוט שהובאו לעיל נראה שקביעת החג אינה כלל על כפרת העוונות, אלא רק על מה שחזרה השכינה לעמ"י, שכתב שאין מערבין את שמחת יו"כ בשמחת חג הסוכות. ואפשר שהילקו"ש הנ"ל חולק על דברי הפיוט בנקודה זו, וס"ל שבמה

לפי הנ"ל שחלק משמחת חג הסוכות היא על המחילת עוונות של יו"כ אפשר לבאר את מנהג ישראל לתלות בכניסה לסוכה את הפסוק הנאמר בברכות שבפרשת כי תצא "ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך", וצ"ב מדוע פסוק זה שייך לסוכה יותר מאשר לבית שבו דרים כל השנה.

וי"ל שהרי רש"י שם ביאר שכוונת ברכה זו היא שתהא היציאה של אדם מהעולם בלי חטא כמו שהביאה של אדם לעולם היא בלי חטא. א"כ ברכה זו שייכת בעיקר לזמן שמיד אחרי יו"כ שנתכפרו עוונותיהם של ישראל, ולכן מברכים שמצב זה ימשך הלאה ולא נתלכך בחטא.

ה. לפי דברי הגר"א אפשר לתרץ את קושית החיד"א מדוע עושים זכר רק לענני כבוד ולא למן ולבאר, משום שלא עושים כלל זכר לעננים, אלא למה שחזרה השכינה לשרות בישראל, והעננים הם רק הסימן לזה.

ו. וכן מבואר מדוע עושים זכר מיוחד לנס העננים למרות שנס זה הוא פרט מכל ניסי יציאת מצרים שעליהם כבר נקבע חג הפסח, משום שבאמת החג לא נקבע על הנס שבעננים אלא על כך שחזרה השכינה לשרות בעמ"י.

ז. וכן מתורצת הקושיה מדוע בפסח נצטוינו להרגיש בני חורין ואילו בסוכות נצטוינו לצאת לדירת עראי, הרי שני החגים הם זיכרון ליציאת מצרים, משום שפסח הוא זכר ליציאת מצרים עצמה, ואילו סוכות אינו זכר ליציאת מצרים, אלא לחזרת השכינה לישראל.

ח. וכן מתורצת קושית החת"ס מדוע נשים אינן חייבות בסוכה, הרי אף הן היו באותו הנס, משום שהחג אינו לזיכרון לעננים עצמם, אלא על שנתרצה הקב"ה לעמ"י ריצוי גמור, והעננים הם רק הביטוי לסליחה, וכיון שהנשים לא חטאו בעגל, לא היו צריכות כלל סליחה, ואינן שייכות לשמחה של הריצוי. כמו

שחזרה השכינה לשרות על ישראל הייתה תוספת בריצוי של הקב"ה לעמ"י, וממילא יש שייכות בין השמחות ואין זה עירוב של שמחה בשמחה.

שכתב האלשיך (כי תשא) שבמצות מחצית השקל נצטוו רק הגברים, משום שבאה לכפרה על חטא העגל, ונשים שלא חטאו בעגל לא הוצרכו לכפרה זו.⁸

ט. וכן מתורצת הקושיה מדוע לא עושים דופן גם כנגד הענן שהיה למטה, משום שלא עושים זכר לעצם העננים אלא להשראת השכינה שהייתה בעננים.

י. וכן מבואר מדוע רק במצות סוכה אם יורדים גשמים ואי אפשר לקיים את המצוה הרי זה סימן שהקב"ה אינו רוצה בנו ולא מצאנו כן בשאר מצוות, משום שענינה של הסוכה היא שהקב"ה מקרב אותנו אליו ומכניס אותנו תחת כנפי שכינתו, כמו בזמן יציאת מצרים שחזרה השכינה לישראל והקיף אותם הקב"ה בענני כבודו, לכן צריך כל אחד להיות ראוי שיקרב אותו הקב"ה אליו, בשונה משאר המצוות שאין בהם בחינה כזו של קירבה לקב"ה כמו הסוכה.

יא. לפי זה אפשר לתרץ מדוע רק במצות סוכה יש פטור של "מצטער", ואילו בשאר המצוות אין פטור מצטער ואדרבה המצטער בקיומם שכרו מרובה "ולפום צערא אגרא", משום שהסוכה היא מקום השראת השכינה ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה כמבואר בגמ' בשבת (דף ל:), והמצטער אינו יכול לקיים מצוות סוכה כראוי, לכן הוא פטור ממנה.

עוד י"ל שכיון שבסוכה יש בחינה מסוימת של מקדש מעט משום שהשכינה שורה על הסוכה (כמו שיבואר לקמן), לכן ראוי שיהיה האדם במצב של נוחות ולא במצב של מצטער במקום בו השכינה שורה.

יב. לפי זה מבואר מדוע רק בחג הסוכות מצאנו שאחרי שנגמר החג יש יום נוסף של חג, משום שקשה לקב"ה הפרידה מעמ"י, משום שרק בחג הסוכות הקב"ה קרוב ונמצא עם עמ"י וממילא קשה עליו הפרידה מהמצב של הקירבה.

⁸ צ"ב הרי גם הלויים לא חטאו בעגל, ומדוע הם מצווים במצות סוכה. וי"ל שהתורה לא חילקה במצוה במין הגברים, אבל נשים שהם מין אחר שלא חטא כלל בעגל לא נכללו במצוה. (כעין דברי הגמ' בשבת דף סב. נשים עם בפני עצמן).

יג. לפי מה שנתבאר חג סוכות הוא בדומה לפסח ושבועות, גם הוא מאורע שקרה בעבר והתוצאה שלו עדיין קיימת בהווה, משום שכמו שבזמן יציאת מצרים אחרי הסליחה והריצוי שהיה לישראל ביו"כ, השרה הקב"ה את שכינתו בתוכם ב-ט"ו בתשרי, כך גם בזמן הזה כל שנה, ה' סולח ורוצה בישראל ביו"כ, ובט"ו בתשרי שהוא חג הסוכות הוא משרה שכינתו עליהם בסוכות, ועל שמחה זו של מחילת העוונות והשראת השכינה נקבע חג הסוכות.

יד. וכן מובן מדוע במצות סוכה טעם המצוה הוא חלק עיקרי במצוה בשונה משאר המצוות, כיון שמצות סוכה היא זיכרון לחזרת השכינה לישראל ולברית שנכרתה עם עמ"י שהקב"ה ישכון בתוכם לעולם בפרהסיא לעיני כל, וכמו שנאמר **"נגד כל עמך"** אעשה נפלאות", לכן גם המצוה שניתנה לזכר חזרת השכינה ניתנה בצורה של פרסום, ובלי ידיעת טעם המצוה חסר בפרסום המצוה.

טו. לפי זה אפשר לבאר מדוע האושפיזין באים להתארח רק בחג הסוכות ולא בשאר החגים, משום שיש בסוכה בחינה של השראת השכינה והסוכה היא בית ה', והאושפיזין באים רק לבית ה' ולא לבית גשמי.

מצאתי קצת מקור לתירוץ זה בדברי האלשיך (ויקרא כג), שכתב בענין השכינה השורה בסוכה: כי גם השראת שכינה בצד מה לא תחסר מכם, כי גם שאין בית המקדש והשראת שכינה כמאז, הלא לא יבצר כי ע"י מה ש"בסוכות תשבו שבעת ימים", "כי כל האזרח בישראל" שהם האבות כמאמר חכמי האמת ('זוהר' אמור קג:) ישבו אתכם בסוכות, וידוע כי אין אבות בלא שכינה, כי האבות הן הם המרכבה.

טז. שמעתי ביאור בשם רבי דן סגל מדוע בכלל מגיעים האושפיזין לסוכה, כיון שהשכינה נמצאת בסוכה, לכן גם האושפיזין באים אתה.

חלק ד'

ביאור עניני ומצוות החג

השייכות של חג הסוכות לימים נוראים

בכמה מקומות נראה שישנה שייכות בין חג הסוכות לימים נוראים (ר"ה ויו"ט) וכמו שיובא לקמן, והדבר צ"ב שהרי חג הסוכות לכאורה שייך למערכת החגים של הרגלים (פסח ושבועות), ולא למערכת החגים של ימים נוראים.

כתוב במדרש רבה (פרשת אמור סימן ל'): משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אן ידעין מאן הוא נוצח, אלא מאן דנסב באיין בידה אן ידעין דהוא נצוחייה, כך ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקב"ה בר"ה ולית אן ידעין מאן נצח, אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן, אנו יודעין דישראל אינון נצוחייה, לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם "ולקחתם לכם ביום הראשון" עכ"ל. מבואר שחג הסוכות שייך לדין שיש בר"ה בין עמ"י לאומות העולם, והוא בא כסימן לניצחון של עמ"י בדין זה.

עוד כתוב במדרש רבה (ויקרא סימן כא): "לדוד ה' אורי וישעי", אורי זה ר"ה, וישעי זה יו"ט. דורשי רשומות הוסיפו "כי יצפנני בסוכה" זה חג הסוכות, ולכן נהגו לומר מזמור זה מר"ח אלו עד אחרי חג הסוכות. (מטה אפרים' אלף המגן סימן תקפא-ו). בספר 'באר אברהם' לרבי אברהם בן הגר"א מובא בשם הגר"א, שכל המשך המזמור הוא על שבעת המצוות של חג הסוכות.

וכן מובא בספרים על מה שאומרים בהושענות "הושע נא", שהמילה נא רומזת לימים שמר"ח אלול עד סוף חג הסוכות, ש"נא" בגימטריא 51 שזהו מספר הימים שמר"ח אלול עד יום הו"ר, וצ"ב שימי הדין נגמרים ביו"ט וחשבון של נ"א יום כולל גם את סוכות.

הגר"א בספרו 'יהל אור' (במדבר) כותב בביאור הפסוק "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני". שמאלו תחת לראשי - זה יו"כ. וימינו תחבקני - זה סוכות. מבואר בדבריו שיש שייכות בין המועדים. עוד כתב הגר"א בביאורו למשלי (לא-כה) על הפסוק "עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון". עוז - הוא בר"ה ויו"כ. והדר - בימות החג, פרי עץ הדר. ותשחק ליום אחרון - זה שמיני עצרת, שנאמר עליו "והיית אך שמח".

בספר 'דליות יחזקאל' לר"י סרנא ביאר כעין זה את הקטע בתפילת נעילה: "יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה, חון יחון כי יבחון לב עקוב להכינה". כוונת התפילה שכאשר הקב"ה יבדוק את לבנו ויראה שחזרנו בתשובה, אז יחביאנו בצל ידו שהיא הסוכה.

מבואר מכל מקורות אלו שישנה שייכות בין חג הסוכות לימים נוראים, וצ"ב מה הביאור בשייכות שיש בין חג הסוכות לימים נוראים.

רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו 'שפתי צדיק' כותב שהמילה **סוכה** היא ר"ת של הפסוק "ויאמר ה' סלחתי כדברך". וצ"ב הרי הקב"ה כבר סלח ביו"כ, ומה ענינה של הסליחה לחג הסוכות.

בתפילה שמתפללים בכניסה לסוכה אומרים: "וזכות צאתי מביתי החוצה ודרך מצוותיך ארוצה, יחשב לי כאלו הרחקתי נדוד, **והרב כבסני מעונוי ומחטאתי טהרני וכו' ותיטיב לנו החתימה**". וצ"ב למה מתפללים על חתימת הדין וטהרה מעוונות בכניסה לסוכה, הרי כבר נתכפרו העוונות ביו"כ.

לפי דברי הגר"א אפשר לבאר את השייכות בין יו"כ לסוכות, את חג הסוכות זכו ישראל אחרי שהתרצה להם הקב"ה ביו"כ, והשרה שכינתו עליהם ע"י ענני הכבוד בט"ו בתשרי כשהתחילה בניית המשכן, ולזיכרון מה שחזרה השכינה לשרות על ישראל חוגגים את חג הסוכות. לקמן יבואר שגם בסוכה שבונה כל אחד ואחד מישראל יש בחינה של השראת השכינה, אחרי שהתרצה הקב"ה לישראל ביו"כ ומחל על עוונותיהם, הוא משרה את שכינתו עליהם בסוכות.

בסידור הגר"א מובא פירוש לתפילת "אתה בחרתנו מכל העמים" שנאמרת בתפילת שמונה עשרה של ג' רגלים. אתה בחרתנו - בפסח. אהבת אותנו - בשבועות בנתינת התורה. **"ורצית בנו - בסוכות שחזרו ענני כבוד"**. לפי מה שנתבאר שבסוכות השרה הקב"ה את שכינתו על ישראל ובה הושלמה המחילה על חטא העגל, מבואר מדוע **"ורצית בנו"** זה חג הסוכות, משום שפירוש ריצוי הוא קירוב שאחרי ריחוק, כמו שנראה בתוס' ביומא (דף פז: ד"ה והאמר) שבמוצאי יו"כ בת קול יוצאת ומכרזת ואומרת **"לך אכול בשמחה לחמך, כי רצה האלוקים את מעשיך"**, ובחג הסוכות התרצה הקב"ה לעמ"י.

יש שמוסיפים לבאר ע"פ זה את המשך התפילה, **"ורוממתנו מכל הלשונות"** - בפסח. **"וקידשתנו במצוותיך"** - בשבועות. **"וקרבתנו מלכנו לעבודתיך"** - בסוכות. ושוב מבואר שלשון קירוב הוא על סוכות. וי"א ש"קרבתנו מלכנו" - בר"ה ויו"כ. **"ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת"** - בסוכות. והכוונה שאנו יושבים בסוכה שהקב"ה קרא שמו עליה.

בדרשות חת"ס (שבת שובה) כתב כעין דברי הגר"א ביסוד חג הסוכות, וביאר לפי דבריו את דברי הילקוט שמעוני (ישעיהו תצו): **"לקדוש ה' מכובד"** - זה יו"כ. **"וכבדתו"** - זה יו"ט הראשון של חג (סוכות). **"מעשות דרכיך"** - זה חולו של מועד. ותמה החת"ס מה השייכות של יו"כ לחג הסוכות, ובפרט מה שייכותו לחול המועד. וביאר שעיקר שמחת החג היא על מחילת העוונות שמחל הקב"ה ביו"כ על חטא העגל, וגמר המחילה היה ביום ראשון של סוכות, ו"כבדתו" ליו"כ ע"י יו"ט של סוכות, ושלא תאמר שעיקר מצות יו"ט זו ארבעת המינים ולא מצות הסוכה, לכן ממשיך המדרש **"מעשות דרכיך"** זה חוה"מ שאין בו מצות ד' מינים אלא רק מצות סוכה.

יש בנותן טעם להביא את דברי הערוך השולחן (תרכה-ה) בטעם שחג הסוכות נקבע לחודש תשרי ולא לחודש ניסן. (אע"פ שאין זה כדברי הגר"א, מ"מ הדברים מתאימים מאוד לדרכו של הגר"א).

ז"ל: לפי שרצה הוא יתברך להראות שאע"פ שחוטאים אנחנו מ"מ לא סרה השגחתו מעלינו, ובצלו אנחנו יושבים ובמחסה כנפיו נתלונן. וכמו שאחר מתן תורה עשו את העגל ועכ"ז נתרצה להם הקב"ה בלוחות אחרונות, והיה זה ביו"כ, ולאחר יו"כ ציוונו לעשות המשכן ששכינתו תשכון בינינו, כדכתיב (שמות כט-מה) "ושכנתי בתוך בני ישראל", ולא הסיר מעליהם ענני הכבוד כדכתיב בנחמיה. כמו כן עשה לנו הקב"ה במצוה זו דוגמתה לדורות, שאע"פ שאנו חוטאים כל השנה מ"מ ביו"כ מכפר עונותינו כשאנו שבים בתשובה, וסימן לדבר שתיכף אחר יו"כ ציווה עלינו לעשות סוכה שנשב בצלו של הקב"ה, כדכתיב (שיה"ש ב-ג) "בצלו חמדתי וישבתי", זו מצות סוכה", "ופריו מתוק לחכי" זו מצות אתרוג. כמו שאמרו חז"ל במדרש חזית ולהורות שאחר כל החטאים הוא יתברך באהבה עמנו ומשגיח עלינו להצילנו מכל צרה ופגע והושיב אותנו בצילו הקדוש והטהור והוא ית' סוכך עלינו. (ולכן סוכה בגימטריא הויה ואדנות).

ביאור המשנה משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו

לפי מה שנתבאר בשייכות של חג הסוכות ליו"כ, אפשר לבאר את דברי הגר"א על המשנה בסוכה (דף כח:) שהובאה לעיל, ונקדים כמה הערות בדברי המשנה: "ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה, משלו משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו".

א. מדוע כתבה המשנה "שבא למזוג כוס לרבו", וסיימה "ששפך לו קיתון", היה לה לכתוב "ששפך לו כוס על פניו".

ב. מה הכוונה "למזוג כוס" הרי לא מוזגים כוס, אלא מוזגים משקה לכוס.

ג. מדוע כתבה המשנה "משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו", ולא כתבה "משל לעבד שהביא כוס לרבו", מה הצורך להדגיש במשל שרצה למזוג לרבו.

מובא בספר 'פנינים משולחן הגר"א' (פרשת אמור): ר"ה ויו"כ הם ימי דין, ואחריהם ימי החג במצות לקחת הלולב וישיבת הסוכה המה ימי רחמים להמתיק את הדינים הנ"ל ע"י המצוות המקיפות אותנו וכו'. אמנם ברדת הגשמים המכריחים לבטל מצות סוכה וכו', כי הוא יתברך אינו חפץ לפשר הדינים, כי אם שישארו בתוקפם כאשר היו, וידוע כי ענין המזיגה הוא עירוב מים ביין. וזה ענין המשל לעבד שבא למזוג כוס לרבו היינו לבטל חריפותו, והאדון שפך המים הלאה, וזהו שאמרו ושפך לו וכו' ללמד שאינו רוצה המזיגה.

במקום אחר הוסיף הגר"א: כי המים הם חסד ויין אדום מורה על דין, וע"י המזיגה הוא ממתיק את הדינים, ושפך לו המים א"כ נשאר רק יין שהוא דין. עוד כתב שכוס הוא בגימטריא אלוקים (86), כוונתו שאלוקים היא מידת הדין.

מבואר בדברי הגר"א שמזיגת הכוס במשל, אינה שפיכת משקה לתוך כוס ריקה, אלא עירוב של מים ביין, דהיינו שהרב החזיק כוס יין, והעבד בא לערב בה מים מהקיתון ולמתק את חריפות היין, והרב שפך את הקיתון של המים על פניו. כוונת הדברים שע"י מצות סוכה רוצים ישראל להמתיק את מידת הדין שהייתה מר"ה עד חג הסוכות, וכשהקב"ה מוריד עליהם גשם הוא מראה שאינו רוצה במצותם, וממילא נשאת מידת הדין בתוקפה ללא המתקת מידת הרחמים. ע"פ דברים אלו מתורצות השאלות בלשון המשנה.

אלא שצ"ב מדוע חג הסוכות נחשב המתקת הדינים של ר"ה ויו"כ, הרי חג הסוכות שייך למערכת החגים של הרגלים פסח ושבועות, ולא לימים נוראים. לפי מה שנתבאר שסוכות הוא הזמן שבו היה גמר הריצוי על חטא העגל ע"י שהשרה הקב"ה את שכינתו עליהם בענני הכבוד, מבואר מדוע חג הסוכות הוא זמן המתקת הדינים של ימים נוראים.

ביאור מעלת הימים שבין יו"כ לסוכות

כתוב במדרש ויקרא רבה (אמור ל-ז): ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה, ואומר להם **מה דאזל אזל מן הכא נחיל חושבנא**, (מה שהלך הלך, מכאן ואילך נתחיל חשבון), לפיכך משה מזהיר לישראל "ולקחתם לכם ביום הראשון". ובמדרש תנחומא הוסיף: "ולקחתם לכם ביום הראשון", ראשון לחשבון עוונות.

ה'טור' (סימן תקפא) ביאר את הטעם שחשבון העוונות מתחיל בסוכות ולא ממוצאי יו"כ, כיון שבין יו"כ לסוכות כל יהודי עסוק בהרבה מצוות, בניית סוכה, קניית ד' מינים, ואין זמן לעשות עבירות, לכן חשבון העוונות בפועל מתחיל רק ביום הראשון של חג הסוכות.

אבל מדברי הגר"א בביאורו לשו"ע נראה שהבין את דברי המדרש באופ"א. הרמ"א בסוף הלכות יו"כ (סימן תרכד-ה) פוסק: אין אומרים תחינות ולא צו"צ מיו"כ עד סוכות. וכתב הגר"א על דבריו: משום דהוי' יו"ט **כמו יו"כ במקצת**, כמ"ש במדרש על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון" וכו', עכ"ל. לפי הבנת הטור שכוונת המדרש שבפועל אין זמן לעשות עבירות, אין סיבה לא לומר תחינות בזמן זה, ע"כ שהגר"א הבין שבימים אלו יש מחילת עוונות ממש.

וכן מפורש במהרי"ל (מנהגים) הלכות יו"כ: בין כיפור לסוכות אין נופלין, **שאותן ד' ימים נתן הקב"ה מתנה לישראל, שמוחל עונותיהם כל אותן ד' הימים, ואינו מתחיל למנות עונותיהם אלא מיום ראשון של סוכות**, שנאמר "ולקחתם לכם ביום הראשון", ר"ל ראשון הוא לעבירות, מדרש.

יש להביא ראיה לדברי המהרי"ל והגר"א שיש מחילה נוספת ביום הראשון של סוכות, ולכן הוא ראשון לחשבון עוונות, מדברי המדרש תנחומא (אמור) שמביא את המשל לבני מדינה שהיה להם חוב למלך, וע"י שיצאו לקראתו ג'

פעמים, מחל להם על כל החוב, ממשיך המדרש ומבאר את הנמשל: המלך זה הקב"ה, בני המדינה אלו ישראל שהם מסגלין עונות כל ימות השנה, מה הקב"ה עושה, אומר להם עשו תשובה מר"ה, והם נכנסין ובאין ביוה"כ ומתענין בו ועושין תשובה והקב"ה מוחל להם. ומה הם עושין, ערב ר"ה גדולי הדור מתענין, והקב"ה מוותר להם שליש מעונותיהם, ומר"ה ועד יוה"כ יחידים מתענין, והקב"ה מוותר שליש מעונותיהם, וביוה"כ כל ישראל מתענין ומבקשין רחמים אנשים ונשים וטף, והקב"ה מוותר להם את הכול, דכתיב "כי ביום הזה יכפר עליכם". **מה ישראל עושין, נוטלין לולביהן ביו"ט ראשון של חג, ומהללים ומקלסים לפני הקב"ה, והקב"ה מתרצה להם ומוחל להם, ואומר להם הרי ויתרתי לכם את כל עונותיכם הראשונות**, אבל מעכשיו הוא ראש חשבון, לכך כתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון", ראשון לחשבון עונות, עכ"ד. מבואר במדרש שאחרי שהקב"ה מחל את כל העונות ביו"כ, הוא חוזר ומוחל ביום הראשון של סוכות.

השל"ה (סוכה נר מצוה) הביא את דברי המהרי"ל ותמה עליהם: לכאורה משמע מדבריהם, שכל מה שחוטא האדם בימים האלה לא יחשוב ה' העוון, וחלילה להאמין בזה, להיות ארבעה ימים בשנה הפקר, איש כל הישר בעיניו יעשה. והשל"ה מאריך בחשיבות הימים, ואת דברי המדרש הנ"ל מבאר כמו הטור שאין בימים אלו זמן לעשות עבירות.

בסוף דבריו חזר השל"ה וביאר את דברי המהרי"ל: ראוי להמליץ בעדם ולומר שכוונתם היא כך, בחמלת ה' על ישראל, שנתן יו"כ לכפר על עוונות, שישראל מסגלין עוונות כל השנה, ונתן יום זה לכפר. **כך אלו הארבעה ימים הם ענפים מיו"כ, לכפר עוונות של השנה שעברה**, בזכות שטורחים ועוסקים במלאכת שמים עם התעוררות הלב, אז יש בימים בעצמם מעין מחילה וסליחה ענפים מיו"כ האמיתי. אבל בלא התעוררות, ומכ"ש החוטא בהם ח"ו, אז אדרבה ואדרבה, עונשו מרובה. על כן החכם עיניו בראשו, יעסוק במצוות סוכה

ולולב, בעסק ובטורח גדול, ובדמים יקרים, לשם הידור מצוה, ותהיה לו התעוררות גדולה בלבו וישוב אל ה' וירחמהו וישמח ישראל בעושהו.⁹

לפי זה אפשר לבאר את דברי הגר"א שימים אלו הם מעין יו"כ, משום שהם ענפים מיו"כ לענין מחילת העוונות.

אלא שלא התבאר בדברי השל"ה והמהרי"ל מדוע באמת יש בימים אלו מחילת עוונות. אפשר לבאר ע"פ הנ"ל שבימים אלו הקב"ה השרה שכינתו על ישראל בזכות שטרחו ועסקו במלאכת המשכן, ודבר זה היה גמר המחילה על חטא העגל, לכן ימים אלו הם ימי מחילה וענפים מיו"כ.

בספר 'בית אפרים' (בהקדמה) ביאר את דברי המדרש באופ"א, שביו"כ התשובה היא מתוך יראה שזדונות נעשות כשגגות, ולכן עדיין יש לאדם עבירות כי השגגות לא נמחלו, אבל סוכות הוא זמן של תשובה מאהבה וקירוב לקב"ה וזדונות נעשות כזכויות, וממילא האדם נקי לגמרי מעבירות, ולכן סוכות הוא ראשון לחשבון עוונות, אחרי שמחל הקב"ה מחילה גמורה.

וכ"כ בספר 'קדושת לוי' (דברים שבת שובה): בימים האלו מר"ה עד יוה"כ, כל איש ואיש בוודאי עיניו פקוחות על כל דרכיו לשוב אל ה', איש לפי שכלו יהולל, ולפי מדריגתו מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו לשפוט הארץ... והתשובה נקרא "תשובה מיראה". ואחר יוה"כ כשעוסקין במצות סוכה ולולב וד' מינים, וצדקה כיד ה' הטובה בנדבה, וחיבה לעבוד את עבודת ה' בשמחה וטוב לב, אזי התשובה הזאת "תשובה מאהבה".

אלא שצ"ב מדוע חג סוכות הוא זמן של תשובה מאהבה יותר מיו"כ. לפי דברי הגר"א י"ל כיון שבזמן זה התרצה הקב"ה לישראל והראה להם חיבה

---

⁹ קצת יש להעיר על דברי השל"ה, שלפי ביאורו ימים אלו מכפרים על העוונות של השנה שעברה, ואילו מדברי המהרי"ל נראה שימים אלו מכפרים על עוונות שנעשו בין יו"כ לסוכות, ולכן יו"ט ראשון של סוכות הוא ראשון לחשבון עוונות.

גדולה בזה שהחזיר את ענני הכבוד, לכן הוא זמן מסוגל שאפשר להגיע בו לתשובה מאהבה יותר מאשר ביו"כ.

עצם הדבר שיש מחילה נוספת ביום הראשון של סוכות צ"ב, הרי הקב"ה כבר מחל לישראל ביו"כ, וכמו שמפורש במדרשים שהקב"ה מוחל לישראל את **כל העוונות** ביו"כ, וא"כ מדוע צריך הקב"ה למחול פעם נוספת בסוכות. (אם לא שנאמר שהכוונה לעוונות שעשו בין יו"כ לסוכות).

לפי דברי ה'בית אפרים' הנ"ל הדבר מבואר, משום שביו"כ שישראל עושים תשובה מיראה המחילה היא רק חלקית שהזדונות נעשות כשגגות, ולכן ביום הראשון של סוכות מוסיף הקב"ה ומוחל מחילה גמורה ע"י שישראל טורחים במצוות החג וכמו שביאר השל"ה. (לפי ה'בית אפרים' סיבת המחילה היא משום שאז ישראל עושים תשובה מאהבה).

בספר 'ויניקהו דבש' (מאמר ה') הקשה על דברי האחרונים הנ"ל, כיצד חג הסוכות הוא זמן של תשובה מאהבה, הרי לקיום מצות תשובה צריך עזיבת החטא, חרטה, וידוי, וקבלה לעתיד, ובלי דברים אלו לא מקיימים מצות תשובה, וא"כ כיצד ע"י נטילת לולב וישיבת סוכה עושים תשובה מאהבה.

ותירץ שכל מה שבחג הסוכות אפשר להגיע לדרגה של תשובה מאהבה, זה רק בצירוף לתשובה מיראה שנעשתה בר"ה ויו"כ, שאז נעשתה המצוה בכל פרטיה, רק שאינה תשובה גמורה כי חסר בדביקות בין עמ"י לקב"ה, וע"י שמצוות חג הסוכות נעשות בשמחה, ושמחה זו מורה על האהבה שבין עמ"י לקב"ה, נשלם גם החסר של הדביקות בקב"ה, וממילא התשובה מיראה נהפכת לתשובה מאהבה.¹⁰

¹⁰ אם כוונת האחרונים כדבריו, אין כמעט הבדל בין פירושם למה שכתב השל"ה שימים אלו הם ימי כפרה מצד עצמם, שהרי גם הוא כתב שהכפרה היא בזכות מה שטורחים בזמן זה עבור הסוכה וד' המינים.

לפי ביאור זה בדברי האחרונים הנ"ל ביאר שם עוד ענין במצות ד' מינים.

יש להקשות מדוע נוהגים לטרוח כ"כ הרבה ולהקפיד במצות ד' מינים לקיימה בהידור יותר משאר מצוות, הרי בכל המצוות החיוב להדר הוא רק עד שליש במצוה, ובד' מינים נהגו להדר הרבה יותר משליש.

לכאורה הטעם שנהגו ישראל כ"כ להדר במצות ד' מינים, משום שבכל המצוות לא כתוב בתורה בציווי של המצוה עצמה שתהיה המצוה מהודרת, אלא יש רק מצוה כללית להדר את המצוות, שנלמדת מהפסוק "זה אלי ואנוהו", התנאה לפניו במצוות, בשונה ממצות ד' מינים שכתוב בתורה בציווי של המצוה עצמה שצריכה המצוה להיות מהודרת, שנאמר "פרי עץ הדר". אלא שבאמת דבר זה עצמו צ"ב, מה הטעם שרק במצוה זו נאמר בציווי שלה שצריכה להיות מהודרת.

לפי הנ"ל אפשר לומר כיון שע"י מצוות אלו משלימים את החלק של הדביקות והקרבה לקב"ה שהיה חסר בתשובה מיראה של יו"כ, וע"י כך התשובה מיראה הופכת לתשובה מאהבה, ממילא מאוד ראוי וכדאי להדר במצוות אלו, כי ההידור במצוות יוסיף בדביקות ובקרבה לה'.

לקמן (ענין האחדות בחג הסוכות) הובאו כמה מקורות שבסוכות יש הדגשה על ענין האחדות יותר משאר החגים, וצ"ב טעם הדבר. וכתב בפירוש 'אמרי יושר' על המדרש (ויקרא רבה ל-יב) שבעשרת ימי תשובה כתוב בגמ' בר"ה (דף יח.) שהקב"ה מקבל את תשובת היחיד כמו שמקבל את תשובת הציבור, אבל אחרי עשיית אינו דומה כח היחיד לכח הציבור, ולכן צריך להתאגד יחד כדי שיקבל הקב"ה את תשובתינו כתשובה של ציבור. מטעם זה בחג סוכות מודגש ענין האחדות יותר משאר החגים, כיון שהוא זמן תשובה.

אלא שצ"ב מדוע דווקא חג הסוכות הוא זמן תשובה, הרי חיוב מצות התשובה הוא כל השנה, וראוי כל השנה להצטרף לציבור כדי שיקבל הקב"ה את התשובה כתשובה של ציבור.

לפי הנ"ל שבסוכות אפשר להגיע לדרגת תשובה מאהבה ע"י הדביקות בקב"ה מחמת מצוות החג בצירוף לעבודת התשובה של עשי"ת, מובן הדבר מדוע בסוכות הודגש יותר ענין עשית התשובה, משום שיותר בקלות אפשר להגיע לתשובה.

קדושת הסוכה

מצאנו בכמה ענינים שישנה קדושה בסוכה יותר מאשר במצוות אחרות, ואין הסוכה רק חפצא של מצוה, כמו שאר החפצים של כל המצוות, אלא יש בה בחינה של בית ה', והיא בית מקדש מעט מקום ששורה בו השכינה. וכמו שכתב בספר 'קב הישר' (סימן צה): סוכה היא במקום בית המקדש מעט, כי בית המקדש נקרא "סוכת שלם".

בגמ' בסוכה (דף ט.) כתוב: כשם שחל שם שמים על (קרבן) החגיגה, כך חל שם שמיים חל על הסוכה, דכתיב "חג הסוכות שבעת ימים לה", מקיש סוכה לחגיגה, ונפ"מ שעצי סוכה אסורים מהתורה, אבל בשאר חפצים של מצוות, כגון בגד של ציצית, לא מצאנו ששם שמיים חל עליהם.

ב'זוהר' (פרשת אמור) כתוב שיש על הסוכה צילא דמיהמנותא, שכינתא פרשא גדפהא עליה מלעילא. (השכינה פורסת כנפיה עליה מלמעלה). כתב ה'קב הישר' שם: הסוכה היא מרכבה לקב"ה ושכינתיה, היא במקום בית מקדש מעט, כי בית המקדש נקרא "סוכת שלם".

וכ"כ באלשיך (הובא לעיל): כי גם השראת שכינה בצד מה לא תחסר מכם, כי גם שאין בית המקדש והשראת שכינה כמאז, הלא לא יבצר, כי על ידי מה ש"בסוכות תשבו שבעת ימים", "כי כל האזרח בישראל" שהם האבות כמאמר חכמי האמת (זוהר אמור קג:) ישבו אתכם בסוכות, וידוע כי אין אבות בלא שכינה כי האבות הן הם המרכבה.

עוד כתבו ה'אליה רבה' (סימן תפו) וה'מטה אפרים' (סימן תרכו-כא) שסוכה בגימטריא 91 כמו הגימטריא של שם הויה (26) ושם אדנות (65) יחד. אותיות סוכה הם כ"ו ו-ס"ה, כ"ו זה הגימטריא של שם הויה, ו-ס"ה זה הגימטריא של שם אדנות. (מקור הדברים מ'תיקוני זוהר' תיקון סט, שכתב: סוכה דאיהו כ"ו ה"ס דאיהי יאהדונה"). סכה בכתב חסר עם הכולל, בגימטריא אלוקים (86).

בהגהות 'חשק שלמה' בתחילת מסכת סוכה הקשה, שבכל התנ"ך כתוב סוכה בכתב חסר, מלבד בפסוק אחד בתהילים שכתוב בכתב מלא, "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון". וצ"ב טעם הדבר.

וביאר שבא הדבר לרמז שבעולם הזה אין שמו של הקב"ה שלם, ולכן גם על הסוכה אין השכינה שורה בשלימות, ולכן כתוב סכה חסר. אבל לעתיד לבוא שיהיה שמו של ה' שלם, אז גם השראת השכינה בסוכה תהיה בשלימות, ועל זה בא לרמז הפסוק "ויהי בשלם סוכו", כלומר מתי תהיה הסוכה בשלימות, בזמן שיהיה "מעונתו בציון".

בגמ' סוכה (דף ד:) מבואר שסוכה שפחותה מעשרה טפחים פסולה. בטעם הדבר ביארו ה'חסד לאברהם' (זקינו של החיד"א מעין ד' נהר נח) וה'שפת אמת' (סוכות תרמב) ע"פ המבואר שם בגמ', שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, וסוכה שאינה ראויה להשראת שכינה היא סוכה פסולה.

במדרשים (אמור ח-יב) על הפסוק "חג הסוכות שבעת ימים לה'", כתוב: יכול חגיגה וסוכה לשמים, ת"ל "חג הסוכות תעשה לך". וביאר בפירוש ר"ש משאנץ על 'תורת כהנים' שהכוונה שיהיה צריך לעשות את הסוכה דווקא בהר הבית ולהקדישה לשמים, ולומדים מהפסוק "תעשה לך" שאפשר לעשות סוכה בכל מקום, ולא רק בהר הבית.

וצ"ב מדוע הייתה הו"א שמצות סוכה היא רק בהר הבית וצריך להקדישה לשמים. לפי הני"ל י"ל שכיון שהסוכה היא מקום השראת השכינה, לכן הייתה הו"א שצריך לעשות סוכה רק בהר הבית שהוא מקום השראת השכינה.

בספר 'אבן השוהם' על השו"ע (סימן תרלט) מובא בשם האר"י שבסוכה צריך לעמוד שולחן של ארבע רגליים, דומיא דבית המקדש שהיה בו שולחן של ארבע רגליים. עוד מובא ב'משנת יעקב' (סימן תרלח) בשם ה'פמ"ג', שאין לעשות קפנדריא בסוכה, משום שהסוכה היא מקדש מעט. ה'שפת אמת' (עניני סוכות) הביא מה'זוהר', שהיושב בסוכה הוא בבחינת "אשרי יושבי ביתך".

כתב ה'משנה ברורה' (סימן תרלט): לפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול, ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכ"ש שיהיה זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים. ב'אליה רבה' כתב שלא לכעוס בסוכה, והוסיף שראה מבני עליה שהיו מנשקים את הסוכה בכניסתם וביציאתם. בספר 'ראשית חכמה' כתב מו"ר היה נזהר שלא לדבר בסוכה רק בדברי תורה.

וצ"ב שבשאר המצוות לא כתבו הפוסקים להזהר בכל דברים אלו. לפי הני"ל שסוכה מבחינה מסוימת היא נחשבת בית ה' הדבר מבואר מדוע רק במצות סוכה צריך להקפיד בכל דברים אלו.

רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' כותב שהסוכה מביאה לרוח הקודש, ומפרש שהשם סוכה הוא מלשון סוכה ברוח הקודש, וכמו שרה שנקראה גם יסכה על שם שסוכה ברוה"ק, וצ"ב מה ענין סוכה לרוח הקודש. וי"ל ע"פ הני"ל שהסוכה היא בית ה' והשכינה נמצאת בה, לכן אפשר לזכות בסוכה להגיע לדרגת רוח"ק.

הקשה ה'משך חכמה' (דברים טז-ב) כשנאמרה בתורה (פרשת ראה) מצות עליה לרגל, יש חילוק בין לשון התורה בחג הסוכות, לבין לשון התורה בחג פסח ובחג שבועות. בפסח ושבועות נאמר: "במקום אשר יבחר ה' אלו קידך לשכן שמו שם", ואילו בסוכות נאמר: "במקום אשר יבחר ה'", ולא כתוב "לשכן שמו

שם", וצ"ב מה טעם ההבדל. וי"ל ע"פ הנ"ל שכיון שישנה השראת שכינה בסוכה, א"כ בסוכות ה' משכן את שמו בכל סוכה, ולא רק בבית המקדש.¹¹

כתב ה'באר היטב' (סימן תרלט-א) בשם מהר"י וי"ל: המקיים מצות סוכה כאילו נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית, סוכה דומה לב' והעולם דומה לב'. וצ"ב כיצד ע"י קיום מצות סוכה נעשים שותפים של הקב"ה במעשה בראשית.

אפשר לבאר ע"פ דברי המדרש תנחומא (נשא טז): בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאווה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש לו בעליונים. ענין דירה של הקב"ה הוא שתהיה השראת שכינה בעולם, וכיון שמי שמקיים מצות סוכה גורם להשראת שכינה בעולם, וע"י כך נעשה רצונו של הקב"ה להשרות את שכינתו בתחתונים, ממילא הוא נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית.

לפי זה אפשר לבאר מדוע ציוותה התורה בסוכות להרבות בשמחה יותר משאר המועדים, שהרי מבואר בגמ' שבת (דף ל:): שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וכדי שהשכינה תוכל לשרות בסוכה צריך להיות בשמחה יתירה. (לקמן יבואר עוד טעם בריבוי מצות השמחה בחג הסוכות).

לפי זה ביאר בספר 'בנין שלמה' באופן נוסף מדוע חג הסוכות הוא אחרי יו"כ, שהרי כתוב "כי עוונותיכם מבדילים", היינו כשישראל חוטאים הקב"ה מסתלק מתוכם, וא"כ איך אפשר שתשרה השכינה בסוכה הרי העוונות

---

¹¹ לפי זה תירץ בספר 'ויניקוהו דבש' (סוף מאמר א') את השאלה מה ההבדל בין מצות ד' מינים שהיא בגבולין רק יום אחד (רק בבית המקדש המצוה היא שבעה ימים), ממצות סוכה שהיא בכל מקום שבעה ימים.

לפי הנ"ל י"ל שבסוכה יש בחינה של בית ה' והיא מקום השראת השכינה, לכן כל שבעה ימים היא נחשבת כמו בבית המקדש, וכמו שמצות נטילת הלולב בבית המקדש שנלמדת מהפסוק "ושמחתם לפני ה'" היא שבעה ימים, כך גם בסוכה יש בחינה של לפני ה', ולכן היא שבעה ימים.

עוד ביאר ע"פ זה את הדין המובא במשנ"ב (תרנא-לד) בשם האר"י ליטול את הלולב בסוכה, וצ"ב מה טעם הדבר. לפי זה י"ל כיון שבסוכה יש השראת שכינה לכן היא נקראת במקצת לפני ה', א"כ בנטילת הלולב בסוכה יש בחינה כעין נטילה במקדש שהיא לפני ה'.

מסלקים את השכינה, אבל אחרי יו"כ שעמ"י נטהר מעוונותיו, וסוכות הוא ראשון לחשבון עוונות, יכולה השכינה לשרות בסוכה.

בניית הסוכה

ה'ערוך לנר' (מכות דף ח:) דייק מדברי רש"י שם שבניית הסוכה היא מצוה, שכתב רש"י על דברי הגמ' שאין מצוה בחטיבת עצים לסוכה: **"אין החטיבה מצוה, אלא עשיית הסוכה"**. משמע שהעשייה היא כן מצוה. והוכיח כן גם מדברי הגמ' בסוכה (דף מו.) שאפשר לברך ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה, ואם עשיית הסוכה אינה מצוה לא מסתבר שיהיה אפשר לברך עליה.

וביאר את טעם הדבר, משום שלגבי מצות סוכה נאמר בתורה "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים", ו"תעשה לך" משמעו שיש מצוה בעשייה עצמה. כדבריו נראה בשאלות (וזאת הברכה קסט): דמחיבין בית ישראל **למעבד מטללתא**, ומיתב בה שבעה יומי, דכתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים".

וצ"ב הרי בשאר המצוות הכנתם אינה מצוה בפני עצמה, אלא רק הכשר מצוה בעלמא, ומדוע שונה מצוה סוכה משאר מצוות שעשייתה היא גופא מצוה.

כתב הרמ"א (סימן תרכד-ה וסימן תרכה-א): המדקדקים מתחילים לבנות את הסוכה מיד במוצאי יו"כ. ובטעם הדבר כתב שני טעמים: **א.** כדי לצאת ממצוה למצוה, כדכתיב "ילכו מחיל אל חיל". **ב.** משום מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. (גם בדברי הרמ"א נראה שיש מצוה בעשיית הסוכה).

הקשה ה'אליה רבה' (סימן תרכה-ב) לכאורה היה עדיף להקדים ולבנות את הסוכה בעשרת ימי תשובה כדי להרבות זכויות ליו"כ, כמבואר ברמב"ם שמרבים במצוות בעשרת ימי תשובה, וכמו שכתב ה'לבוש' (סימן תרב-ב) לגבי מצות קידוש לבנה שראוי לעשותה לפני יו"כ כדי להרבות זכויות.

כוונתו להקשות לפי שני הטעמים ברמ"א, לפי הטעם "שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", מ"מ עדיף לקיים את המצוה בעשי"ת. וגם לפי הטעם של "ילכו מחיל לחיל" שלפיו יש ענין לבנות דווקא במוצאי יו"כ, עדיין היה ראוי לבנות את רוב הסוכה קודם יו"כ, ולהשאיר רק מעט למוצאי יו"כ. וכך באמת כתב לעשות ב"שערי תשובה" על השו"ע. מבואר מזה שהזמן שבין יו"כ לסוכות הוא הזמן הראוי לבניית הסוכה, וצ"ב מדוע התייחד זמן זה לבניית הסוכה.¹²

עוד הקשה הרב שלמה וולבה זצ"ל מדוע לא כתב הרמ"א שאחרי יו"כ ילכו מחיל אל חיל לשאר מצוות, כגון לימוד תורה או קניית ד' מינים.

נראה לבאר כיון שההכנה מצד עמ"י להשראת השכינה אחרי חטא העגל הייתה ע"י בניית המשכן, ולכן חזרו העננים ביום ט"ו בתשרי, לכן גם בניית הסוכה שהיא הכנת המקום להשראת השכינה, היא עצמה מצוה, בשונה משאר מצוות שההכנה שלהם היא רק הכשר מצווה. בפרט לפי מה שנתבאר לעיל שהסוכה היא בית ה', א"כ כמו שבבניית בית כנסת יש הסוברים ('זוהר' נשא ח"ג דף קפו) שיש מצוה מהתורה, כך גם בסוכה יש מצוה מהתורה.

מטעם זה אפשר לבאר מדוע זמן בניית הסוכה הוא דווקא אחרי יו"כ, משום שרק אחרי כפרת יו"כ שייך להתחיל לבנות את הסוכה, כי בניית הסוכה היא כבניית המשכן שנעשתה אחרי יו"כ.

לפי הנ"ל ביאר הרב וולבה מדוע כתב הרמ"א שאחרי יו"כ ילכו מחיל אל חיל דווקא למצות בניית הסוכה, משום שיש שייכות בין מצוות אלו, אחרי

¹² ותיירץ הא"ר ע"פ דברי המדרש שמי שנתחייב גלות ביו"כ מתכפר לו ע"י מצות סוכה, וביאר שהכפרה היא גם ע"י בניית הסוכה, ולכן א"א לבנות את הסוכה לפני יו"כ כי עדיין לא היה חיוב גלות. ה"שערי תשובה" הקשה ע"ד שלא זו כוונת המדרש, אלא שע"י קיום מצות סוכה שיוצאים מהבית החוצה נחשב במקצת כמו גלות, ולא שבניית הסוכה נחשבת כגלות, וממילא הדרא קושיא לדוכתא.

המחילה של יו"כ בונים את מקום השראת השכינה בסוכה, כמו שאחרי שמחל הקב"ה לבניי על חטא העגל ביו"כ הם התחילו במלאכת המשכן מיד למחרת.

בספר 'ירח למועדים' (סימן ב) ביאר באופן נוסף מדוע זמן מצות בנית הסוכה הוא דווקא אחרי יו"כ, ע"פ דברי הספורנו (שמות לח-כא): ובצאלל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה, שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו, מיוחדים וצדיקים שבדור, ובכן שרתה שכינה במעשי ידיהם ולא נפל ביד אויבים. אבל מקדש שלמה שהיו עובדי המלאכה בו מצור, אע"פ ששרתה בו שכינה נפסדו חלקיו, והוצרך לחזק את בדק הבית (מלכים ב' כב-ה) ונפל בסוף הכול ביד אויבים. אבל בית שני שלא היה בו גם אחד מכל אלה התנאים לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים.

מבואר בדבריו שבגלל שהמשכן נבנה ע"י אנשים צדיקים לכן שרתה בו השכינה ולא נפל ביד אויבים. מטעם זה אפשר לומר שעדיף לבנות את הסוכה במוצאי יו"כ אחרי הטהרה מהעוונות, וע"י כך תשרה השכינה בסוכה. (כעין זה כתב בהגהות 'אלף המגן' על 'מטה אפרים' סימן תרכד-טו).

דיני הסכך

א. הרמ"א (סימן תרלה) פוסק שעשיית הסכך צריכה להיות אחר עשיית הדפנות, משום שסכך בלא דפנות אינו אוהל, ואם עשה את הסכך לפני הדפנות, נחלקו האחרונים האם פסולה הסוכה בדיעבד.

אפשר להוסיף טעם בדין זה, הסכך מסמל את השראת השכינה שיש בסוכה, שהחסות בצל הסכך היא כביכול חסות בצל השכינה, ועשיית הדפנות היא ההכנה להשראת השכינה, וכיון שבמדבר ע"י ההכנה של עמ"י חזרה השראת השכינה, גם בדיני הסוכה שהם זיכרון לענני כבוד, צריך להקדים את הדפנות לסכך.

ב. וכן אפשר לבאר מדוע להלכה קי"ל שהסכך צריך להיות עשוי מדבר שאינו מקבל טומאה, משום שהסכך הוא המסמל את השראת השכינה בסוכה, ולא ראוי שיהיה מדבר המקבל טומאה.

בביאור השיטה שסכך מדבר המקבל טומאה כשר, כתב רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח': דעת האומר שמסככין בדבר המקבל טומאה הוא סוד הכתוב (במדבר טז) "השוכן אתם בתוך טומאותם".

ג. וכן יש לבאר את דין צילתה מרובה מחמתה, שצריך שהסכך יעשה צל ברוב הסוכה, דהנה לקמן (נספח ג') הובאו דברי הגר"א בפירושו לספר יונה, שהשמש מורה על צבא השמים, והחוסה בצל מראה שאינו תחת ממשלת השמש, אלא תחת השגחת הקב"ה, וכיון שהסכך מסמל את השראת השכינה שיש בסוכה, לכן צריך שיהיה רוב צל בסוכה.

שאלות בפסוקי התורה בענין חג הסוכות

הצייוי על חג הסוכות נאמר בתורה בחמשה מקומות, בחומש שמות בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, בחומש ויקרא בפרשת אמור (יחד עם הצייוי על שאר המועדים), בחומש במדבר בפרשת פנחס (יחד עם קרבנות המוספים), ובחומש דברים בפרשת ראה. ישנם שינויים בין הצייויים, ונראה לבאר שינויים אלו ע"פ מה שנתבאר ביסוד חג הסוכות.

א. הקשה ה'משך חכמה' (פרשת משפטים) מדוע בחומש שמות (בפרשת משפטים וכי תשא) חג סוכות נקרא "חג האסיף", ואילו בחומש ויקרא (בפרשת אמור) וחומש דברים (בפרשת ראה) נקרא החג "חג הסוכות".

ב. בחומש שמות בצייוי על חג הפסח כותבת התורה את מצוות אכילת מצה שהיא המצוה העיקרית של פסח, ואילו בצייוי על חג האסיף התורה לא כותבת את מצוות ישיבת סוכה שהיא המצוה העיקרית של סוכות, וצ"ב טעם ההבדל.

ג. בחומש שמות בציווי על חג האסיף התורה אינה מציינת את מספר ימי החג, אלא כותבת "וחג האסיף בצאת השנה באספיד את מעשיך מן השדה", כאילו משך החג הוא יום אחד, בדומה לחג השבועות שגם בו לא ציינה התורה כמה ימים הוא, מפני שהוא יום אחד בלבד. דבר זה שונה מחג הפסח שבו ציינה התורה בפירוש את מספר ימי החג, "שבעת ימים תאכל מצות". גם בפרשת כי תשא לגבי פסח התורה מציינת את מספר ימי החג, ואילו בחג הקציר ובחג האסיף התורה אינה מציינת את מספר ימי החג. וצ"ב טעם הדבר.

ד. צ"ב מדוע בחומש שמות לא מוזכר "חג שמיני עצרת", ורק בחומש ויקרא בפרשת אמור התורה מצווה על "חג שמיני עצרת".

ה. בחומש שמות כשהתורה מציינת את תאריך החג היא כותבת "חג האסיף **בצאת השנה**" ובפשטות הכוונה לזמן שבו השנה נגמרת ויוצאת, וצ"ב הרי חג הסוכות הוא בחודש תשרי שהוא תחילת השנה ולא סוף השנה.¹³ ובאמת בפרשת כי תשא נאמר שחג האסיף הוא "בתקופת השנה", וביאר רש"י בתחילת השנה הבאה. תקופת - לשון מסיבה והקפה.

ביאור פסוקי התורה בענין חג סוכות

א. ה'משך חכמה' תירץ ע"פ דברי הגר"א את הקושיא מדוע בחומש שמות החג נקרא חג האסיף ולא חג הסוכות, שמצות סוכה ניתנה לעמ"י בגלל שחזרה השכינה לישראל, ודבר זה התחדש רק אחרי חטא העגל, לכן בפרשת משפטים שנאמרה לפני חטא העגל החג נקבע על שמחת האסיף בלבד, וכמו כן בפרשת כי תשא אע"פ שנאמרה אחרי חטא העגל, מ"מ היה זה לפני שהקב"ה התרצה לעמ"י ועדיין לא הייתה מצות סוכה, ורק אחרי שחזרה השכינה לישראל וניתנה

---

¹³ יש מהראשונים שפירשו: בצאת השנה ותכנס שנה אחרת, וצ"ב שהעיקר חסר מהספר. שו"ר בפירוש 'הכתב והקבלה' שביאר צאת השנה, שהשנה מתחילה לצאת כמו "השמש יצא על הארץ", ולפי ביאורו לא קשה.

מצות סוכה נקרא החג בשם "חג הסוכות". לכן בחומשים ויקרא ודברים שבהם הציווי הוא אחרי שחזרה השכינה לישראל נקרא החג "חג הסוכות".

ב. לפי דברי ה'משך חכמה' הנ"ל מבואר גם מדוע בחומש שמות לא הזכירה התורה את מצות ישיבת סוכה, אע"פ שבפסח הזכירה התורה את מצות אכילת מצה, משום שעדיין לא היה בחג האסיף מצוה לשבת בסוכה, וכל קביעות החג הייתה על שמחת האסיף בלבד.¹⁴

ג. לפי זה אפשר לבאר מדוע בחומש שמות לא מוזכר שחג סוכות הוא שבעה ימים, משום שבאמת מחמת שמחת האסיף החג הוא רק יום אחד, כמו חג שבועות שהוא שמחה על הקציר והוא רק יום אחד, (בתורה לא מוזכר ענין קבלת התורה), ורק בגלל הריצוי שנוסף בחזרת ענני הכבוד, נתחדש שיש לחגוג ז' ימים.

ד. וכן אפשר לתרץ מדוע בחומש שמות לא מוזכר "חג שמיני עצרת", משום ש"חג שמיני עצרת" שייד לחג הסוכות ולא לחג האסיף, וממילא גם הוא התחדש רק אחרי שהקב"ה השרה שכינתו על עמ"י ביום ט"ו בתשרי.

ה. נראה לבאר מדוע בחומש שמות נכתב שזמנו של חג סוכות הוא "בצאת השנה" אע"פ שחודש תשרי הוא בתחילת השנה, ע"פ דברי הילקוט שמעוני (פנחס תשעא): אמר רבי לוי בכל חודש וחודש שבקיץ ביקש הקב"ה ליתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדעתו ליתן להם מועד גדול, ועשו העגל ובטל תמוז ואב ואלול, ובא תשרי ופרע להם ראש השנה ויוה"כ והחג, א"ל הקב"ה לאחרים הוא פורע ושללו אינו נוטל, תן לו יומי, "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

¹⁴ אלא שעדיין צ"ב שהדבר חוזר על עצמו גם בשאר הפרשיות (אמור פנחס ראה) שכתובות אחרי שעמ"י נצטווה במצות סוכה, ומדוע שם לא כותבת התורה את מצות סוכה כמו שכותבת את מצות מצה בפסח. אולי י"ל שפסח שמתחילה כשהתורה ציוותה עליו הייתה בו מצות מצה, א"כ מצות מצה היא מעצם קדושת החג, אבל חג הסוכות שהייתה בו קדושת יו"ט גם בלי מצות סוכה, בגלל האסיף, אין הסוכה מעצם קדושת החג, אלא היא מצוה שנתחייב החג, ולכן לא כתבה אותה התורה בציווי על החג.

מבואר במדרש שחג האסיף היה צריך להיות בחודש אלול ולא בחודש תשרי, ובגלל שחטאו בעגל הפסידו את שלושת המועדים שהיו צריכים להיות בחודשים תמוז אב אלול, ואחרי שהתרצה הקב"ה לישראל ב-י' בתשרי החזיר להם את שלושת החגים שהפסידו, ונתן להם אותם בחודש תשרי, ועוד הוסיף חג לחודש תשרי.

לפי זה מבואר מדוע בחומש שמות נאמר שחג האסיף הוא "בצאת השנה", משום שבאמת החג היה צריך להיות בחודש אלול שהוא סוף השנה, ורק אחרי שחטאו בניי בחטא העגל, נשתנה זמנו לחודש תשרי.

החיד"א תירץ ע"פ המדרש הנ"ל את קושית הרמ"ק מדוע יום הדין (ר"ה) הוא בתחילת השנה, הרי לכאורה היה יותר מתאים שיום דין יהיה בסוף השנה בתאריך כ' אלול כסיכום לשנה החולפת, ואח"כ יהיו עשרה ימים של תשובה, ויו"כ יהיה בסוף השנה. ותירץ החיד"א שבאמת כך היה צריך להיות מתחילה כמו שכתוב במדרש, ויום הדין לא היה אמור להיות בתחילת השנה, ונשתנה זמנו בגלל חטא העגל.

שאלות בציווי חג הסוכות בפרשת אמור

בפרשת אמור (ויקרא כג) כתובה בתורה פרשת המועדים, וביניהם גם חג הסוכות. ישנן תמיהות רבות בפסוקי התורה שעוסקים בציווי על חג הסוכות.¹⁵

א. הקשה החת"ס מדוע כשהתורה מצווה על חג הסוכות, הציווי נכתב בצורה כפולה. התורה מתחילה את הציווי: "בחמשה עשר יום לחודש וכו' חג

---

¹⁵ כדי להבין ענין זה על בוריו, כדאי לעיין בפסוקים ולעמוד על התמיהות הרבות.

שערי סוכות מועד

הסוכות", ואחרי שמסתיים הענין חוזרת התורה וכותבת: "אך בחמשה עשר יום לחודש וכו' באספכם את תבואת הארץ".

ב. צ"ב מדוע רק בציווי השני על חג הסוכות נאמר "באספכם את תבואת הארץ", ואילו בציווי הראשון לא מוזכר ענין האסיף.

ג. וכן צ"ב מדוע רק בציווי השני נאמרו מצוות החג, ד' מינים וישיבת סוכה.

ד. הקשה החת"ס מדוע בציווי הראשון כשהתורה מציינת את התאריך של החג נאמר: "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות" ואילו בציווי השני נאמר התאריך של החג ללא המילה "הזה": "אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי באוספכם את תבואת הארץ", ולא נאמר לחודש השביעי הזה.

ה. הקשה האלשיך מדוע בכלל הייתה התורה צריכה לכתוב שתאריך החג הוא "לחודש השביעי הזה", דהיינו תשרי, שבו עסקה התורה קודם, בציווי על ר"ה ויו"כ שגם הם חלים בחודש זה, הרי מובן מאליו שהחודש השביעי הוא חודש תשרי שעליו דברה התורה קודם.

ו. הקשה הגרא"ב פינקל (מועדים) מדוע בפרשת אמור מציינת התורה "לחודש השביעי הזה", גם ביו"כ וגם בסוכות, ואילו בפרשת פנחס בציווי על קרבנות המועדים נאמר "בחודש השביעי הזה" רק לגבי יו"כ, ולא לגבי סוכות.

ז. מדוע רק בחג הסוכות נתנה התורה טעם למצוה העיקרית של החג "למען ידעו דורותיכם וכו'", ואילו בפסח לא נאמר טעם למצות מצה.

ח. בציווי השני על חג הסוכות נאמר: "אך בחמשה עשר יום וכו' תחוגו את חג ה' שבעת ימים", וצ"ב מדוע בציווי הראשון נקרא החג "חג הסוכות", ואילו בציווי השני נקרא החג "חג ה'".

ט. צ"ב מה הכוונה בשם זה "חג ה'".

י. הקשה האלשיך מדוע על חג הסוכות לשון התורה היא "חג ה'", ואילו על פסח הלשון היא "פסח לה'", ו"חג המצות לה'", ולא "חג ה'".

יא. עוד הקשה מדוע התורה פותחת את הציווי השני במילה "אך בט"ו יום", מה כוונת התורה במילה "אך".

ביאור הפסוקים בפרשת אמור

החת"ס מבאר את הטעם שהתורה כפלה את הציווי על חג הסוכות, משום שיש לחג שתי סיבות: א. ענני הכבוד. ב. האסיף. הציווי הראשון מדבר על חג הסוכות ששייך לענני הכבוד, ואילו הציווי השני מדבר על החג ששייך לאסיף, ולכן בציווי השני נאמר "באספכם את תבואת הארץ", כי עיקרו על חג האסיף.

מטעם זה בציווי הראשון נאמר "בחודש השביעי הזה", הכוונה במילה "הזה" היא לחודש השביעי המוזכר קודם, שיש בו את החגים ר"ה ויו"כ, וכוונת התורה לומר שלחג הסוכות יש שייכות לחגים ר"ה ויו"כ שגם היו בחודש השביעי "הזה". אבל בציווי השני על חג הסוכות כשהתורה מצווה על חג האסיף, לא כתובה המילה "הזה", משום שבאמת אין לחג האסיף שייכות לחגים אלו.

וכן אפשר לתרץ גם את החילוק בין פרשת אמור שנאמרה בה המילה "הזה" בציון התאריך גם של יו"כ וגם של סוכות, לבין פרשת פנחס (ציווי הקרבנות) שנאמרה בה המילה "הזה" רק ביו"כ ולא בסוכות, משום שבפרשת פנחס נאמרו כל הקרבנות של חג הסוכות, ולא כולם שייכים לחג הסוכות במובנו כהמשך של ימים נוראים, אלא חלקם שייכים במובנו כחג האסיף שהוא חלק משלושת הרגלים. רק כלפי חג הסוכות במובנו כהמשך של ימים נוראים כותבת התורה "החודש השביעי הזה", לומר שהוא המשך ליו"כ ור"ה שנאמרו לעיל.

לפי דברי המדרש שהובאו לעיל שחג האסיף היה צריך להיות באלול והשתנה זמנו לתשרי, יש תוספת ביאור מדוע חוזרת התורה על התאריך של חג האסיף, משום שלא רק שנוסף חג הסוכות, אלא גם השתנה התאריך של חג האסיף עצמו.

בטעם הדבר שמצוות החג, מצות סוכה ומצות ד' מינים, נאמרו בציווי השני ולא בראשון, ביאר בספר 'זמן שמחתינו' (מאמר י') משום שמצוות אלו שייכות לשני העניינים של חג הסוכות, גם לענני הכבוד וגם לאסיף, ולכן הן נאמרו אחרי שני הציוויים של החג. (יעו"ש שביאר כיצד כל מצוה שייכת לשני עניני החג).

אמנם דברי החת"ס צ"ב, משום שאחרי הציווי הראשון על חג הסוכות נאמר "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש", ונראה מלשון הפסוק שהתורה סיימה את כל עניני המועדים, ואז חוזרת התורה ומצווה על חג האסיף, ומדוע לא כללה התורה את הציווי על חג האסיף יחד עם כל המועדים. (כבר הקשה כן האלשיך).

ביאור נוסף בענין הכפילות של חג הסוכות כתב בספר 'צרור המור',¹⁶ וז"ל: **ולהיות זה מועד עיקר המועדים כולם, תמצא בכאן שכפל זה המועד, כי בתחילה אמר ב"ט"ו חג הסוכות", וחתם ואמר "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם", ואח"כ חזר ואמר "אך בט"ו יום לחדש וגו' ולקחתם לכם וגו' בסוכות תשבּו". וכל זה להורות כי זה המועד גדול מכל המועדים, ולכן אמר "אך בחמשה עשר", להורות על מעלתו שאינו שווה לשאר מועדים, שיש בו עניינים שונים ומצוות מיוחדות, מסוכה וארבע מינים וקרבת מיוחדים מע' פרים כנגד ז' עננים, ולכן אומרים בו בכל הימים הלל גמור... והטעם לפי שבמועד של פסח עדיין לא היו ישראל בשלימותם, לפי שעדיין לא היה להם תורה מהשמייים, ואחר מתן תורה לא היו עדיין בשלימותם, לפי שעשו את העגל ועד יוה"כ לא נתכפר להם העון, ואחר יוה"כ נשלמה שלימותם, ולכן מועד של סוכות הוא**

¹⁶ לרבי אברהם סבע, חי לפני כ-550 שנה.

מועד עיקרי מכל המועדים, ולכן אומרים בו הלל גמור בכל הימים. ולפי טעם זה עשה ממנו ב' חלוקות, בתחילה אמר "בט"ו יום חג הסוכות", אח"כ חזר לומר "אך בט"ו יום לחדש וגוי' ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' בסוכות תשבו ז' ימים", להורות על מעלתו ועל טעמו באומרו "למען ידעו דורותיכם", עכ"ד.

מבואר בדבריו שהתורה כפלה את כל ענינו של חג הסוכות, להורות את מעלתו הגדולה של החג, שהוא עיקר המועדים משום שהוא אחרי יו"כ שכבר נתכפר לעמ"י עוון העגל והגיעו לשלימותם.

ע"פ דברי הגר"א שיסודו של חג הסוכות הוא על שמחת הכפרה מחטא העגל וחזרת השכינה לשכון על עמ"י, יש תוספת טעם לדבריו שסוכות הוא עיקר המועדים כיון שהוא אחרי הכפרה על חטא העגל, משום שבאמת על ענין זה נקבע חג הסוכות.

לפי דבריו מתורץ מדוע התורה האריכה בציווי השני במצוות החג, ובטעמו של החג, כדי להורות ענין זה, שחג הסוכות הוא עיקר החגים כולם.

לפי זה אפשר לבאר את התואר "**חג ה'**" שהתורה מכנה את חג הסוכות, כיון שענינו של חג הסוכות הוא לכבוד ה' על מה שחזרה השכינה לשרות על עמ"י.¹⁷ וממילא מתורצת גם שאלת האלשיך מדוע רק חג הסוכות מכונה בפסוק "**חג ה'**" בשונה מפסח שאינו מכונה כך.

ביאור פסוקי התורה בענין מצות ישיבה בסוכה

בסוף הציווי על המועדים בפרשת אמור (מא-מג) התורה מצוה על מצות סוכה: "והגתם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה, חקת עולם לדורותיכם". "בסכת

---

¹⁷ לפי דרכו של החת"ס שהציווי השני הוא על חג האסיף, דחוק לתרץ כן, משום שהמילים "חג ה'" מופיעות בציווי השני ששייך לאסיף ולא לענני הכבוד.

תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת". "למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים".

א. הקשה בספר 'חיי אדם' מדוע בציווי על החג נאמר: "**בסכת** תשבו שבעת ימים" בכתוב חסר (סכת ללא וו), ואילו בטעם של מצות סוכה נאמר: "כי **בסוכות** הושבתי את בני" בהוציא אותם מארץ מצרים", בכתוב מלא (סוכות).

ותירץ שכוונת התורה במה שכתבה "סוכות" בכתוב מלא, להורות שבמדבר ישבו בשני סוגי סוכות, סוכות של ענני כבוד, וסוכות ממש, אבל בציווי לדורות כותבת התורה "סוכת" בכתוב חסר, כיון שלדורות לא יושבים בסוכות של ענני כבוד, אלא רק בסוכות ממש.¹⁸

לפי דברי הגר"א אפשר לתרץ את קושיתו באופן נוסף, כוונת התורה בפסוק "כי בסוכות הושבתי" היא על השראת השכינה, בזמן שבני"ה היו במדבר הייתה עליהם השראת השכינה בצורה שלמה, ולכן כתוב "סוכות" בכתוב מלא, וכמו שאמר הגר"א "שזכו להטבה הגדולה שבכל ההטבות שתהיה רק לעתיד לבוא", ואילו לדורות מקיימים את מצות הסוכה עם השראת שכינה אבל ללא גילוי גדול כזה, ולכן כתוב "סוכת" בכתוב חסר.

ב. "וחגותם אותו חג ל-ה' שבעת ימים **בשנה**", צ"ב מדוע כתבה התורה שהחג הוא שבעה ימים "**בשנה**", הרי ודאי שזמן החג הוא בימות השנה ולא בדבר אחר, וכמו בשאר החגים שלא נכתב שהם כך וכך ימים "בשנה", אלא רק נכתבו מספר ימי החג.

לפי מה שנתבאר שמצות סוכה היא זיכרון על מה שחזרה השכינה לשרות על עמ"י אפשר לתרץ, שכיון שהשכינה חזרה לישראל היא לא חזרה רק לזמן

¹⁸ אע"פ שנחלקו בגמ' (סוכה דף יא:) לאיזה סוכות נתכוונה התורה, כנראה ה'חיי אדם' סבר שלפי כולם היו שתי סוגי סוכות, ולזיכרון של שתיהם עושים את החג, ומחלוקתם היא רק איזה דבר הוא העיקרי, האם העננים או הסוכות ממש. (יעוין עוד מה שנתבאר בענין זה בנספח ו').

מסוים בשנה אלא לכל זמן, והייתה השמחה צריכה להיות כל השנה, ולא רק שבעה ימים, לכן כותבת התורה שמ"מ החג הוא רק שבעה ימים בשנה, ודבר זה אין צורך לכותבו בחג אחר מלבד בחג סוכות.

ג. "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות". צ"ב מדוע הדגישה התורה ש"כל האזרח" חייב במצות סוכה, וכן שהחויב הוא רק "בישראל" (ולא גויים), הרי בכל מצוות המועדים כל ישראל מחויבים, ורק הם ולא גויים, ואין צורך לתורה לפרט זאת במיוחד במצות סוכה.

לפי דברי הגר"א שמצות סוכה היא זיכרון על שחזרה השכינה לשרות על עמ"י אחרי חטא העגל, והקב"ה הבטיח שישרה את שכינתו רק על עמ"י, בכל מצב שיהיו גם אם יחטאו! אפשר לבאר שבמצות סוכה יש כמה דברים שהם מעין אותה הבטחה.

לכן כתבה התורה "כל האזרח בישראל" שהמצוה היא רק לעמ"י, לרמז שהשכינה תשרה רק על עמ"י. "וכל האזרח" לרמז שהשכינה תשרה בכל מצב שעמ"י יהיה אפילו אם יחטאו, כמו שכל אזרח יכול לקיים מצות סוכה בכל מצב רוחני שהוא נמצא ואפילו אם הוא רחוק מהקב"ה.

מצות עליה לרגל

א. הקשה האלשיך מדוע מצות עליה לרגל נאמרה בתורה שלוש פעמים, בפרשת משפטים, בפרשת כי תשא, ובפרשת ראה.

ב. עוד הקשה מדוע יש שינוי בלשונות התורה בין שלושת הפעמים שנאמרה המצוה. בפרשת משפטים (שמות כג-יז) נאמר: "אל פני האדון ה'". בפרשת כי תשא (שם לד-כג) נאמר: "את פני האדון ה' אלהי ישראל". ואילו בפרשת ראה (דברים טז-טז) נאמר: "את פני יי אלהיך" וצ"ב מה הטעם של חילוקים אלו.

עיקר החילוקים בין הפסוקים הם : א. בחומש שמות הקב"ה מכונה "אדון" ואילו בחומש דברים אין הקב"ה מכונה "אדון". ב. בפרשת משפטים אין הקב"ה מכונה בשם "אלוקים" ואילו בפרשיות כי תשא וראה הקב"ה מכונה גם בשם "אלוקים". ג. בפרשת כי תשא הכינוי אלוקים הוא בלשון רבים "אלוקי ישראל", ואילו בפרשת ראה הכינוי אלוקים הוא בלשון יחיד "אלוקיך".

האלשיך מבאר את הטעם שמצות עלייה לרגל נאמרה בתורה שלוש פעמים, כנגד שלושת הרגלים שבהם נצטווה עמ"י לעלות לרגל, פסח, שבועות, וסוכות.

והוסיף שמטעם זה יש חילוקים בלשונות התורה, ואלו דבריו בקיצור: הפעם הראשונה היא כנגד פסח, שעדיין לא היה ה' אלהינו בעצם, כי לא נגמרה הטהרה של עמ"י עד שישי בסיון ולא קבלנו התורה, רק נודע היותו יתברך אדון על הכול כי השתרר על פרעה ומצרים, וזהו אומרו "את פני האדון". וגם הורה היותו יתברך ה' מהוה הוויות כי ברא העולם כאמור במקומו איך הורה חידוש העולם וזהו אומרו "ה".

הפעם השניה היא כנגד שבועות, שקיבלו עליהם אלהותו יתברך ותורתו, על כן עליו אמר "האדון ה' אלהי ישראל". אך היות כי מיד עשו את העגל, ומה גם שאמרו חז"ל (שמות רבה מב-ו) כי היו מקבלים התורה ורעה בלבבם לע"ז, כד"א (תהלים עח) "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו", וזה לא בכולם היו רק בקצתם, על כן לא היה האלוקות בפרטות לכל אחד.

הפעם השלישית היא כנגד חד הסוכות : אך בחג הסוכות שנתכפר להם העוון, ומה גם שעבר עליהם יום הכיפורים וקבלו למחרתו לוחות שניות, אז כל אחד מישראל היה עליו קבלת אלהותו כלשונו יתברך באמרו "אנכי ה' אלוהיך" ולא אמר אלוהיכם, על כן הפעם השלישית שהוא כנגד סוכות נאמר בו "ה' אלהיך" לשון יחיד. ולא אמר "האדון" למה שהוא תואר דין כנודע, ובחג הסוכות שאחר יום הכפורים הכול רחמים. ועל כן יתכן רבה שמחת סוכות מהשנים האחרים, כי בפסח הראשון נאמר ראה ראיתי שראה הוא יתברך שתי

ראיות העגל והעינוי וגם המרו על ים בים סוף, ובשבועות כנזכר לעיל, אך **סוכות** **בו היו נקיים**. וגם שבפסוק זה נזכרו השלשה חגים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות, עם כל זה עיקר הענין הוא על חג הסוכות דעלה קאי, עכ"ד.

לפי דברי הגר"א שעל ענינים אלו ממש נקבע חג הסוכות על מחילת עוון העגל וחזרת השכינה לשכון על עמ"י, יש תוספת טעם בכל דברי האלשיך.

חג האסיף

בתורה מוזכרות שתי סיבות בטעמו של חג הסוכות, משום האסיף, ומשום ענני הכבוד שהקב"ה הושיב את בני"י בזמן יציאת מצרים.

א. יש לשאול האם יש שייכות בין חג האסיף לחג הסוכות, או שהם שני חגים שנקבעו לאותו זמן בדיוק, אע"פ שאין קשר ביניהם, בפרט לפי מה שנתבאר לעיל שהתאריך של חג האסיף השתנה אחרי חטא העגל, שמתחילה היה צריך להיות באלול, ואחרי שהתרצה הקב"ה לעמ"י נקבע בט"ו בתשרי, ואם לא הייתה לו שייכות לחג הסוכות מדוע נקבע באותו זמן בדיוק.

ב. על איזה ענין נקבע חג האסיף, הרי כבר קבעה התורה חג על הקציר (שבועות) ומנהגו של עולם שאם יש קציר יש אחריו אסיף, ואם עמ"י כבר נתן הודאה לקב"ה על הקציר, איזה תוספת הודאה יש על האסיף.

ג. במשנה בר"ה (דף טז.) כתוב: בחג (סוכות) נדונים על המים. ולכן אמרה התורה לנסך מים בחג הסוכות כדי להתרצות לפני הקב"ה במים, ולכן מרבים להתפלל על מים בהו"ר. וצ"ב מדוע הדין על מים הוא בחג הסוכות.

הגרי"פ גולדווטר בספרו 'תפוחי זהב' (הקדמה למסכת סוכה) ביאר שקביעות חג האסיף בנוסף על חג הקציר הוא על חלק ההשגחה הפרטית שיש בגידול התבואה. אחרי הקציר אנו מודים לקב"ה על טובת ארץ ישראל שנתן

לנו, ואחרי האסיף אנו מודים לקב"ה על השגחתו הפרטית על התבואה. (כי בין הקציר לאסיף עוד עלולה התבואה להפסד).

עיקר גידול התבואה הוא ע"י מי הגשמים, והשגחת ה' ניכרת בגשמים בצורה מיוחדת, כמבואר בגמ' תענית (דף ב.) שהגשמים הם אחד משלושה דברים שלא נמסרו לשליח, וירידתם אינה לפי כללי הטבע, אלא רק לפי רצונו של הקב"ה. וכן מבואר בגמ' תענית (דף י.): ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו, וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר "הנותן מטר על פני ארץ, ושלח מים על פני חוצות". וכן נראה בפסוקי התורה בפרשת עקב: "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים וגבעות, למטר השמיים תשתה מים. ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלוהיך בה".

בדבר זה שונה האסיף של עמ"י מהאסיף של אומות העולם, את התבואה של אומות העולם מגדלת האדמה, כביכול ע"פ דרכי הטבע המושפעים מהמזלות שברא הקב"ה, ואילו את התבואה של עמ"י מגדל הקב"ה בעצמו. לכן אחרי האסיף אנו מודים לקב"ה על השגחתו המיוחדת על התבואה.

לפי זה אפשר לבאר מדוע הדין על המים הוא בחג האסיף, משום שענינו של חג האסיף הוא הודאה לקב"ה על השגחתו הפרטית בעולם שניכרת בפרט ע"י גשמים. בזמן שאנו מודים לקב"ה על השגחתו עלינו ואנו מתרצים לפניו בזה, אז הוא הזמן שהקב"ה דן אותנו על אותו ענין לשנה הבאה.

לפי זה אפשר לבאר את השייכות בין חג האסיף לחג הסוכות, שהרי נתבאר בדברי הגר"א שחג הסוכות הוא זיכרון על כך שחזר הקב"ה לשרות על עמ"י, ולהנהיג את עמ"י בעצמו ולא ע"י שליח, והמקיים מצות סוכה חוסה תחת הנהגת הקב"ה, ולא תחת הנהגת צבא השמיים, משום שהשכינה שורה על הסוכה. (כמו שיובא בארוכה בנספח ה' מדברי הגר"א וה'עונג יו"ט). וזה ממש תוכנו של חג האסיף להודות לקב"ה על השגחתו הפרטית עלינו.

ע"פ הנ"ל יש טעם נוסף בריבוי השמחה בחג הסוכות, כי ההכרה בהשגחה פרטית שכל מה שקורה הוא מושגח ואינו מקרה היא שורש השמחה, כמו שכתב מהר"ח ויטאל: "והשמחה התדירית בחלקו, כי כל דעבדין מן שמיא לטב".

לפי זה אפשר לבאר מדוע קוראים בחג הסוכות את מגילת קהלת, משום שאם אדם ידע שכל מה שיש לו הוא בהשגחה פרטית מהקב"ה במיוחד אליו, וזה כל מה שהוא זקוק לעבודת ה' ולמילוי תפקידו בעולם, יבין שאין צורך לרצות להשיג עוד עניני עוה"ז שאינן חלקו ודי מחסורו.

טעם נוסף בשייכות של חג האסיף וחג הסוכות נראה בדברי המהר"ל (גבורות ה' פרק מו) שכתב לבאר את השייכות שיש בין הרגלים לזמנים שבהם קבעה אותם התורה. וז"ל: פסח הוא בזמן האביב של התבואה, שהוא זמן ההויה של עמ"י. שבועות הוא זמן הקציר שהתבואה בשלימותה, שאז קיבלו ישראל שלימות עליונה ע"י שקיבלו את התורה. **סוכות הוא זמן אסיפת התבואה אל מקום קיומה, שהוא הזמן שבנ"י נאספים תחת כנפי השכינה.** (כעין זה ביאר בפירושו 'שיח יצחק' לסידור הגר"א).

אלא שלכאורה צ"ב שאמנם בפסח התחילה ההויה של עמ"י, וכן בשבועות עמ"י קיבל שלימות עליונה ע"י קבלת התורה, אבל מדוע בסוכות עמ"י נאסף תחת כנפי השכינה. אבל לפי דברי הגר"א שבזמן זה חזרו ענני הכבוד וחזרה השכינה לשרות על ישראל דברי המהר"ל מבוארים היטב.

הדין על המים

באופן נוסף יש לבאר מדוע הדין על המים הוא בחג הסוכות, כיוון שהמים תלויים בידו של הקב"ה לבדו, לכן עמ"י צריך להיות רצוי לפני הקב"ה כדי לקבל מים. כמו שכתוב בגמ' תענית (דף ז): אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל, שנאמר **"רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב, נשאת עוון עמך,**

כסית כל חטאתם סלה". לכן דווקא חג הסוכות שהוא עת רצון לעמ"י ונמחלו עוונותיהם כמבואר במדרש ראשון לחשבון עוונות, הוא זמן ראוי לדין על המים, כדי שיזכו בדין.

מצות השמחה בחג הסוכות

עיקר מצות השמחה ברגלים נאמרה בתורה בציווי על חג סוכות, בפרשת אמור כתובה מצות השמחה רק בחג סוכות, בפרשת ראה כתובה מצות השמחה בסוכות וגם בשבועות, ומ"מ בסוכות כפלה התורה את הציווי על השמחה, וכתבה "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח".

וכן נראה ברמב"ם שבחג הסוכות הייתה יותר שמחה מבשאר החגים, שכתב (ח-יא): "אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, **בחג הסוכות הייתה שם במקדש שמחה יתירה**, שנאמר: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים".

גם במצוות החג נאמרה בתורה לשון שמחה, לגבי מצוות נטילת לולב נאמר: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם". לגבי שאר מצוות החג שנינו במדרשים (ויקרא, אמור): "שובע שמחות" אל תהי קורא כן, אלא **שבע שמחות, אלו שבע מצוות שבחג, ואלו הן: ד' מינין שבלולב, וסוכה, חגיגה, ושמחה**.

א. צ"ב מדוע יש מצוה לשמוח בחג הסוכות יותר מבשאר החגים.

ב. וכן צ"ב מה השייכות של מצוות החג למצות השמחה.

ג. צ"ב מדוע בתפילת מוסף נקרא החג "זמן שמחתינו", איזו שמחה מיוחדת הייתה בחג הסוכות, שהרי פסח ושבועות נקראים "זמן חירותינו" ו"זמן מתן תורתנו", ע"ש מאורעות שהיו בעבר, ואיזו שמחה הייתה בעבר שעל שמה נקרא החג "זמן שמחתינו". (דחוק לומר שהכוונה לשמחת האסיף, שהרי האסיף אינו דבר שבעבר, אלא דבר ההווה כל שנה ושנה).

ד. צ"ב מדוע ריבוי השמחה היה דווקא בבית המקדש, כמבואר בדברי הרמב"ם שהובאו לעיל, "בחג הסוכות הייתה שם במקדש שמחה יתירה".

אפשר לבאר שבחג הסוכות יש מצוה להרבות בשמחה יותר משאר החגים, משום שחג הסוכות נקבע על הריצוי והשראת השכינה שזכו ישראל בזמן זה לאחר שנמחל להם עוון העגל, ומחילת עוונות היא סיבה לשמחה, כמו שנראה בדברי המדרש (שמות רבה תצוה פרשה לו): "**משוש כל הארץ**" שלא היה אחד מישראל מיצר כשהיה בית המקדש קיים, למה, שהיה אדם נכנס לשם מלא עוונות והיה מקריב קרבן ומתכפר לו, **אין שמחה גדולה מזו שהיה יוצא צדיק**, הוי "יפה נוף משוש כל הארץ". לכן בכל שנה אחרי שנמחלים עוונותיהם של ישראל ביו"כ יש סיבה להיות בשמחה יתירה בחג הסוכות.

וכן נראה בריטב"א (סוכה דף נג): והוי יודע **שכל השמחה היתירה** הייתה בהלל ולהודות לה, **על הטובה שעשה לישראל להשרות שכינתו בתוכינו**, וגם כנגד העוה"ב הנתון לצדיקים, ולפיכך לא היה אלא על ידי גדולים וחסידים.

לפי זה מבוארת השייכות של שמחה למצוות החג, משום שמצות סוכה נקבעה לזיכרון למה שהקב"ה השכין שכינתו ביניהם ע"י ענני הכבוד, ודבר זה היה גמר מחילת חטא העגל, לכן מצות סוכה היא חלק משמחת החג.

וכן מצות נטילת לולב שייכת למחילת עוונות, כמו שמבואר במדרש תנחומא (אמור סימן כ): "אלו ארבע מינים שבלולב, שכל אחד ואחד מישראל הולך ורץ ליקח לו מהם להלל לפני הקב"ה, **שיתרצה לו ויכפר לו על כל עונותיו**". ועוד כתוב בדברי המדרש שהובאו לעיל, שע"י שישאל נוטלים את לולביהם אנו יודעים שהם אלו שניצחו בדין בר"ה ונמחלו עוונותיהם, ולכן גם במצות נטילת לולב יש ענין של שמחה על מחילת העוונות.

מטעם זה החג נקרא בנוסח התפילה "זמן שמחתינו", משום השמחה שהייתה לישראל כשמחל להם הקב"ה על חטא העגל, וחזרה השכינה לשרות

בתוכם, (ולא רק משום שמחת האסיף שיש בכל שנה ושנה), וזה מאורע שהיה בעבר ממש כמו "זמן מתן תורתנו" ו"זמן חירותנו" שהם אירועים שהיו בעבר.

וכן מבואר מדוע ריבוי השמחה היה דווקא בבית המקדש, משום שעיקר מקום השראת השכינה שחזרה לישראל הוא במשכן, ובית המקדש הוא המשכו של המשכן.

מקור לכך שהשמחה בחג הסוכות שייכת לכפרת העוונות, יש להביא מדברי הילקוט שמעוני (אמור תרנד): אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, למה. אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינו עושה לפיכך אין כתוב שם שמחה וכו'. וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת, דכתיב "ועשית חג שבועות לה' אלקיך ושמחת אתה וביתך". ולמה כתב בה שמחה אחת, מפני שהתבואה נכנסת בפנים. ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות לפי שפירות האילן נידונין, אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת, שהנפשות נידונות ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו, **אבל בחג לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם"**. ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות "ושמחת בחגך", "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם", "והיית אך שמח".

הנצי"ב בספרו 'העמק דבר' (דברים טז-טז) חידש שבחג סוכות מלבד מצות השמחה יש מצוה מיוחדת של ריקוד, וביאר שזו כוונת הפסוק "שבעת ימים תחוג לה' אלוהיך", "תחוג" הוא מלשון חוגה דהיינו ריקוד ומחול, כלשון הפסוק "ויחוגו לי במדבר". לפי דבריו ביאר את דברי המדרש שהובאו לעיל שבסוכות יש גם מצות שמחה וגם מצות חגיגה, שאין הכוונה לקרבן חגיגה אלא למצות ריקוד. והוסיף שלכן חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים בשמחת בית השואבה, כי יש מצוה מיוחדת של ריקוד.

יש להביא קצת מקור לדבריו מדברי התוס' יו"ט על המשניות (ר"ה א-ב) שהקשה מדוע במשניות היכן שכתוב "חג" סתם הכוונה לחג הסוכות, (כגון במשנה בתחילת ר"ה: בחג נדונין על המים), הרי בתורה נאמר "חג" גם ביחס לשאר המועדים. ותירץ שחג בלשון המשנה הכוונה למחול וריקוד, וכיון שבסוכות הייתה שמחה יתירה בשמחת בית השואבה ראוי הוא להקרא בשם "חג". מבואר בדבריו שבסוכות הריקוד הוא ענין עיקרי שהחג נקרא על שמו.

אולם עצם הענין שבסוכות הריקוד הוא דבר עיקרי צ"ב, מדוע נשתנה חג זה משאר החגים.

ביאר הגר"ח קרלינשטין ע"פ דברי הגר"ז שריקוד הוא ביטוי של שמחה, לא רק של הלב והנפש שהיא שמחה רוחנית, אלא גם של הגוף שהיא שמחה גשמית. כיון שהשמחה בסוכות היא על מחילת העוונות שהייתה ביו"כ, וגם הגוף הזדכך והתנקה מטומאת העבירות, לכן גם הוא משתתף בשמחה על טהרת העוונות ע"י ריקוד.

שמחת בית השואבה

המשנה במסכת סוכה (פ"ה) מאריכה לתאר כיצד הייתה שמחת בית השואבה בבית המקדש. וז"ל: **מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו**... מנורות של זהב היו שם, וארבעה ספלים של זהב בראשיהם, וארבעה סולמות לכל אחד ואחד, וארבעה ילדים מפרחי כהונה, ובידיהם כדים של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל... ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה. חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפניהם דברי שירות ותושבחות, והלויים בכינורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר וכו'.

נחלקו הראשונים על מה נקבעה שמחת בית השואבה. רש"י בסוכה (דף נ). כתב: בית השואבה **כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים**, כדמפרש "ושאבתם מים בששון". מבואר בדבריו ששמחת בית השואבה הייתה בגלל מצות ניסוך המים. וכן מבואר בתוס' בשבת (דף כא. ד"ה שמחת בית השואבה שאני¹⁹). אבל מדברי הרמב"ם בכמה מקומות נראה שהסיבה לשמחה היא מצות השמחה שיש בחג הסוכות, ולא מצות ניסוך המים.

כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשה נד): שציוונו לשמוח ברגלים והוא אמרו יתעלה "ושמחת בחגך"... ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה, זה כולו נכנס תחת אמרו "ושמחת בחגך". וכן דייק הגרי"ז (בסוף חידושו על מסכת סוכה) מהרמב"ם בהלכות לולב (ח-יב), שכתב: אע"פ שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות הייתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים", וכיצד היו עושין וכו', ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה. (ב"עמק ברכה' ענין שמחת בית השואבה הרחיב בשיטת הרמב"ם).

א. צ"ב למה מעשי השמחה נעשו ע"י חסידים ואנשי מעשה, ולא ע"י כל העם.

ב. בגמ' סוכה (דף נג.) כתוב: ת"ר יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו, אלו חסידים ואנשי מעשה, ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו, אלו בעלי תשובה, אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו, ע"כ. וצ"ב מה השייכות של דברי החסידים ואנשי מעשה, על חטא ותשובה, לשמחת בית השואבה.

¹⁹ מבואר שם בגמ' שמהבלאים של מכנסי הכהנים היו עושים פתילות לשמחת בית השואבה, והקשו תוס' כיצד מותר להשתמש בבגדי כהונה לדבר שאינו צורך קרבן. ותירצו שכיון שהיו עושים את השמחה לכבוד הקרבן, דכתיב "ושאבתם מים בששון", צורך קרבן חשיב ליה.

ג. בהמשך הגמ' כתוב: תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן, אם אני כאן הכל כאן, ואם איני כאן מי כאן. וכתב רש"י: דורש היה לרבים שלא יחטאו, בשמו של הקב"ה. אם אני כאן הכל כאן, כל זמן שאני חפץ בבית הזה, ושכינתי שרויה בו יהא כבודו קיים ויבאו הכול כאן, ואם תחטאו ואסלק שכינתי, מי יבוא כאן. וגם כאן צ"ב מה השייכות של דברי הלל לשמחת בית השואבה.

ד. במשנה בסוף סוכה (דף נא:): מובא הסדר של שמחת בית השואבה: היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא ממזרח, הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, ומשתחוים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו, ע"כ. וצ"ב מדוע הזכירו את חטאם של אבותיהם שהיו משתחוים לשמש.

לפי מה שנתבאר בטעם שציוותה התורה להרבות בשמחה בחג הסוכות משום מחילת העוונות והקירבה לקב"ה שזכה עמ"י בזמן זה, אפשר לבאר מדוע השמחה נעשתה ע"י חסידים שלא חטאו ואנשי מעשה שחטאו ושבו, משום שלהם יש את המעלה של קירבת אלוקים יותר מאשר המון העם שחטאו והתרחקו מה' ועדיין לא שבו.

לכן הם היו אומרים "אשרי מי שלא חטא", והכוונה שלא נתרחק כלל מהקב"ה, "ומי שחטא ישוב וימחל לו", היינו ויהיה קרוב שוב לקב"ה. זה גם הביאור במה שהזהיר הלל את המגיעים לשמחת בית השואבה שלא יחטאו ויסלק הקב"ה שכינתו, משום שכל עיקרה של השמחה היא על חזרת השכינה לישראל אחרי שחטאו והסתלקה השכינה מהם.

לפי זה אפשר לבאר את מה שהיו אומרים "אבותינו היו משתחוים לשמש וכו'", לפי שעיקר שמחת חג הסוכות היא על שחזרה השכינה לישראל, ושוב הם מונתים ע"י הקב"ה בעצמו, ולא ע"י מלאך כמו שאר האומות. כוונתם הייתה

שאבותינו טעו וחשבו שהם תחת השגחת המזלות, ולכן השתחוו לשמש, אבל
אנו יודעים שהקב"ה הוא המשגיח עלינו, ולכן אליו אנו פונים.

בתוס' בסוכה (דף נ:): הובאו דברי הירושלמי שפירש את הלשון "בית
השואבה", וז"ל: שמשם שואבים רוח הקודש שהשכינה שורה מתוך שמחה,
דכתיב "ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'", ומייתי עובדא דיונה בן אמיתי שהיה
מעולי רגלים ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכינה, עכ"ד תוס'. מבואר
שיונה נתנבא בזמן שמחת בית השואבה, ונבואתו הייתה נבואה של תשובה
להחזיר את העיר נינווה בתשובה. אולי אפשר לומר שלכן התנבא יונה נבואה זו
בזמן שמחת בית השואבה, משום שהשמחה שם הייתה על עניני תשובה.

כתוב בגמ' סוכה (דף נג.): תניא, אמר רבי יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים
שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעיינינו. כיצד, שעה ראשונה תמיד של שחר,
משם לתפילה, משם לקרבן מוסף, משם לתפילת המוספין, משם לבית המדרש,
משם לאכילה ושתייה, משם לתפילת המנחה, משם לתמיד של בין הערבים,
מכאן ואילך לשמחת בית השואבה. איני, והאמר ר"י שבועה שלא אישן שלושה
ימים מלקין אותו וישן לאלתר. אלא הכי קאמר, לא טעמנו טעם שינה, דהו
מנמנמי אכתפא דהדדי.

הקשה הגאון רבי שלמה ברעוודה זצ"ל מדברי הגמ' נראה שהאנשים
ששמחו בשמחת בית השואבה, במשך כמעט כל היום היו מחוץ לסוכה ולא
קיימו מצות ישיבת סוכה, ורק בזמן שאכלו ושתו קיימו את המצוה, וצ"ב הרי
בחג הסוכות עיקר המצוה היא להיות בסוכה ומדוע לא הקפידו להיות בסוכה.

ותירץ ע"פ דברי הגר"א שחג הסוכות נקבע על חזרת ענני הכבוד, ועיקר
השמחה היא על השראת השכינה שחזרה לשכון במשכן, ובסוכה יש איזו בחינה
של השראת שכינה. א"כ בזמן שבית המקדש היה קיים והיו שמחים בשמחת
בית השואבה בבית המקדש עצמו שבו שוכנת השכינה, היה בזה עדיפות על

הקיום של מצות סוכה שהיא רק מעין השראת השכינה. ולכן שהו בסוכה רק בזמן שאכלו ושתו שאז יש הכח להיות דווקא בסוכה.

מצות ניסוך המים

אחת ממצוות חג הסוכות היא מצות ניסוך המים, כל השנה היו מנסכים יין ע"ג המזבח, ואילו בסוכות היו מנסכים מים. לפי רש"י בסוכה ותוס' בשבת (הובאו דבריהם לעיל) שמחת בית השואבה הייתה על מצות ניסוך המים.

א. צ"ב מה הטעם שדווקא בחג הסוכות ניסכו מים ולא יין.

ב. שיטת הראשונים ששמחת בית השואבה הייתה על מצות ניסוך המים צ"ב, מדוע עשו עסק כ"כ גדול ממצות ניסוך המים, הרי בחג הסוכות היו מקריבים כל יום פרים שהם קרבן הרבה יותר חשוב ממים, ואעפ"כ לא עשו מהם כזה עסק גדול, ודווקא ניסוך המים שהוא לכאורה דבר פעוט, נעשה ע"י עסק גדול.

ג. מבואר בגמ' שהיו מנסכים את המים על המזבח, ומשם המים היו יורדים לשיתין, (בין הכבש למזבח היה בור עמוק שהגיע עד התהום, ולתוכו היו יורדים המים), וצ"ב מה הטעם במה שהיו המים מגיעים לתהום.

ד. הגמ' בסוכה (דף מט.) דורשת את המילה "**בראשית**" שכתובה בתחילת התורה, "**ברא שית**", שהשיתין נבראו בששת ימי בראשית. וצ"ב מה החשיבות הגדולה של השיתין שהתורה רמזה על בריאתם כבר במילה הראשונה בתורה.

שמעתי מהרב אליהו דיסקין ביאור בטעמה של מצות ניסוך המים. בבריאת העולם רצה הקב"ה להפריד בין המים העליונים למים התחתונים, אך המים התחתונים בכו ולא רצו להיות למטה, משום שלא רצו להתרחק מהקב"ה,

שבהיותם למעלה הם קרובים אליו, הבטיח להם הקב"ה שכל שנה ינסכו מהם ע"ג המזבח, וע"י זה הם יחזרו למעלה, ע"י שיעשו מהם קרבן לפני ה'.

לכן מצות ניסוך המים היא בחג הסוכות, משום שענין המצוה הוא כענינו של חג הסוכות, שישראל חזרו לקירבתו של הקב"ה אחרי שנתרחקו מחמת חטא, ומחל להם הקב"ה וחזרו למעלתם, שחזרה השכינה לשכון בתוכם.

מטעם זה עשו מניסוך המים עסק גדול כ"כ, אע"פ שהמים הם דבר פשוט והיו בחג קרבנות חשובים יותר, כיון שענין המצוה דומה לענינו של החג.

לפי זה אפשר לבאר מדוע המים היו יורדים עד התהום דרך השיתין שנבראו בששת ימי בראשית, להורות שהמים חוזרים למקורם הראשון כביכול למעשה בראשית שהיו המים למעלה לפני שנתרחקו וירדו למטה.

בכמה מקומות נראה שמים מסמלים תשובה וכפרה. נאמר בנביא שמואל (א ז-א) אחרי שארון ברית ה' נשבה במלחמה, ועמ"י התכנס במצפה, שמואל אמר לעם שישאבו מים וישפכו לפני ה', וצמו ואמרו חטאנו לה'. וכתב התרגום יונתן בביאור ענין שפיכת המים: **ושפכו לבהון בתשובתא כמיא קדם ה'.** והוסיף הרד"ק: ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה', **סימן לכפרת עוונות,** על דרך "כמים עברו תזכור". ורש"י כתב: ולפי משמעו **אינו אלא סימן הכנעה,** הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין. מבואר מדבריהם שיש במים ענין של תשובה הכנעה וכפרה. עוד איתא במדרש רבה (בראשית) על הפסוק "מרחת על פני המים", **בזכות התשובה שנמשלה כמים,** שנאמר "שפכי כמים לבך".

לפי הנ"ל אפשר לומר שהמחלוקת שהובאה לעיל (עמ' מט) בין הרמב"ם לרש"י ותוס' על מה הייתה שמחת בית השואבה, האם משום מצות ניסוך המים או משום מצות "ושמחת בחגך" אינה מחלוקת מהותית, כי שורש השמחה של ניסוך המים, ושורש השמחה של החג, הם ביסודם אחד, שמחה על מה שעמ"י חזר והתקרב לקב"ה.

כתב בספר 'יסוד ושורש העבודה' (שער י"א סו"פ יד): החסידים ואנשי מעשה עושים לזכר שמחת בית השואבה, להיות נייעורים כמעט כל לילות של חוה"מ בזמירות ושבתים, ומרבים נרות בסוכה בלילות אלו, גם בהרבה בתי מדרשות נהגו להרבות בנרות בתפילת ערבית דחוה"מ בחג הזה, זכר לשמחת בית השואבה. וכל מי שעושה זכר למקדש אשרי חלקו כדאיתא בגמ' (סוכה דף מא.) על הפסוק "ציון היא דורש אין לה", מכלל דבעי דרישה, עכ"ל.

יש להקשות על מנהג עשיית שמחת בית השואבה בזמן הזה שבית המקדש לא קיים, בשלמא לפי הרמב"ם מובן טעם המנהג, משום שגם בבית המקדש השמחה הייתה משום מצות "ושמחת בחגך", שאנו מצווים בה גם כשבית המקדש לא קיים, אבל לפי הראשונים שהשמחה הייתה על מצות ניסוך המים, לכאורה מה טעמה של שמחה זו בזמן הזה שאין לנו את מצות ניסוך המים.

לפי מה שנתבאר בטעם שהרבו בשמחה במצות ניסוך המים משום שענינה הוא כענינו של החג, קירוב לקב"ה אחרי ריחוק ממנו, (ע"י מחילת העוונות), אפשר לבאר מדוע גם בזמן הזה שאין בית מקדש יש טעם בעשיית שמחת בית השואבה, משום שסיבת השמחה קיימת גם היום, שמחה על מחילת העוונות שהייתה ביו"כ שהיא שמחה על קירוב שאחרי ריחוק.

שיר של יום בחג

מנהג הגר"א לומר בסוכות את השיר של יום המובא בגמ' בסוכה (דף נה.), שהיו הלויים אומרים על קרבנות המוספים של החג. ז"ל הגמ': תניא בחולו של מועד, בראשון מה היו אומרים, "הבו לה' בני אליים", בשני מה היו אומרים, "ולרשע אמר אלוקים", בשלישי מה היו אומרים, "מי יקום לי עם מרעים", ברביעי מה היו אומרים, "בינו בוערים בעם", בחמישי, "הסירותי מסבל שכמו", בששי, "ימוטו כל מוסדי ארץ".

רש"י מבאר את השייכות של כל מזמור לחג, וז"ל: כל המזמור (הבו לה') ע"ש שהיום תחילת שמחת בית השואבה דהיינו, כבוד ועוז, ובאותו מזמור קול ה' על המים על שם ניסוך המים. את שייכות המזמור של היום השני מבאר רש"י: וכל המזמור דברי כבושין הן לנאספים לעזרה למצות החג, **ושמחים שמחת החג, ומוכיחם מה לך לספר חוקי, כלומר למה לך לבא לבית זה עם שאר עמי אם אינך חוזר בתשובה.** וכ"כ המאירי: והזכיר ולרשע מפני שהיה מנהגם להתחיל שם ע"ש שהנאספים שם אם לא יתעורר לבם לתשובה אינו כלום.

וצ"ב מה הטעם להוכיח על התשובה למי שבא לשמחת בית השואבה בבית המקדש. לפי הנ"ל שהשמחה היא על חזרת השכינה שהייתה אחרי הריצוי הגמור של הקב"ה לעמ"י, מבואר בפשיטות השייכות של מזמורים אלו שעוסקים בתשובה, לחג הסוכות.

מצות ארבעת המינים

כתוב במדרש ילקוט שמעוני (ויקרא תרנא) בענין מצות ארבעת המינים: משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אן ידעין הידין נצוחיא, אלא מאן דנסיב ביין בידיה אן ידעין דהוא נצח, כך לפי שישראל ושרי אומות העולם נכנסים לדין לפני הקב"ה בר"ה לית אן ידעין מאן אינון נצוחיא, **אלא ממה שישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן בידיהן ואתרוגיהן בידיהן אן יודעין דישראל אינון נצוחיא, עכ"ל.**

א. צ"ב על איזה ענין יש דין בין ישראל לאומות העולם בר"ה, שעליו נטילת הלולב מודיעה שישראל ניצחו בדין.

ב. מדוע הבירור מי זכה בדין זה, נעשה בחג הסוכות.

ג. כיצד מצות ארבעת המינים מוכיחה שישראל ניצחו בדין זה.

ד. כתב המשני"ב (סימן תרנא-לד) בשם האר"י שיברך בסוכה על הלולב ואח"כ יעשה את שאר הנענועים בבית הכנסת. נראה מדבריו שיש שייכות בין מצות ארבעת המינים למצות סוכה, ולכן ראוי לברך על הלולב בסוכה, וצ"ב מהי השייכות בין מצות סוכה למצות נטילת לולב.

ה. במדרש זה נראה שהשמחה בסוכות היא על הניצחון של עמ"י בדין עם אומות העולם, וזה שלא כדברי הגר"א שעיקר השמחה בחג הסוכות היא על כך שחזרה השכינה לישראל ונמחל להם חטא העגל.

בהגהות 'חכמת שלמה' על השו"ע (סימן תקפא) וכן הנצי"ב בספרו 'העמק דבר' (ויקרא טז-כט) ביארו שהדין המדובר במדרש הנ"ל אינו הדין שיש לכל אדם לפי מעשיו, אלא הוא דין של כללות האומה, איזו אומה תזכה להיות חלקו של הקב"ה, ותזכה להשגחה של הקב"ה עצמו ולא ע"י מלאך, אומות העולם מקטרגים כדי שהקב"ה יעזוב את ישראל ויבחר בהם לחלקו.²⁰

לפי זה מובן מדוע נקבע שזמן הבירור של דין זה הוא בחג הסוכות, שהרי חג הסוכות הוא לזיכרון ענני הכבוד, שחזרה השכינה לשרות על ישראל, והקב"ה כרת ברית שהוא עצמו ילך אתם ולא מלאך, ולא ישרה שכינתו על האומות אלא רק עליהם. לכן דין זה שייך לחג הסוכות, ובזמן זה בוחר הקב"ה להודיע כל שנה שעמ"י ניצח בדין עם האומות.

²⁰ יש מבארים שעל דין זה נאמרו דברי ה'טור' שישראל לובשים בר"ה בגדים לבנים, ואוכלים ושמחים **כי בטוחים שיעשה להם נס**, כי רק בדין הכללי עם האומות יכולים אנו להיות סמוכים ובטוחים שנצח, אבל בדין הפרטי שיש לכל אחד ואחד, אין אנו סמוכים שיעשה לנו נס.

לפי זה שהדין בין ישראל לאומות העולם הוא איזה אומה תהיה חלקו של הקב"ה, אין סתירה ממדרש זה לדברי הגר"א, שהרי השמחה על השראת השכינה היא ממש ענין זה שעמ"י הוא חלקו של הקב"ה.²¹

אפשר לבאר כיצד מצות ארבעת המינים מוכיחה שעמ"י ניצח בדין, ע"פ דברי החיד"א בספרו 'ראש דוד' (פרשת אמור) וכן מובא בספר 'סדר היום', שלכל אילן וירק יש מלאך ששולט עליו ואומר לו גדל, אבל ארבעת המינים אין להם מלאך שאומר להם גדל, אלא הם גדלים תחת השגחתו של הקב"ה בעצמו. וע"י שאומר הקב"ה לעמ"י שיטלו את המינים שהוא עצמו משגיח עליהם, יש בזה ביטוי לניצחון של עמ"י בדין עם האומות מי יזכה להיות בחלקו של הקב"ה ויהיה מושגח ע"י הקב"ה בעצמו.

לפי זה אפשר לבאר את השייכות בין מצות נטילת ארבעת המינים למצות סוכה, ששתי מצוות אלו מורות על השייכות שיש בין הקב"ה לעמ"י, שהם לבד חלקו של הקב"ה בעולם.

עוד יש להוסיף בענין זה, יש מהראשונים שביארו בטעם לקחת ארבע מינים אלו באופ"א, כתב רבינו בחיי (ויקרא כג): על דרך הפשט ארבעה מינים אלו הם גדלים על המים וצריכים להשקאת מים יותר משאר פירות, ולכך נצטוינו בחג הסוכות שהוא זמן ניסוך המים, והוא יום הדין על גשמי השנה, **שנרצה להקב"ה על המים עם ארבעה מינים אלו המורים על המים**, עכ"ד.

יש לשאול האם ביאור זה חולק על הביאור שהובא לעיל שמינים אלו גדלים ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך.

---

²¹ עוד יש להוסיף שבמדרש ילקו"ש על תהילים (יובא לקמן) נראה שיש שייכות בין מה שישראל זוכים בדין עם האומות לבין מחילת עוונות. ז"ל: **כיון שהגיע יום טוב ראשון של חג, כל ישראל יוצאין, הקטנים והגדולים ולולביהן בידיהם, מיד הכול יודעין שנצחו ישראל בדין, ונמחלו עוונותיהם**. אולי הביאור בזה הוא שרק אומה שהיא חלקו של הקב"ה זוכה לכפרת עוונות.

בספר 'זמן שמחתנו' (מאמר כט) ביאר שמה שמינים אלו צריכים למים יותר משאר מינים, זה עצמו מפני שהם מושגחים ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך כמו שאר הצמחים, שהרי גשמים הם אחד משלושה מפתחות שלא נמסרו לשליח, הצורך שלהם למים יותר משאר פירות זה הסימן לכך שהם תחת השגחתו המיוחדת של הקב"ה עצמו, ע"י נטילת מינים אלו אנו מבקשים על השגחת ה' המיוחדת להוריד לעולם גשמי ברכה.

עוד בענין ארבעת המינים

כעין דברי הילקוט שמעוני שהובאו לעיל, מבואר גם בילקוט שמעוני על תהילים (סימן תרע), אך שם משמע שבזה שישראל נוטלים את הלולב הרי זה סימן שגם נמחלו עוונותיהם ולא רק שזכו בדין.

וז"ל: "תודיעני אורח חיים", אלו עשרת ימי תשובה. מהו "נעימות בימיןך נצח" אמר ר"א זה הלולב, שהוא כמי שהוא נוצח ונוטל בימין, בנוהג שבעולם שני הנדרומין רצין בהדרמוס מי נוטל לולבא, מי שהוא נוצח - כך בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, אף ישראל עומדין לפניו בדין, ואומות העולם אומרים אנו זכינו ונצחנו בדין, ואין אדם יודע מי נצח, אם ישראל אם עובדי אלילים, עבר ר"ה, וכל ישראל באים ביו"כ ומתענין, ומתעטפין לבנים, עבר יו"כ ואין אדם יודע למי נמחלו עוונותיו, אם לישראל אם לעובדי אלילים, **כיון שהגיע יום טוב ראשון של חג, כל ישראל יוצאין, הקטנים והגדולים ולולביהן בידיהם, מיד הכול יודעין שנצחו ישראל בדין, ונמחלו עוונותיהם**, שנאמר "נצח ישראל וגו'". והוא שדוד אומר לישראל, קיימתם מצות לולב שנקרא נעים, שנאמר "נעימות בימיןך נצח", הרי מבושרים אתם שניצחתם לעובדי אלילים, עכ"ד.

א. מדברי המדרש נראה שנטילת לולב היא **סימן** לכך שנמחלו עוונותיהם של ישראל וגם זכו בדין, שכתב: "כיון שהגיע יו"ט ראשון של חג, כל ישראל יוצאין, הקטנים והגדולים ולולביהן בידיהם, **מיד הכול יודעין שנצחו ישראל בדין**,

ונמחלו עוונותיהם". ואילו במדרש תנחומא (אמור סימן כ) נראה שנטילת לולב היא עצמה **סיבת הכפרה**, שכתב: "אלו ארבע מינים שבלולב שכל אחד ואחד מישראל הולך ורץ ליקח לו מהם להלל לפני הקב"ה **שיתרצה לו ויכפר לו על כל עוונותיו**". מבואר שבזכות נטילת לולב ישראל זוכים שיתכפרו עוונותיהם.²²

ב. מה כוונת המדרש תנחומא במה שכתב: "כל אחד מישראל הולך ורץ ליקח לו מהם", מדוע הודגש "**רץ**".

ג. נהגו ישראל לטרוח ולהקפיד במצות ד' מינים לקיימה בהידור רב הרבה יותר ממה שצריך מדינא, וצ"ב מה טעם הדבר.

ד. בפרשת אמור, כשהתורה מצוה על מצוות החג היא מקדימה את מצות ארבעת המינים למצות סוכה, ואילו במשניות מסכת סוכה הסדר הוא ההפוך, בפ"א מובאים דיני סוכה, ובפ"ג מובאים דיני ארבעת המינים.

ה. הקשה הגר"ש קלוגר בספרו 'קהילות יעקב' (סוכות דרוש יז) לכאורה סדר המצוות בתורה צ"ב, שהיה ראוי להקדים את מצות סוכה שחיובה הוא כבר מהלילה, ולאחר את מצות ארבעת המינים שחיובה רק ביום.

ו. בילקוט שמעוני (אמור תרנא) כתוב: בזכות "ולקחתם לכם ביום הראשון", אני נגלה לכם ראשון, ופורע לכם מן הראשון, ובונה לכם את הראשון, ומביא לכם את הראשון. אני נגלה לכם ראשון זה הקב"ה, דכתיב "אני ה' ראשון".

---

²² לכאורה גם ממצות נטילת לולב במקדש שהיא שבעה ימים מוכח כן, משום שאם המצוה היא רק סימן לכפרה של עמ"י, מה הטעם להראות את הסימן ז' ימים, הרי כבר בפעם אחת הוברר שעמ"י ניצח בדין ונתכפר לו, אבל אם המצוה היא גופא סיבת הכפרה י"ל שכל שמקיימים את המצוה יותר פעמים זוכים לתוספת כפרה. וכן נראה מדברי המדרש שהובאו בספר 'המנהיג' וז"ל: וראיתי באגדה, ולמה באתרוג שהוא דומה ללב **לכפר** על הרהור הלב, ולמה בהדס שהוא דומה לעינים **לכפר** על סקור עינים, הה"ד "ולא תתורו", ולמה בערבה הדומה לשפתיים **לכפר** על ביטוי שפתיים, ולמה בלולב, אלא מה לולב אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים.

ופורע לכם מן הראשון, זה עשו הרשע, דכתיב "ויצא הראשון אדמוני". ובונה לכם את הראשון, זה בית המקדש, דכתיב "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו". ומביא לכם את הראשון, זה מלך המשיח, דכתיב ביה "ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן". וצ"ב מה יחודה של מצות ארבעת המינים שבזכותה יתגלה הקב"ה לעמ"י, ויבנה בית המקדש, ויבוא מלך המשיח.

נראה לבאר ע"פ דברי השל"ה שהובאו לעיל (בביאור מעלת הימים שבין יו"כ לסוכות), וז"ל: **כך אלו הארבעה ימים הם ענפים מיו"כ, לכפר עוונות של השנה שעברה, בזכות שטורחים ועוסקים במלאכת שמים עם התעוררות הלב, אז יש בימים בעצמם מעין מחילה וסליחה ענפים מיו"כ האמיתי.** אבל בלא התעוררות, ומכ"ש החוטא בהם ח"ו, אז אדרבה ואדרבה, עונשו מרובה. **על כן החכם עיניו בראשו, יעסוק במצוות סוכה ולולב, בעסק ובטורח גדול, ובדמים יקרים,** לשם הידור מצוה, ותהיה לו התעוררות גדולה בלבו וישוב אל ה' וירחמהו וישמח ישראל בעושהו, עכ"ד. מבואר בדבריו שע"י הטרחה בעשיית מצוות החג זוכים ישראל לכפרה ביו"ט הראשון של סוכות, ולכן יום זה נקרא "ראשון לחשבון עוונות".

לפי דבריו אפשר לומר שהעסק והטרחה בהשגת ארבעת המינים הם חלק מהסיבה מדוע הקב"ה מכפר לישראל ביום הראשון של סוכות, הריצה אחרי המצוות מגלה את רצונם של ישראל לקיום המצוות, (כמו שנתבאר לעיל לגבי בניית הסוכה), כמו שריבוי התרומות למשכן הראה את רצונם של ישראל בחזרת השראת השכינה, ולכן באמת חזרה השכינה. וכשזוכים לקיים את המצוה בפועל, זו ראיה שהתכפרו עוונותיהם של ישראל ורצויים הם לפני הקב"ה, ולכן זיכה אותם במצוה זו, וגם זכו בדין שיש בין עמ"י לאומות העולם מי יהיה חלקו של הקב"ה.

זה הביאור בדברי המדרש שכל אחד מישראל "רץ" ליקח לו ארבעה מינים, הריצה מבטאת את הרצון הפנימי בעשיית המצוה.

לפי זה אפשר לבאר מדוע נהגו ישראל כ"כ לטרוח ולהדר במצות ד' מינים, משום שעצם הטרחה והחיזור אחרי המצוה זה עצמו חלק מסיבת הכפרה. וכמו שכתב השל"ה: **על כן החכם עיניו בראשו, יעסוק במצוות סוכה ולולב, בעסק ובטורח גדול, ובדמים יקרים, לשם הידור מצוה, ותהיה לו התעוררות גדולה בלבו וישוב אל ה' וירחמהו, וישמח ישראל בעושהו.**

לפי זה יש שני חלקים במצות ארבעת המינים, קיום המצוה מהוה סימן לכך שנמחלו עוונותיהם של ישראל וזכו בדין ועלו לחלקו של הקב"ה, אך הם גם חלק מהסיבה שיש כפרה נוספת בסוכות מלבד כפרת יו"כ. (מדברי השל"ה נראה שעצם הטרחה לקנותם היא סיבת הכפרה, אבל מדברי המדרש נראה שקיום המצוה עצמו הוא סיבת הכפרה, ואכמ"ל).

לעיל (בענין בניית הסוכה) הובאו דברי ה'ערוך לנר' שבניית הסוכה היא עצמה מצוה, והוכיח כן מדברי הגמ' שאפשר לברך שהחיינו על עשיית הסוכה, ובגמ' שם מבואר שאפשר לברך שהחיינו גם על עשיית הלולב, וא"כ מבואר שגם בעשיית הלולב יש מצוה. וצ"ב מה ההבדל משאר מצוות שאין בעשייתם מצוה. לפי הנ"ל שהטירחה בהשגת ארבעת המינים היא חלק מהריצוי לפני ה', אפשר לבאר שלכן יש מצוה גם בעשיית הלולב.

לפי זה אפשר לבאר את סדר כתיבת המצוות בתורה ובמשנה, במשנה הסדר הוא לפי זמן ההתחייבות במצוות, וכיון שמצות סוכה חיובה מהלילה לכן היא קודמת לארבעת המינים שחיובם ביום. התורה לעומת זאת הקדימה את מצות ארבעת המינים למצות סוכה, משום שבכפרה הסדר הוא הפוך, ע"י העיסוק בארבעת המינים זוכים למצות סוכה. (אע"פ שגם העיסוק בבניית הסוכה הוא חלק מהכפרה, מ"מ ע"י שהקדימה התורה את מצות ארבעת המינים היא רמזה שגם מצות ארבעת המינים היא חלק מהסיבה לכפרה ולזכיה במצות סוכה).

לפי זה י"ל את דברי המדרש שבזכות מצות ארבעת המינים זוכים לבניין בית המקדש והשראת השכינה, משום שע"י מצוה ארבעת המינים זוכים במצות סוכה שענינה השראת שכינה שהוא ממש ענין בנין בית המקדש וחזרת השכינה.

"ולקחתם לכם" "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם"

בפרשת אמור (כג-מ) בציווי על מצות ארבעת המינים נאמר: **"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו', ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים"**. ולמדו חז"ל בתו"כ שדווקא בבית המקדש שהוא לפני ה' לולב ניטל שבעה ימים, אבל בגבולין לולב ניטל רק יום אחד, וכן מפורש במשנה במסכת סוכה (ג-יב): לולב ניטל במקדש שבעה ובגבולין יום אחד.

א. צ"ב טעמו של חילוק זה, שהרי לא מצאנו בשאר המצוות חילוק בקיומם בין בית המקדש לגבולין.

ב. מצות נטילת לולב במקדש נקראת בתורה **"ושמחתם"**, וצ"ב מה ענין השמחה לנטילת לולב.²³

ראיתי ביאור בענין זה ע"פ דברי האחרונים (החת"ס וה'משך חכמה') שיש שתי סיבות שעליהן נקבע חג הסוכות. א. משום שמחת האסיף. ב. זכר לענני הכבוד. וא"כ אפשר לומר שגם למצות ארבעת המינים יש שתי סיבות, אחת משום האסיף שע"י לקיחת המינים מודים לקב"ה על אסיף התבואה והפירות לבית, (וכמו שהאריך ה'חינוך' מצוה שכד), והשניה משום הכפרה כמבואר במדרשים שהובאו לעיל, שע"י לקיחת ארבעת המינים מתברר שישראל ניצחו בדין של ר"ה ונמחלו עוונותיהם.

²³ גם מדברי הרמב"ם מדויק שיש מצוה לשמוח בנטילת לולב, שכתב בספר המצוות (עשה קסט): **שציוונו ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה' שבעת ימים**.

לפי זה אפשר לומר שמצות ההודאה על האסיף היא רק יום אחד, אבל מצות השמחה על כפרת העוונות היא שבעה ימים. ולכן בגבולין קיום המצוה הוא רק יום אחד, משום שבגבולין יש רק את חלק המצוה ששייך לאסיף, אבל בבית המקדש הקיום של המצוה הוא שבעה ימים, משום שבבית המקדש יש גם את חלק המצוה משום כפרת העוונות והניצחון בדין על אומות העולם, שהרי כפרת העוונות הייתה עיקרה בבית המקדש ע"י עבודתו של הכהן הגדול ביו"כ, וכן הניצחון בדין על אומות העולם שייך בעיקרו לבית המקדש ע"פ מה שנתבאר לעיל שהדין עם אומות העולם הוא איזה אומה תהיה חלקו של הקב"ה בעולם ותזכה להשגחתו הפרטית שעיקר גילויה בעולם הוא בבית המקדש, ולכן במקום המקדש קיום המצוה הוא שבעה ימים.

וכן מבואר מדוע נטילת לולב במקדש נקראת בתורה **"ושמחתם"**, משום שנטילת הלולב במקדש שייכת לכפרת העוונות שהיא הסיבה לריבוי השמחה בחג הסוכות, ולכן נטילת הלולב היא חלק משמחת החג.

אך הסבר זה צ"ב, שא"כ בגבולין אין כלל את חלק המצוה משום כפרת העוונות, ולא נראה כן מדברי המדרשים שכתבו בסתמא ממה שישראל יוצאים עם לולביהם בידיהם זה מראה שניצחו בדין והתכפרו עוונותיהם, ולא כתבו שדבר הוא רק בנטילת לולב בבית המקדש.

ועוד שלפי זה יש בנטילת לולב שתי מצוות שונות, מצות "ולקחתם" שהיא משום האסיף, ומצות "ושמחתם" שהיא משום כפרת העוונות, והאחרונים הסתפקו בדבר זה, אם מצות נטילת לולב בגבולין ונטילת לולב במקדש הן שתי מצוות או מצוה אחת. מדברי הרמב"ם בכמה מקומות ומספר ה'חינוך' נראה שאין אלו שתי מצוות שונות, אלא אותה מצות שמחה שיש במקדש כל שבעה,

יש בגבולין יום אחד (יעוין בהערה²⁴), וא"כ לפי דעה זו עדיין צ"ב מה טעם החילוק שיש בין בית המקדש לגבולין לענין קיום מצות נטילת לולב.

נראה לבאר באופ"א, טעם החילוק שיש בין נטילת לולב בגבולין לנטילתו בבית המקדש הוא משום חלק כפרת העוונות שיש במצות נטילת לולב, ולא משום החלק ששייך לאסיף. בביהמ"ק שבו שייך עיקר טעמה של המצוה וכמו שנתבאר כיון שהוא מקום הכפרה, והוא עיקר המקום שבו מתגלית ההשגחה על עמ"י שעליה אומות העולם מערערין, לכן המצוה היא במשך כל שבעת ימי החג, ואילו בגבולין שפחות שייך בהם טעם המצוה, המצוה היא רק יום אחד.

הקפות בנטילת לולב

במשנה במסכת סוכה (ד-ה) כתוב: בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא... ואותו היום (הו"ר) מקיפין את המזבח ז' פעמים.

המקור להקפות אלו מובא בילקוט שמעוני (תשג): "לקחתם לכם ביום הראשון", "ואסובבה את מזבחך ה'", כדתנין בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת, וכיצד הוא סדר ההקפה, כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את

---

²⁴ כתב הרמב"ם ב'ספר המצוות' (שורש יא): כמו מה שציוונו (אמור) **שנשמח לפני ה' היום הראשון מסוכות, ומבואר שהשמחה ההיא תהיה בלקיחת כך וכך**, עכ"ל. מבואר בדבריו שגדר המצוה ביום הראשון היא לשמח לפני ה'.
וכן נראה בדבריו שם (עשה קסט) שכתב: שציוונו ליטול לולב ולשמח בו לפני ה' שבעת ימים, והוא אמרו יתברך "ולקחתם לכם ביום הראשון"... ושם (סוכה מא.) התבאר שאין חובת מצוה זו שבעת ימים אלא במקדש, אולם בשאר הארצות יום ראשון לבד הוא שחייבין בה מן התורה, עכ"ל. משמע שאותה מצוה שבמקדש היא כל שבעה, בגבולין היא יום אחד.
וכן מבואר ביחינוך' שביאר בשורשי המצוה שד' מינים אלו הם דברים המשמחים, ועיקר השמחה היא ביום הראשון, ולכן בגבולין המצוה היא רק ביום הראשון שבו עיקר השמחה. נראה מדבריו שגם בגבולין המצוה היא מהפסוק "ושמחתם" ולא רק מהפסוק "ולקחתם".

לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין אחת, ואותו היום היו מקיפין ז' פעמים... הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה חזן הכנסת עומד כמלאך האלהים וס"ת בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח.

מבואר בדברי המדרש שבזמן הזה שאין מזבח מקיפים את הבימה, וחזן הכנסת צריך לעמוד סמוך לבימה עם ס"ת, והוא כעין מזבח. וכן נפסק בשו"ע (סימן תרס-א): נוהגים להעלות ס"ת על הבימה ולהקיפה פעם אחת בכל יום, ובשביעי מקיפים אותה שבע פעמים זכר למקדש שהיו מקיפים את המזבח. בספר 'ביכורי יעקב' הוסיף: והטעם בזה כיון שקריאת הפרשיות של קרבנות היא בזמן הזה כהקרבנות קרבנות, א"כ הס"ת עושה לבימה דוגמת המזבח, שמקריבין עליו קרבנות. וכתב שלפי זה אם אין בבית הכנסת ס"ת לא מקיפין, משום שרק ע"י ס"ת הבימה היא דוגמת מזבח.

א. צ"ב מה טעמים של הקפות אלו. **ב.** מדוע הקיפו דווקא בבית המקדש.

ג. וכן צ"ב מדוע הקיפו דווקא סביב המזבח, (גם בזמן הזה מקיפים רק כשיש בימה עם ס"ת שהיא כעין מזבח).

ד. כתב הבי"י (סימן תרסא) בשם הכולבו: מי שנעשה אבל בסוכות אינו מקיף בהושענות, ותמה הבי"י על דבריו: למה יפסיד ההקפה, וכן נהגו להקיף אפילו האבל עצמו. אבל הרמ"א ב'דרכי משה' פסק כמו הכולבו. וכן להלכה נחלקו השו"ע והרמ"א (שם סעיף ב') האם אבל מקיף, וצ"ב מה הטעם שאבל לא מקיף.

ה. עוד נחלקו שם השו"ע והרמ"א, האם מי שאין לו לולב יכול להקיף. דעת השו"ע שמקיף, ודעת הרמ"א שאינו מקיף, וצ"ב שיטת הרמ"א מדוע מי שאין לו לולב אינו מקיף.

נראה לבאר את ענין ההקפות ע"פ מה שכתב הגר"א בביאור שיטת הרמ"א שאבל אינו מקיף. וז"ל: דכתיב 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים' ועתוס' מ"ה. ד"ה תקעו כו' (תוס' כתבו משום שמחה) והוא בשעת הקפה ועיין ב"ח,

עכ"ד. כעין זה ביאר גם הב"ח: דמדכתיב "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים" ובאבל ליכא שמחה, הלכך אינו מצטרף בהקפה. (וכ"כ הפמ"ג).

מבואר מדברי האחרונים שבהקפות יש ענין של שמחה, ולכן אבל שאינו במצב של שמחה, ואסור בשמחה, אינו יכול להקיף. אך לא ביארו האחרונים מדוע יש ענין של שמחה בהקפות אלו.

לכאורה ממה שהביאו האחרונים את הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" שנאמר לגבי נטילת לולב לענין ההקפות, נראה שסיבת השמחה שיש בהקפות היא משום השמחה שיש בנטילת הלולב, ונתבאר לעיל שהשמחה בנטילת הלולב היא על כפרת העוונות שזכו ישראל ביו"כ. וא"כ י"ל שגם שמחת ההקפות היא על מחילת העוונות.

לפי זה נראה לבאר גם את הטעם שההקפות היו דווקא בבית המקדש, שהרי מצות "ושמחתם" הייתה עיקרה בבית המקדש כמו שנתבאר לעיל, משום שבית המקדש הוא עיקר מקום הכפרה, לכן גם ההקפות שענינם הוא משום הכפרה היו דווקא בבית המקדש. מטעם זה אפשר גם לבאר מדוע היו ההקפות דווקא סביב המזבח, כדי לבטא ענין זה של כפרה, שמזבח מכפר.

וכן אפשר לבאר גם את הדין הנוסף שכתב הרמ"א, שמי שאין לו לולב אינו יכול להקיף, משום שהרמ"א אזיל לשיטתו שמצוה זו שייכת לפסוק "ושמחתם" שנאמר לגבי נטילת לולב, וממילא צורת המצוה היא ע"י שמחת הלולב, לכן מי שאין לו לולב חסר לו ב"ושמחתם", ואינו יכול להקיף.

אפשר לומר שגם השו"ע שנחלק על הרמ"א בשני דינים אלו, לא נחלק בטעם ההקפות, אלא רק ס"ל שכיון שבזמן הזה אין בית המקדש, א"כ מצות ההקפות היא רק משום "זכר למקדש", וממילא אין בהקפות אלו דין שמחה, אע"פ שבבית המקדש עצמו היה הדבר משום שמחה.

אמנם בדברי רבינו בחיי שהובאו לעיל בענין הו"ר נראה שביאר באופ"א את ענין ההקפות, ואפשר שהשו"ע ס"ל כדבריו, ולכן נחלק על הרמ"א.

כתב רבינו בחיי: וידוע כי היום הזה (הו"ר) הוא תכלית החג, ותכלית ההקפה, גם תשלום ע' פרים כנגד ע' אומות עכו"ם שהיו מתמעטים והולכים. **והנה ההקפה לרמוז להם כליה והכרתה מן העולם**, רמז לדבר יריחו שבכל יום ויום היו מקיפין את העיר פעם אחת, דכתיב "ויהי ביום השביעי ויסובו את העיר שבע פעמים ותפול החומה תחתיה", ובזמן שהיה ביהמ"ק קיים היו מקיפין המזבח בכל יום פעם אחת ובשביעי שבע פעמים... נמצאת למד שההקפה שהיו ישראל מקיפים את יריחו בכל יום פעם אחת ובשביעי ז' פעמים, הכול היה רמז לשכינה שהיא כלולה משש קצוות, ולכך חלה מידת הדין על יריחו ונפלה החומה תחתיה, וכן היו ישראל במקדש מתכפרים על ידי המזבח, ומידת הדין הייתה חלה על האויבים, ולא היה להם רשות לבא כנגד ישראל, וכן לעתיד תחזור השכינה לבית קדשי הקדשים, ותחול מידת הדין בשונאיהן של ישראל אשר הציקום ושעבדו בהם. **וההקפה שאנו עושין בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת ארם ויהיו כלים ואבודים מן העולם**, עכ"ד. (טעם שייכות ענין זה לסוכות יבואר לקמן בענין סימני כליה לאומות העולם).

איגוד ארבעת המינים

- א.** מדוע צריך לאגוד את ד' המינים יחד, ולא נוטלים כל מין בפני עצמו.
- ב.** מדוע אוגדים את הלולב ההדס והערבה בנפרד מהאתרוג.
- ג.** אם מאיזה טעם לא אוגדים את האתרוג יחד עם שאר המינים, מדוע נפסק בשו"ע (סימן תרנא-יא) שצריך לחבר את האתרוג ללולב בשעת הנענועים.

ד. בביאור הגר"א על דברי השו"ע הנ"ל הובאו דברי המדרש ש-ד' המינים משולים ל-ד' דרגות של רוחניות שיש בעמ"י, (לקמן בענין האחדות בחג הסוכות הובאו דברי המדרש בהרחבה), וכתב בסו"ד: אמר הקב"ה **יִקְשְׁרוּ כֹּלֶם אֶגוּדָה אחת, והן מכפרין אלו על אלו.** וצ"ב כיצד הם מכפרים אלו על אלו.

נראה שביאור דברי המדרש הוא שע"י איגוד המינים ישראל מראים לקב"ה שהם מאוחדים אע"פ שיש ראויים יותר ויש ראויים פחות, ולכן הם מבקשים מהקב"ה שגם הוא ירצה בהם בחג הסוכות אע"פ שחטאו ואינם ראויים כ"כ, וזה הרי ענינו של חג הסוכות קירבת ה' שבאה אחרי חטא העגל. (לפי זה יש טעם נוסף בשייכותם של ארבעת המינים לחג הסוכות).

הטעם שאוגדים רק את הלולב והדס והערבה ולא מצרפים גם את האתרוג, משום שרק מי שחטא צריך להיות אגוד כדי שהקב"ה ירצה בו, אבל האתרוג שהוא כנגד הצדיק שיש בו תורה ומצוות, הוא מעולם לא נתרחק ואינו צריך את הקירוב. ומ"מ בשעת הנענועים מקרבים את האתרוג לשאר המינים, משום ששלושת המינים צריכים את האתרוג כדי להגיע לאיחוד שלם. (הטעם שדווקא בשעת הנענועים מצרפים את ארבעת המינים יחד, י"ל ע"פ מה שיבואר לקמן שהנענועים הם עיקר הקילוס לקב"ה שעושים ע"י נטילת הלולב).

נענועי הלולב

א. הגמ' בסוכה (דף לו:): לומדת שיש מצוה לנענע את הלולב בזמן נטילתו, מהדין שצריך שיהיה בלולב שיעור כדי לנענע. (וכן יש ללמוד ממה שרק קטן היודע **לנענע** חייב בלולב). וצ"ב מה טעמים של נענועים אלו.

ב. במשנה שם כתוב שמנענעים את הלולב בזמן אמירת ההלל, בפסוקים "הודו לה' כי טוב", ו"אנא ה' הושיעה נא". וכתבו תוס' שדווקא בפסוקים אלו מנענעים, משום דכתיב "אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ",

וכתיב בתריה "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", וכתיב נמי בתריה "ואמרו הושיענו אלהי ישענו", והיינו "ירננו" שמנענעים את הלולב ומשבחין ב"הודו" וב"אנא ה' הושיעה נא", עכ"ל. וצ"ב מה הטעם שמנענעים דווקא בפסוקים אלו.

ג. תוס' למדו מתי הוא הזמן שצריך לנענע את הלולב מהפסוק: "אז ירננו עצי היער מלפני ה', כי בא לשפוט את הארץ", אך תוס' לא ביארו כיצד פסוק זה שייך לנענועים של הלולב.

ד. צ"ב מה השייכות של סוף הפסוק "כי בא לשפוט את הארץ" לחג סוכות.

ה. במדרש ויקרא רבה (אמור פרשה ליד) כתוב: "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך", לא נאמר פסוק זה אלא בשביל לולב, השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם, וההדס דומה לעין, וערבה דומה לפה, והאתרוג דומה ללב, אמר דוד אין בכל האיברים גדול מאלו, שהן שקולין כנגד כל הגוף, הוי "כל עצמותי תאמרנה", עכ"ל. צ"ב מה כוונת הדימוי בין ד' המינים לאברים של גוף האדם.

נראה לבאר את ענין הנענועים ע"פ דברי ה'לבוש' (סימן תרנא-ח) שכתב: אבל חז"ל אמרו שצריכין לנענע, ואסמכוה אקרא דכתיב "אז ירננו עצי היער מלפני ה', כי בא לשפוט את הארץ", כלומר ירננו בעצי היער, כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבא לשפוט את הארץ, דהיינו ביו"כ, והכוונה לפי שביוה"כ באין לדין ישראל ואומות העולם, ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב, נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם, כאדם היוצא לפני השופט זכאי, ונותן השופט מקל או דבר אחר לסימן שהוא יצא זכאי וישמח בו, **והנענוע הוא הרינון**, הלכך ינענע מיד בשעת הברכה, וכן בשעת קריאת ההלל, שהוא השיר והשבח לקב"ה על נסיו ונפלאותיו אשר עשה עמנו, ירנן ג"כ בעצי היער.²⁵

²⁵ כעין זה ממש כתב ה"ערוך השולחן" (שם כא), רק שהוא כתב שישראל ואומות העולם באים לדין בר"ה, ואילו ה'לבוש' כתב שבאים לדין ביוה"כ.

כעין זה כתב ה'אבודרהם' (סדר תפילת סוכות) בטעם נענועי הלולב: והטעם שאנו מנענעין הלולב, **להודיע כי ניצחנו את כל המקטרגין עלינו**, כדאמרין בירושלמי דפסיקתא (פסוק "ולקחתם לכם"): כהדין ניצוחיא דנצחין בקרבא ונקטין לולבא בידיהון. פירוש כדרך המלכים הנוצחין ותופסין העיירות, לוקחין הרומח ואות המלכות תלוי עליו, ועולין על ראש המגדל ומוליכים ומביאים לכל רוח, להודיע כי המלך ניצח את הכול.

ביאור הדברים שהנענוע של הלולב הוא ביטוי לשמחה שיש לישראל על כך שזכו בדין של ר"ה ויו"כ. וכן יש בנענועים צורה של הודאה וקילוס לקב"ה שזיכה את ישראל בדין.

עוד כתוב ב'לבוש' (סימן תרסד) שנענועי הלולב הם צורה של שמחה, שביאר את טעם המנהג שבהו"ר מתירים את איגוד הלולב. וז"ל: אבל עיקר הטעם הוא משום **להרבות השמחה, שיש בו יותר שמחה כשמנענעים בלא אגודה**, עכ"ל.

נראה שזו כוונת המדרש במה שדימה את ארבעת המינים לארבעה אברים עיקריים בגוף האדם, כדי שנהלל לקב"ה בכל חלקי גופינו.

לפי דברי ה'לבוש' מבואר מדוע הפסוק "אז ירננו עצי היער מלפני ה'", כי בא לשפוט את הארץ" שייך לחג הסוכות, שהכוונה לשמחה שיש בחג אחרי שעמ"י זכה בדין של הימים הנוראים. לכן מנענעים בפסוק "הודו לה' כי טוב" שהוא פסוק של הודאה לקב"ה, וכן בפסוק "אנא ה' הושיעה נא", כדי להורות שאנו מבקשים מהקב"ה שיושיענו כמו שהושיענו בדין של ר"ה ויו"כ.

סימני כליה לאומות העולם בחג הסוכות

בכמה מעשים ומצוות בחג הסוכות יש סימן כליה לאומות העולם, (כמו שיובא בהמשך), וצ"ב מדוע דווקא בחג הסוכות עושים מעשים כאלו.

א. רש"י על התורה (במדבר כט-יח) כתב בענין קרבנות החג: פרי החג שבעים הם, **כנגד שבעים אומות שמתמעטים והולכים, סימן כליה להם**, ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין.

ב. לעיל הובאו דברי רבינו בחיי בביאור ענין ההקפות בסוכות שהוא רמז לכליה והכרתה לשבעים אומות. ז"ל בקיצור: גם תשלום ע' פרים כנגד ע' אומות עכו"ם שהיו מתמעטים והולכים. **והנה ההקפה לרמז להם כליה והכרתה מן העולם**, רמז לדבר יריחו שבכל יום ויום היו מקיפין את העיר פעם אחת... וכן היו ישראל במקדש מתכפרים על ידי המזבח, ומידת הדין הייתה חלה על האויבים, ולא היה להם רשות לבא כנגד ישראל, וכן לעתיד תחזור השכינה לבית קדשי הקדשים, ותחול מידת הדין בשונאיהן של ישראל אשר הציקום ושעבדו בהם. **וההקפה שאנו עושין בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד שתפול חומת ארם ויהיו כלים ואבודים מן העולם.**

נראה שביאור דבר זה שייך למה שנתבאר שבר"ה ויו"כ מלבד הדין הפרטי שיש לכל אחד, יש עוד דין כללי לעמ"י נגד אומות העולם שמבקשים מהקב"ה שיבחר בהם ויסיר מעמ"י את השגחתו המיוחדת, והקב"ה בכל שנה עושה לישראל נס והם זוכים בדין, ומצות נטילת לולב מבטאת את הניצחון בדין הזה.

הדין שיש בין ישראל לאומות העולם אינו מסתיים ביו"ט ראשון של סוכות, אלא בהו"ר כמבואר במדרש תהילים (יז): עבר יו"כ ואין אדם יודע מי נוצח אם ישראל אם אומות העולם, כיון שהגיע יו"ט הראשון של חג, וכל ישראל גדולים וקטנים נוטלין לולביהם בימינם, ואתרוגיהם בשמאלם, מיד הכול יודעין שישראל נוצחין בדין, **וכיון שהגיע יום הושענא רבה, נוטלין ערבי נחל, ומקיפין**

ז' הקפות, וחזן הכנסת עומד כמלאך אלוקים, וס"ת בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח.. **מיד מלאכי השרת שמחים ואומרים נצחו ישראל נצחו ישראל**.

לפי זה מובן מדוע דווקא בחג הסוכות עושים מעשים שהם סימן כליה לאומות העולם, כיון שבימי חג הסוכות עדיין לא הסתיים הדין בין ישראל לאומות העולם, לכן ראוי לעשות בזמן זה מעשים שיגרמו שאומות העולם יכלו וישראל יזכו בדין.

נראה להוסיף שמלבד מה שעושים סימני כליה לאומות העולם בחג סוכות, באמת אומות העולם עתידין לכלות בחג הסוכות, כמו שיובא לקמן.

ההפטרה של יו"ט ראשון של חג הסוכות וכן של שבת חול המועד, היא בענין מלחמת גוג ומגוג, וביאר ה'טור' (סימן תצ): אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, **וניצחת גוג ומגוג בתשרי**, ומשום הכי בניסן מפטירין "העצמות היבשות", **ובתשרי "ביום בא גוג"**, עכ"ל. לכאורה כוונת הטור שהניצחון יהיה בחג הסוכות, שאל"כ מה טעם להפטיר על מלחמת גוג ומגוג בסוכות.

כתב הגר"צ פלמן זצ"ל בספרו 'שלמי תודה' (עמ' תתקלז): שמעתי בשם הגאון רבי ישראל מסלנט, שאמר בשם רבו הצדיק רבי זונדל מסלנט, בשם רבינו חיים מוולוז'ין, שאמר בשם רבינו הגר"א, **שעיקר מלחמת גוג ומגוג תהיה ביום הו"ר, במשך שלוש שעות**. ומי שישאר בסוכה ינצל במלחמה, כדכתיב "כי יצפנני בסוכה ביום רעה יסתירני בסתר אוהליו", "ביום רעה" הוא מלחמת גוג ומגוג, וע"י מצות סוכה ינצל.

וכן הביא הגר"ח קנייבסקי בפירושו 'פרק בשיר' על פרק שירה ממדרש תלפיות (ערך גוג ומגוג): גוג ומגוג בגימטריא שבעים, כנגד כל שבעים אומות העולם, כי אז ימלך גוג ומגוג על כל שבעים אומות, וכולם יבואו להלחם עם ישראל, וכשיגאלו ישראל מידם אז יהיה בהושענא רבה, עכ"ל המדרש.

והוסיף הגר"ח"ק שיש מפרשים עפ"י את מה שאומרים בסדר ההושענות, "הושע נא **שלוש שעות**" כי מלחמת גוג ומגוג תהיה במשך זמן של שלוש שעות. ובאמת שכך נמצא ב'רוקח' על ההושענות, שכתב: "הושע נא שלוש שעות תחיש לתשועות". ראיתי במדרש אחד ג' שעות תהיה מלחמת גוג ומגוג, זהו שלוש שעות תחיש תמהר וכו'. וציין שם המהדיר למדרש שיר השירים (ד-יז): אמר רבי ברכיה בשלוש שעות הקב"ה פורע מן עשיו הרשע ומאלופיו.

סוכת גרים

הגמ' בסוכה (דף כח:) דורשת מהפסוק "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", "האזרח" לרבות את הגרים, וביארו הראשונים שהייתה הו"א למעט את הגרים, משום שכתוב בפסוק "**בישראל**" ומשמע ולא גרים.

א. הקשה הערוך לנר' מדוע התורה כתבה בצורה כזו שיש משמעות למעט גרים ממצות סוכה מהפסוק "בישראל", וכותבת פסוק נוסף לרבות את הגרים למצות סוכה, אפשר היה לכתוב ללא המילה "בישראל" שלא תהיה משמעות למעט גרים, וממילא גם לא יהיה צורך לרבות אותם.

ב. הקשה החיד"א ('ראש דוד' פרשת בהר) מדוע באמת גרים חייבים בסוכה, הרי כתוב ב'זוהר' (כי תשא) שהערב רב היו מחוץ לענני הכבוד, ואם הגרים לא היו בנס שלזכרו נצטווה עמ"י במצות סוכה, מדוע הם חייבים במצוה זו.

ג. צ"ב מדוע לא חס הקב"ה על כבודם של גרי הערב רב, שגם הם ישבו בתוך ענני הכבוד, הרי התורה ציותה בהרבה מקומות להזהר בכבודם של הגרים.

ד. הקשה הרמב"ן מדוע הוצרכה התורה לרבות גרים למצות סוכה, הרי התורה בכמה מקומות משווה את הגר לישראל לכל מצוות התורה, כמו שנאמר "חוקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ", וממילא גם סוכות בכלל.

החיד"א ביאר שבעננים הייתה השראת השכינה, וכיון שהערב רב לא היו ראויים למעלה זו, לכן הם לא זכו להיות בתוך היקף ענני הכבוד. מטעם זה הייתה הו"א שגרים לא יכללו במצות סוכה שהיא לזיכרון העננים, כיון שגם גרי הערב רב לא היו בענני הכבוד, ומ"מ חייבה התורה את הגרים במצות סוכה כמו שחייבים בכל המצוות. לכן כתבה התורה גם "כל האזרח" וגם "בישראל", להורות מהמיעוט והריבוי שבענני הכבוד היו רק בניי.

וכן מובן מדוע הוצרכה התורה במצות סוכה לרבות את הגרים באופן מיוחד, אע"פ שבכמה מקומות בתורה השווה הגר לאזרח לגבי חיוב מצוות, משום שטעמה של מצות סוכה הוא לזיכרון ענני הכבוד, וכיון שהגרים שהיו בזמן יציאת מצרים לא היו בכלל המצוה, הייתה הו"א למעט אותם ממצוה זו לדורות. (שו"ר שכ"כ בספר 'אילת השחר').

בהקדמה לספר 'בנין שלמה' הוסיף ביאור ע"פ הגמ' בקידושין (דף ע:): שאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות בישראל, וביארו תוס' ביבמות (דף מז:): שאין השכינה שורה על גרים, לכן הערב רב לא היו תחת ענני הכבוד, וגם אחרי שהתחייבו גרים במצות סוכה, אין להם אלא סוכה של ד' דפנות כנגד "סוכות ממש עשו להם", אבל סוכה של צילא דמיהמנותא אין להם, ואין השכינה שורה על סוכתם. ולכן כתבה התורה "בישראל" למעט גרים מסוכת שכינה, "וכל האזרח" לרבות גרים לסוכה של ד' דפנות כנגד סוכות ממש שעשו.

לפי דבריו אפשר לתרץ עוד שני שאלות בלשון הפסוק: "בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות".

א. צ"ב מדוע התורה כפלה את מצות ישיבת סוכה, בתחילת הפסוק ובסופו, **"בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות"**.

ב. מדוע בתחילת הפסוק כתוב "תשבו" לשון ציווי, ובסוף הפסוק כתוב "ישבו" לשון עתיד.

לפי הנ"ל אפשר לבאר את הכפילות בפסוק, הפסוק מתייחס לשני חלקי המצוה, החלק הראשון של הפסוק הוא כנגד סוכה של ד' דפנות, והחלק השני של הפסוק הוא כנגד סוכת שכינה.

אפשר להוסיף שמטעם זה בחלק הראשון כתוב לשון ציווי "תשבו", משום שיש חיוב לכל אחד מישראל לשבת בסוכה של ד' דפנות, ואילו החלק השני של הפסוק שהוא כנגד סוכת שכינה אינו ציווי, אלא התורה מודיעה שכך יהיה שכל האזרח בישראל יזכו לשבת בסוכה שיש בה השראה שכינה. (שו"מ שבדומה לזה ביאר בספר 'צרור המור').

הקשה בספר 'ירח למועדים' (סימן עב) שהתוס' הרא"ש בקידושין (דף ע:): נחלקו על תוס' ביבמות וס"ל שגרים ראויים שתשרה עליהם שכינה, כדאמרין בסנהדרין (דף לט:): עובדיה גר אדומי היה, ומה שמבואר בגמ' שאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות, הכוונה למעט משפחות שיש בהם פסול. ולדבריו הדרא קושין לדוכתא.

וביאר ע"פ דברי ה'זוהר' (ויקהל קצה) שהקשה בשינויי הלשון בפסוקים העוסקים בנדבת המשכן, שבפרשת תרומה נאמר: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", ואילו בפרשת ויקהל נאמר: "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וכו' קחו מאתכם תרומה לה", מדוע בפרשת תרומה נאמר "מאת כל איש" ואילו בפרשת ויקהל נאמר "מאתכם" והכוונה ל"עדת בני ישראל".

וביאר ה'זוהר' שבתחילה גם הערב רב נכללו בציווי על המשכן, אבל אחרי שעשו את העגל אמר הקב"ה מכאן והלאה מלאכת המשכן לא תהיה אלא ע"י בני ישראל בלבד, ולכן הוצרך משה להקהיל אותם ולומר "מאתכם" לייחד את בני מתוך הערב רב.

מבואר מדברי ה'זוהר' שבתחילה היו הערב רב ראויים ליטול חלק בבניית משכן, אבל אחרי שחטאו בחטא העגל הפסידו מעלה זו, ואע"פ שהקב"ה סלח על מעשה העגל, מ"מ הסליחה הייתה רק לבניי שלא חטאו מעצמם בעגל אלא

רק נמשכו אחר הערב רב, אבל הערב רב שמעצמם התחילו בחטא, להם לא נתרצה הקב"ה, ולכן לא זכו להשתתף בבניית המשכן.

לפי זה מובן מדוע לא נכנסו הערב רב בתוך היקף ענני הכבוד, משום שלהם לא התרצה הקב"ה על מעשה העגל ולא השרה שכינתו עליהם. משום כך כתבה התורה במצות סוכה את המילה "בישראל", משום שרק לעמ"י התרצה הקב"ה ולא לערב רב, והיה מקום למעט את הגרים ממצות סוכה, והוצרכה התורה לרבות אותם ע"י שכתבה "כל האזרח" לרבות גרים.

מובא בספר 'פנינים משולחן הגר"א' שפעם אחת בחוה"מ שאל הגר"א את תלמידיו, האם אברהם אבינו קיים מצות סוכה, ואמר הגר"א שאברהם אבינו קיים מצות סוכה. ומדרש מפורש הוא "וה' בירך את אברהם בכל", זו סוכה. וביאר את דברי המדרש, ש"בכל" הוא ר"ת של הפסוקים בתורה שכתובה בהם מצות סוכה, בסוכות תשבו וכו', כי בסוכות הושבתי את בניי וכו', למען ידעו דורותיכם וכו', עכ"ד.

א. צ"ב מדוע הייתה הו"א שאברהם אבינו לא קיים מצות סוכה, הרי האבות קיימו את כל התורה עד שלא ניתנה, ולכאורה גם מצות סוכה בכלל.

ב. משמעות הפסוק "וה' בירך את אברהם" היא שהקב"ה בירך את אברהם באיזה דבר, ולא מעשה של אברהם עצמו.

אפשר לומר שוודאי שאברהם אבינו קיים מצות סוכה, כשם שקיים את כל התורה עוד לפני שניתנה, וכוונת המדרש היא שקיים מצות סוכה בשלימות ושרתה השכינה על סוכתו אע"פ שהיה גר. והטעם שעל סוכתו של אברהם שרתה השכינה, משום שכתוב ב'זוהר חדש' "וה' בירך את אברהם בכל", ששרתה עליו רוח הקודש, וכמו שעל אברהם אבינו בעצמו שרתה השכינה למרות שהיה גר, כך גם על הסוכה שלו שרתה השכינה. אולי זה עומק הענין שלמדים את שני הדברים מאותו פסוק, "וה' בירך את אברהם בכל".

לפי הני"ל אפשר לבאר את הגמ' בע"ז (דף ב:), שלעתיד לבוא יבקשו הגויים מהקב"ה שיתן להם איזו מצוה כדי לקבל שכר עליה, והקב"ה יתן להם את מצות סוכה, ויקדיר עליהם חמה והם יצאו מהסוכה ויבעטו בה, ואומרת הגמ' שאע"פ שמצטער פטור מן הסוכה, מ"מ לא היה להם לבעוט בה. וצ"ב מדוע בחר הקב"ה לתת לגויים דווקא את מצות סוכה.

וי"ל שהקב"ה רוצה להוכיח לגויים את ההבדל בינם לבין ישראל, ישראל כשיורד גשם והם צריכים לצאת מהסוכה, וזה סימן שהקב"ה אינו רוצה בהם, הם לא בועטים בסוכה אלא עוזבים בצער, משום שרצונם הוא להיות דבוקים בקב"ה באהבה שאינה תלויה בדבר, אבל הגויים כשהקב"ה מראה להם שאינו רוצה שהם ישבו בצילו, הם בועטים ואומרים, אם הקב"ה לא רוצה בנו גם אם לא רוצים בו, משום שאינם רוצים באמת להיות דבוקים בקב"ה, אלא רק אם יתן להם שכר. ורק ע"י מצות סוכה שענינה הוא ישיבה בצילו של הקב"ה יכול הקב"ה להראות להם שאינו רוצה להיות איתם, משא"כ בשאר המצוות אין בחינה זו של ישיבה עם הקב"ה.

מצות הקהל

מצוה נוספת שהייתה בחג הסוכות היא מצות הקהל, עמ"י היה נאסף בעזרה של בית המקדש והמלך היה קורא את חומש דברים.

א. צ"ב מה טעמה של התקהלות זו. **ב.** מה השייכות שלה לחג הסוכות יותר משאר הרגלים. **ג.** מדוע המצוה היא לקרא דווקא את חומש דברים.

ה'כלי יקר' (דברים לא) ביאר שמצות הקהל שייכת לתשובה. וז"ל: ונראה שכל עיקר צורך הקהל זה היה בעבור התשובה, לפי שאמרו חז"ל (ויקרא רבה ל-ז) שיום ראשון של חג נקרא ראשון לחשבון עוונות, על כן הם צריכים לעשות תיכף הכנה אל התשובה, והכנה זו היא הקהל זה שהמלך מקהיל את העם

וקורא לפניהם מן "אלה הדברים" כי רוב הספר דברי תוכחות עלי עוון ודברי כבושים, וכבר ידוע שההקהל יש בו צורך גדול אל התשובה, כי ע"י שהם מקוהלים יהיו אגודה אחת, ויטו שכס אחד לשוב אל ה' כדי שיהיו השבים רבים, לפי שדווקא בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים הקב"ה מקבל תשובת היחיד, אבל בכל ימות השנה אין הקב"ה מקבל כי אם תשובת הרבים.

אך לא נתבאר בדבריו מה השייכות של תשובה לחג הסוכות, הרי לכאורה מצות התשובה שייכת ליו"כ. לפי דברי הגר"א שסוכות הוא גמר הריצוי על מחילת יו"כ, מבואר מדוע מצות התשובה שייכת גם לחג הסוכות.

כמה הבדלים בין חג פסח לחג סוכות

א. בגמ' בערכין (דף י:) כתוב שבחג הסוכות אומרים כל יום הלל שלם, בשונה מפסח שרק ביום הראשון אומרים הלל שלם אבל בשאר ימי החג אומרים חצי הלל. ומבאר הגמ' את טעם החילוק, שבחג הסוכות היו מקריבים בבית המקדש בכל יום מספר אחר של פרים, בשונה מפסח שאין חילוק במספר הפרים, ובכל יום הקריבו אותו מספר של פרים. וצ"ב מדוע חילוק במספר הקרבנות הוא סיבה לומר הלל שלם.

ב. צ"ב מדוע בפסח המצוה העיקרית של החג (אכילת מצה) חיובה הוא רק ביום הראשון, ואילו בסוכות המצוה העיקרית (ישיבת סוכה) היא בכל ימי החג. (לדעת הגר"א שגם בפסח יש מצוה לאכול מצה כל יום, לא קשה).

ג. הקשה ה'אבודרהם': מפני מה מברכין על הסוכה כל ז' ובמצה אין מברכין אלא לילה הראשון, אם תאמר מפני שהלילה ראשון היא חובה ומכאן ואילך רשות, סוכה גם כן הלילה הראשון היא חובה בלבד, שהרי אם רצה לאכול בשאר הימים פירות אוכל ואין צריך לאכלם בסוכה, וא"כ מאי שנא סוכה ממצה.

(נראה מדבריו כשיטת הגר"א שבפסח יש מצוה לאכול מצה כל יום, ולכן הקשה מדוע לא מברכים על מצוה זו).

ותירץ: וי"ל דכי אמרינן בסוכה לילה הראשון חובה, הני מילי האכילה, אבל הישיבה חובה היא בכל הימים, שא"א שלא יעמוד מעט בביתו או ביום או בלילה ויישן מעט, ואותו מעט צריך לעמוד בסוכה, הלכך על הישיבה מברך לישב משא"כ במצה, עכ"ד.²⁶

מבואר בדבריו שיש מהתורה חובה של ישיבה בסוכה בכל יום מימי החג, וצ"ב מה ההבדל מפסח שאין בכל יום חובה לקיים מצות אכילת מצה.

ד. יש הבדל בין ברכת ההפטרה בשבת חוה"מ סוכות, לברכת ההפטרה בשבת חוה"מ פסח. בפסח אומרים בחתימת הברכה רק "מקדש השבת", ולא מזכירים את החג, ואילו בסוכות אומרים בחתימת הברכה "מקדש השבת וישראל והזמנים". וכתבו הב"ח (סימן תצ) והמג"א (סק"ז) שטעם החילוק הוא משום שחג הסוכות חלוק בקרבנותיו, וצ"ב כוונת הדברים.

ה. בחול המועד של חג הסוכות קוראים כל יום בפרשת הקרבנות של החג, ואילו בחוה"מ של חג הפסח קוראים בכל יום פרשה העוסקת בעניני החג, וצ"ב טעם ההבדל.

נראה שביאור דברי הגמ' בערכין שבחג הסוכות אומרים הלל שלם משום שחלוק בקרבנותיו, היינו שכל יום הוא חג בפני עצמו, בשונה מפסח שכל ימי החג הם חג אחד, והראיה לכך היא קרבנות החג, שבסוכות מקריבים כל יום מספר אחר של קרבנות, ואילו בפסח מקריבים בכל יום אותו מספר קרבנות.

²⁶ ע"פ דברי ה'אבודרהם' כתב בספר 'יסוד ושורש העבודה' (יב): מחויב אדם להזהר שלא יצא כל ז' ימי החג מהסוכה כלל וכלל, אם לא לדבר הכרחי מאוד וכו' כי אם ישהה מעט יותר מכדי צורכו בבית, עובר על מצות עשה של "בסוכות תשבו שבעת ימים".

כביאור זה נראה גם בתוס' בתענית (דף כח: ד"ה ויו"ט), שכתב: **וכן בסוכות כל יומא ויומא הוי יו"ט לעצמו, לפי שפרי החג מתמעטין והולכין**, אבל פסח אינו משתנה לא מקרבנות ולא מיו"ט, לכך אין גומרים בו ההלל אלא יום הראשון. וכן נראה שהבין ה'חזקוני' (ויקרא כג-מ) שכתב: "ושמחתם שבעת ימים", **לפי שכל יום ויום חג בפני עצמו, והקרבנות מוכיחים**, עכ"ד.

וכ"כ רש"י (תענית דף כח: ד"ה יחיד): במסכת ערכין מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג, ובפסח לא גומר אלא יום ראשון, **משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו, וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי**.

וכ"כ ה'אבודרהם' (חנוכה): ולכך גומרין בהם את ההלל **שחשוב כל יום מימי חנוכה וחג הסוכות כיום טוב בפני עצמו**, כיון שחלוק בנרותיו ובקרבנותיו.

גם מדברי ספר 'צרור המור' שהובאו לעיל, נראה שהבין שאין כוונת הגמ' בערכין לומר את הסיבה שאומרים הלל שלם בסוכות, אלא רק את הסימן. בתוך דבריו כשביאר מדוע רק בסוכות אומרים הלל שלם, כתב: ולכן אומרים בו בכל הימים הלל גמור, משא"כ בפסח שאין אומרים הלל גמור, אלא בשני ימים ראשונים. והטעם לפי שבמועד של פסח עדיין לא היו ישראל בשלימותם, לפי שעדיין לא היה להם תורה מן השמים, ואחר מתן תורה לא היו עדיין בשלימותם, לפי שעשו את העגל ועד יוה"כ לא נתכפר להם העון, ואחר יוה"כ נשלמה שלימותם. **ולכן מועד של סוכות הוא מועד עיקרי מכל המועדים, ולכן אומרים בו הלל גמור בכל הימים**.

וצ"ב הרי בגמ' מבואר טעם אחר לאמירת הלל שלם, שימי החג חלוקים בקרבנותיהם. וצ"ל שהבין שכוונת הגמ' לומר רק סימן והוכחה שחג הסוכות עדיף על שאר החגים, ולא את הסיבה עצמה מדוע אומרים הלל שלם.

לפי ביאור זה בדברי הגמ' מיושבות כל הקושיות בפשיטות. לכן בסוכות יש מצוה לאכול בסוכה כל ימי החג, ולפי ה'אבודרהם' יש גם חובה מסויימת יותר

שערי סוכות מועד

מאשר בפסח, משום שבכל יום יש בחינה אחרת של חג, משא"כ בפסח עיקרו של חג הוא ביום הראשון בלבד.

וכן מבואר מדוע בשבת חול המועד סוכות אומרים בחתימה של ברכת ההפטרה "מקדש ישראל והזמנים", כמו ביו"ט, משום שכל יום מימי חול המועד הוא יו"ט במקצת, משא"כ פסח שימי חול המועד אינם נחשבים כחג, לכן א"א לומר בהם "והזמנים".

ומצאתי שכן ביאר ה'דרכי משה' (סימן תרסג) בנוסח ברכת ההפטרה בשבת חול המועד. ז"ל: וכתוב במנהגים וחותם בהפטרה בשבת שבחיה"מ "מקדש השבת וישראל והזמנים", וכן הוא בכל המנהגים, וצ"ע מאי שנא שבת של חוה"מ שבפסח דאין חותמין ב"הזמנים", עכ"ל. ולי נראה דלא קשה מידי, **דשאני ימי הסוכות דכל אחד יו"ט בפני עצמו, הואיל וחלוקים בקרבנותיהם, לכן מברכין "הזמנים"**.

לפי זה אפשר לבאר מדוע קוראים בחול המועד סוכות בכל יום בפרשת הקרבנות של אותו יום, ולא בשאר פרשיות השייכות לחג כמו בחוה"מ פסח, כיון שכל יום הוא חג בפני עצמו וצריך לקרא בו את הקרבנות ששייכים לו, ואין די לקרא בפרשיות אחרות שיש להן שייכות באופן כללי לחג, משא"כ בפסח.

בספר זמן שמחתינו' (מאמר מד) ביאר ע"פ הנ"ל את חילוק הלשונות בתורה בין הציווי על חג הפסח, לציווי על החג הסוכות.

בפרשת אמור בציווי על חג הפסח נאמר: **"ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות לה'",** שבעת ימים מצות תאכלו". היינו שהמילים "חג לה'" מתייחסות רק ליום ט"ו שהוא היום הראשון של החג, ולא כלפי שאר הימים. ואילו בחג הסוכות המילים "חג לה'" מתייחסות לכל שבעת הימים, שנאמר בציווי על חג הסוכות: **"בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'",** הרי שהמילים "חג לה'" מתייחסות לכל שבעת הימים, וצ"ב טעם החילוק.

וביאר ע"פ הנ"ל, שבחג הסוכות כל יום מימי החג הוא יו"ט בפני עצמו, לכן המילים "חג לה'" מתייחסות לכל שבעת ימי החג, אבל בחג הפסח רק היום הראשון הוא חג, ולכן המילים "חג לה'" מתייחסות רק ליום ט"ו ולא לכל שבעת הימים.

אלא שבאמת צ"ב מדוע דווקא בחג הסוכות כל יום הוא חג, בשונה מחג הפסח שעיקרו הוא ביום הראשון בלבד, וכל שאר הימים טפלים ליום הראשון.

אפשר לבאר ע"פ הנ"ל (ח"ג תשובה ג') שבסוכות יש בחינה של נישואין בין כנסת ישראל לקב"ה, אחרי שחזרה השכינה לשרות על ישראל בזמן זה, וז' ימי החג הם כמו ז' ימי שמחת נישואין, והובא שם מקור לכך מדברי מהר"ח ויטאל, שכתב: ואח"כ יוה"כ בא חג האסיף... **ואז נקרא זמן שמחתנו, שמחת חתן וכלה, ואז זמן הנישואין...** וזה ביום שמחת תורה, **כי אז ה' יתברך חתן ישראל הנקראים כלה כנודע...** והם הז' ימי חופה הם ז' ימי סוכות, עכ"ד.

וא"כ אפשר לומר שכיון שימי החג הם כמו ז' ימי חופה, לכן כל יום הוא חג בפני עצמו, ויש בכל יום שעובר תוספת קירבה לקב"ה, עד ששמיני עצרת הוא השיא של החג, וכמו שכתב מהר"ח ויטאל שיום שמחת תורה הוא זמן הנישואין ממש. בשונה מפסח שביום הראשון יצאו ממצרים, ביום האחרון היה נס קריעת הים ואמירת השירה ולכן גם היום האחרון נקבע ליו"ט, אבל כל שאר הימים שבינתיים אינם ימי חג, אלא רק ימים שבין חג לחג.

קריאת התורה בשבת חול המועד

בכל חג קוראים בתורה בפרשה שמוזכר בה המאורע שמחמתו זכה עמ"י לאותו חג. בפסח קוראים בפרשת בא שמוזכר בה ציווי קרבן פסח ומכת בכורות ויציאת מצרים, אח"כ קוראים בעניני ג' הרגלים. בשבועות קוראים בפרשת

יתרו שמוזכר בה קבלת התורה, (ביו"ט שני בחו"ל קוראים בעניני ג' הרגלים). בסוכות שאין בתורה פרשה מיוחדת על ענני הכבוד, קוראים רק בעניני הרגלים.

בחמשה מקומות בתורה ישנה פרשה העוסקת בעניני המועדים, בפרשת פנחס נאמרו הקרבנות של הרגלים, בשאר הפרשיות נאמרו עניני הרגלים ומצות עליה לרגל. הפרשה הארוכה מכולם היא פרשת אמור, ואחריה לפי הסדר ראה, משפטים, וכי תשא. בפסח קוראים בכל הפרשות, בשבועות קוראים בפרשת פנחס את קרבנות החג, ובפרשת ראה ששם נאמרה גם מצות ספירת העומר. בסוכות קוראים בפרשת פנחס את קרבנות החג, ובפרשת אמור שנאמר בה מצוות החג, ובפרשת כי תשא.

וצ"ב מדוע בשבת חול המועד סוכות קוראים בפרשת כי תשא, שחג הסוכות מוזכר בה בקצרה, בארבעה מילים בלבד, "וחג האסיף תקופת השנה", לכאורה היה יותר ראוי לקרוא בפרשת ראה שקוראים בחג השבועות (ביו"ט שני בחו"ל), שמוזכר בה פרשת המועדות בארוכה.

בשבת חוה"מ פסח גם קוראים בפרשה זו, אבל בפסח טעם הדבר הוא, משום שבפסח קוראים את כל הפרשיות בתורה שמוזכר בהם חג הפסח, וגם פרשה זו בכלל, אבל בסוכות קוראים את קרבנות החג, ורק בשבת קוראים את הקריאה של מצוות החג, ולכאורה היה יותר ראוי לקרוא בפרשת ראה, שמוזכר בה חג הסוכות בארוכה.

אפשר לבאר כיון שחג סוכות נקבע על חזרת השכינה לישראל אחרי חטא העגל, ובפרשת כי תשא מוזכרת תחילת הברית שכרת הקב"ה עם בניי אחרי שהתחיל לסלוח להם, ואמנם גמר הסליחה וחזרת העננים הייתה אח"כ, אבל פרשה זו שייכת לעיקרו של החג, לכן יש עדיפות לקרוא אותה יותר מפרשת ראה.

הערה בהפטרה של חג הסוכות

מבואר בהפטרה שקוראים בחג הסוכות שהגויים שישארו אחרי מלחמת גוג ומגוג, יצטוו ע"י הקב"ה לבוא לבית המקדש בחג סוכות, וצ"ב מדוע יתחייבו הגויים לבוא לבית המקדש דווקא בחג הסוכות.

וי"ל משום שבברית שכרת הקב"ה עם ישראל אחרי שהתרצה וסלח להם, הבטיח הקב"ה שישרה את שכינתו עליהם לעין כל, שיראו כל העמים בכבודם וחיבתם של ישראל, לכן מי שישאר מהגויים יבוא לראות את הכבוד של השראת השכינה במקדש בחג הסוכות, שהוא הזמן שחזרה השראת השכינה על עמ"י.

הושענות

- א.** מדוע בסוכות אומרים הושענות ומרבים בתפילה יותר משאר החגים.
- ב.** חלק מההושענות הם בקשת מחילה וסליחה, וצ"ב הרי כבר מחל הקב"ה לישראל ביו"כ, ומדוע מבקשים מחילה פעם נוספת.
- ג.** בנוסח ההושענות מרבים להתפלל על הקב"ה, כגון למענך אלוקינו, למענך בוראינו כו', וצ"ב הרי ידוע ביאורו של ה'נפש החיים' בדברי הגמ' בברכות (דף לא:): חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר ותתפלל חנה על ה', בפשטות הכוונה שדברה אל ה' בצורה קשה. אבל ה'נפש החיים' ביאר שבכל צרה שיש לאדם מישראל הקב"ה גם מצטער עמו, כמבואר במשנה (סנהדרין ו-ה): בשעה שיהודי מצטער שכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, ואם בזמן שיש לאדם צער הוא מתפלל על צער השכינה שבצרה שלו, ולא על צרתו האישית, זו דרגה גבוהה מאוד, ולדרגה זו הגיע חנה בתפילתה, ולכן זכתה להפקד באותה שנה.²⁷ וא"כ צ"ב כיצד מתפללים בסוכות למענך אלוקינו, למענך בוראינו, הרי

---

²⁷ שמעתי מהרב אליהו דיסקין ביאור בדברי ה'נפש החיים' ע"פ מעשה שהיה עמו, פעם אחת כשחיכה בתור להכנס לרב שטינמן וצ"ל וישבו שם עוד אנשים רבים, הגיע אדם

זו דרגה גבוהה להתפלל על השכינה, ובכל השנה לא מתפללים כלל על צער השכינה אלא רק על צער עצמינו.

לפי מה שנתבאר שחג הסוכות הוא זמן קירבה לקב"ה שהשכינה שורה בסוכה, מבואר מדוע מרבית בחג סוכות בתפילה יותר משאר החגים, כי הקב"ה קרוב אלינו יותר, וזמן כזה הוא זמן הראוי לתפילה.

וכן מבואר מדוע מבקשים סליחה אע"פ שכבר בקשנו סליחה ביו"כ, משום שמבקשים שהקב"ה יחזור וירצה בנו כמו שנתרצה לעמ"י ריצוי גמור והחזיר את השראת שכינתו ע"י ענני הכבוד. וכן מבואר מדוע מתפללים על צרת הקב"ה שאפשר להגיע במעט לדרגה של קירבת אלוקים ולהתפלל על צער השכינה.

ד. אחרי ההושענות אומרים את תפילת "אני והו הושיעה נא", שהתוכן שלה הוא שהקב"ה נמצא עם ישראל בצרתם, וכביכול גם הקב"ה נגאל בגאולתם, וצ"ב מדוע מזכירים דבר זה רק בחג הסוכות.

בספר 'תפוחי זהב' ביאר משום שדבר זה שהקב"ה נמצא עם עמ"י בצרתם וכביכול הצרה שלהם היא גם הצרה שלו, התחדש בסוכות בברית שכרת הקב"ה עם ישראל שישרה שכינתו עליהם גם אם יחטאו.

קרבנות החג

א. בפרשת פנחס נאמרו בתורה עניני הקרבנות של כל החגים, וישנם כמה הבדלים בין הקרבנות של חג הסוכות לקרבנות של שאר החגים. בכל החגים מביאים שבעה כבשים, ובסוכות מביאים ארבעה עשר כבשים. בכל החגים

שלא היה נראה כלל דתי והכניסו אותו לחדרו של הרב מיד ללא תור, משום שהוא רופא שבא לבדוק את בריאותו של הרב, ולא בא בשביל עצמו אלא בשביל הרב. לכן המתפלל על צער השכינה מיד נענה, כיון שאין התפילה בשבילו אלא בשביל הקב"ה.

שערי סוכות מועד

מביאים איל אחד, ובסוכות מביאים שני אילים, כפול מכל החגים. וצ"ב מדוע קרבנות חג הסוכות כפולים במספרם מקרבנות שאר החגים.

לפי דברי הגר"א אפשר לבאר חילוקים אלו, משום שבסוכות יש שתי סיבות לחג, השמחה על האסיף, והשמחה על שחזרה השכינה לישראל בענני הכבוד, וכיון שסיבת החג כפולה גם קרבנות החג כפולים.²⁸

ב. גם במספר הפרים שמקריבים יש הבדל בין סוכות לכל החגים, בכל החגים מספר הפרים הוא קבוע שתיים ליום, ואילו בסוכות מספר הפרים משתנה, ביום הראשון שלושה עשר פרים, ביום השני שנים עשר, וכך מספר הפרים הולך ופוחת. טעם הדבר הוא שבסוכות מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות.

אך צ"ב מדוע רק בסוכות מביאים קרבנות כנגד כל האומות. עוד צ"ב מדוע מספר הקרבנות הולך ומתמעט, הרי מעלים בקודש ולא מורידים.

אפשר לבאר שהשפע לכל העולם יורד דרך עמ"י, וכשעמ"י במצב של שלימות יכול השפע לרדת דרכו, והזמן שעמ"י נמצא בטהרה גמורה הוא יום ראשון של סוכות, אחרי שסלח להם הקב"ה ביו"כ, ורצה בהם בסוכות. לכן נבחר חג סוכות להבאת קרבנות אלו, שמהם השפע לכל העולם.

זה גם הטעם שהקרבנות הולכים ופוחתים, משום שהדרך היא שהאדם מתלכלך בחטא ופוחת ממדרגתו, וממילא גם האפשרות להשפיע פוחתת. (לקמן נספח ד' יובא בזה טעם נוסף).

---

²⁸ לפי מה שנתבאר לעיל שמצד חג האסיף היה צריך להיות רק יום אחד, עדיין צ"ב מדוע קרבנות החג כפולים כל שבעה, ולא רק ביום הראשון, וצ"ע.

צ"ח כבשים בחג

רש"י (פרשת פנחס) מבאר מדוע מקריבים תשעים ושמונה כבשים בחג סוכות. וז"ל: כנגד ישראל שנקראו "שה פזורה", והם קבועים ומניינם תשעים ושמונה, לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה.

צ"ב מדוע מקריבים כבשים לכלות את הקללות דווקא בחג הסוכות, ולא בשאר החגים.

בספר 'שם משמאל' ביאר בשם אביו ה'אבני נזר', משום שנאמר בסוף פרשת הקללות: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך, בשמחה ובטוב לבב מרוב כל". מבואר שהקללות באות בגלל שעבודת ה' של עמ"י לא הייתה בשמחה. וכיון שבחג הסוכות יש מצוה לשמוח, וישראל שמחים בעבודתם, ע"י השמחה הם נפטרים מעונש הקללות.

וצ"ב כיצד מספיק מה שישראל עובדים את הקב"ה בשמחה בסוכות, הרי עבודת ה' צריכה להיות בשמחה כל השנה, ולא רק בזמן מועט של החג.

אפשר לבאר כיון שסוכות הוא הזמן של גמר המחילה והריצוי, שמחה בזמן זה מהוה חזרה בתשובה על מה שלא נעשו המצוות בשמחה במשך כל השנה.

עוד אפשר להוסיף כיון שבסוכות הקב"ה נמצא יחד עם עמ"י בסוכה, ועמ"י שמח על כך שהוא יחד עם הקב"ה, זה מוכיח על המהות שלו, ולכן גם אם בשאר ימות השנה אין מספיק שמחה בעבודת ה', מ"מ כבר התברר שבמהות עמ"י שמח בעבודת ה'.

השייכות בין חג סוכות לבית המקדש

בסוכות מוסיפים בברכת המזון, "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת", נוסח בקשה זו הוא ע"פ לשון הפסוק בנביא 'תרי עשר' (עמוס ט-יא), "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת". וביארו הראשונים ש"סוכת דוד" הכוונה לבית המקדש. (יש שפירשו שהכוונה למלכות בית דוד).

צ"ב מדוע מבקשים על בנין בית המקדש רק בחג הסוכות ולא בשאר החגים. גם בתפילת מוסף מבקשים על בנין בית המקדש, כדי שיהיה אפשר לעלות לרגל ולקיים את מצוות החג בבית המקדש, אך בקשת "הרחמן הוא יקים וכו'" אינה בגלל מצות עליה לרגל, שא"כ היו מבקשים אותה בכל שלושת הרגלים.

לפי דברי הגר"א מבואר מדוע בסוכות מבקשים על בנין בית המקדש יותר משאר החגים, משום שבסוכות חזרה השכינה לשרות בישראל, לכן מבקשים שתחזור שוב בבניין בית המקדש. (לפי הפי' שהכוונה למלכות דוד יבואר לקמן).

וכן מבואר מדוע בהושענות מרבית לבקש על בנין בית המקדש, אבן שתיה, בית הבחירה, גורן ארנן, וכו'. מטעם זה בית המקדש נקרא סוכה, "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון", וכן בלשון התפילה נקרא בית המקדש "סוכת שלומיך", משום שבסוכה יש בחינה של השראת השכינה כמו שהייתה בבית המקדש.

הגר"א בספרו 'אבן שלמה' (תחילת פרק יא) כתב שארבעה ענייני גאולה יהיו בארבעה פרקים שהעולם נדון, בפסח יגאלו מהשעבוד, בר"ה יהיה גמר הדין באויבי ה', בעצרת יהיה קיבוץ גלויות ע"י משה רבינו ע"ה, ובסוכות בנין בית המקדש. לפי מה שנתבאר אפשר לתת טעם מדוע בית המקדש עתיד להבנות בסוכות, משום שבסוכות חזרה השכינה לשרות על ישראל בהיותם במדבר, לכן גם לעתיד לבוא היא תחזור לשכון בסוכות.

בגמ' בפסחים (דף ה.) כתוב: בשכר שלושה "ראשון", זכו לשלושה "ראשון", להכרית זרעו של עשו, לבנין בית המקדש, ולשמו של משיח. וביאר רש"י בשכר

שלושה "ראשון", שביתת הרגל דפסח, ושביתת הרגל דחג, ונטילת לולב שנקראו "ראשונים", זכו לשלושה "ראשון". היינו שבזכות מה שישאל עושים את חג הפסח ואת חג הסוכות ומקיימים מצות לולב יזכו בג' דברים אלו לעתיד לבוא.

אלא שלא ביארה הגמ' כנגד מה בשלושת המצוות (פסח, סוכה, ולולב), יזכו בכל אחד מאלו השלושה דברים (הכרתת זרע עשיו, בנין בית המקדש, ומשיח).

המהרש"א שם מבאר שכנגד קיום חג פסח יזכו ישראל להכרתת זרעו של עשיו, שכמו שבפסח נגאלו ממצרים כך גם יגאלו בפסח מעשיו. כנגד קיום חג הסוכות יזכו לבניין בית המקדש. וביאר בטעם הדבר: בהוציאנו ה' ממצרים פרס סוכת שלומו עלינו כמו שכתוב "כי בסוכות הושבתני", בזכות זה יזכו לגאולה בבניין בית המקדש להשרות שכינתו עלינו, כטעם "ויהי בשלם סוכו".²⁹

אך עדיין צ"ב, מה השייכות של הסוכות שבהם הושיב הקב"ה את בני"ז בזמן יציאת מצרים לבניין בית המקדש. לפי הנ"ל הדבר מובן משום שעיקר ענינם של הסוכות שבהם הושיב הקב"ה את בני"ז, היה מה שהשרה שכינתו ביניהם, שזה ממש מעין השראת השכינה שתהיה בבית המקדש.

---

²⁹ בשייכות בין מצות לולב לשמו של משיח ביאר המהרש"א: טעם מצות לולב שנאמר בו הראשון ע"ש השמחה, כמו שכתוב "ולקחתם לכם וגו' ושמחתם וגו'" יזכו לשמחה לעתיד בבא משיח שנקרא "ראשון", ודקדק לומר לשמו של משיח ששמו מנחם שהוא ינחמנו וישמחנו כמו שכתוב "שמחנו כימות עניתנו".

השייכות בין חג סוכות לגאולה העתידה

כתוב במדרש (מובא ברוקח ריט): "וסוכה תהיה לצל יומם", א"ר לוי כל מי שהוא מקיים מצות סוכה בעולם הזה, הקב"ה מיסד עליו מן המזיקין, שכן הוא אומר, "באברתו יסד לך, ותחת כנפיו תחסה". ואף הקב"ה נותן לו חלק לעולם הבא **ממנה** לעתיד לבא. והקב"ה מושיבו בסוכות של לויתן לעתיד לבא.

א. מבואר במדרש שע"י מצות סוכה יש סיבה מיוחדת לזכות בחלק לעולם הבא העתיד לבוא, וצ"ב טעם הדבר.

ב. מה כוונת המדרש שהקב"ה נותן לו חלק לעולם הבא **ממנה**, וכי בעולם הבא יושבים בסוכות.

ג. מה השייכות בין הפסוק שהובא במדרש "באברתו יסד לך וכו'", לקיום מצות סוכה.

ד. כתב הריטב"א בסוכה (דף נה): והוי יודע שכל השמחה היתירה הייתה בהלל ולהודות לה' על הטובה שעשה לישראל להשרות שכינתו בתוכנו, **וגם כנגד העולם הבא הנתון לצדיקים**, ולפיכך לא היה אלא על ידי גדולים וחסידיים, עכ"ל. נראה בדבריו שיש שייכות בין חג הסוכות לעולם הבא, וצ"ב מדוע חג הסוכות שייך לעולם הבא יותר משאר החגים.

וכן מבואר ב'יערות דבש' (דרוש יא) על הגמ' בברכות (דף ה.). וז"ל: שלושה מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, תורה, ארץ ישראל, ועולם הבא, שהם כנגד ג' הרגלים, פסח הוא כנגד א"י, כי עיקר יציאת מצרים בשביל ארץ ישראל. **סוכות כנגד עולם הבא, אשר היא זוכה (מצילה) מזרם**, ולכן הקדימה התורה ר"ה ויו"כ קודם סוכות, שהם תנאים לעולם הבא, מחילה וסליחה תשובה ועזיבת החטא.

לפי דברי הגר"א אפשר לבאר את השייכות של חג הסוכות לעוה"ב, שהרי כתב הגר"א (הובא בסוף יסוד ד') שהגילוי שזכו ישראל בענני הכבוד, היה מעין הגילוי שיזכו ישראל לעתיד לבוא בגאולה השלימה, שזכו להרגיש בענני הכבוד את תכלית ההטבה שהיא מעין העוה"ב.

לכן כתוב במדרש שלעתיד לבוא הקב"ה יתן מהסוכה למי שקיים את מצות סוכה, היינו שיקבל את חלק השראת השכינה שהייתה בסוכה. זה הביאור בפסוק שמביא המדרש, "באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה", שהסוכה היא בחינה של תחת כנפיו.

ע"פ זה אפשר לבאר מדוע מבקשים בברכת המזון "הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת", ולפי חלק מהראשונים הכוונה למלכות בית דוד, וצ"ב מדוע בקשה זו שייכת לחג הסוכות. וי"ל שהבקשה על מלכות בית דוד היא על מלך המשיח שהוא מזרעו של דוד המלך, ומתפללים על ביאת המשיח משום שבענני כבוד עמ"י הרגיש מעין ימות המשיח, א"כ מבקשים לחזור לאותו מצב שהיה בענני הכבוד.

ענין האחדות בחג הסוכות

בחג הסוכות מודגש ענין האחדות יותר משאר החגים, (כמו שיובא לקמן), וצ"ב טעם הדבר.

בגמ' מנחות (דף כז.) כתוב: ד' מינין שבלולב, ב' מהן עושין פירות, וב' מהם אין עושין פירות, העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, **ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת, וכן ישראל בהרצאה עד שיהיו כולן באגודה אחת**, שנאמר "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה".

וכן מבואר במדרש רבה (אמור פרשה ל): "פרי עץ הדר" אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. "כפות תמרים" אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. "וענף עץ עבות" אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. "וערבי נחל" אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה **יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו**, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה הה"ד (עמוס פ"ט) "הבונה בשמים מעלותיו", ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת, שנאמר שם "ואגודתו על ארץ יסדה", לפיכך משה מזהיר לישראל "ולקחתם לכם ביום הראשון".

את השייכות של האחדות לחג הסוכות, ביאר הגר"ח פלאגי בספרו 'מועד לכל חי' (סימן ח): **לפי שענין הסוכה הוא מידת האחדות**, משום דקיי"ל שהיא זכר ענני כבוד שהקיפו כל ישראל ונשאו אותם כאילו הם נחשבים לאיש אחד. וזהו שרמזו חז"ל (סוכה דף כז:): על מה שכתוב "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", מלמד שכל ישראל יוצאים בסוכה אחת, היינו לרמוז על ענין האחדות. ובהמשך שם כתב שלכן לעתיד לבוא ינסה הקב"ה את הגויים במצות סוכה, לפי שצפוי לפניו שלא יקיימוה, לפי שענין הסוכה מרמז על מידת האחדות, ובגויים אין מידה זו של אחדות.

נראה להוסיף ביאור בדבריו, ע"פ המבואר בכמה מקומות שאין השכינה שורה על ישראל רק כשהם באחדות, כמבואר ברש"י (וזאת הברכה לג-ב) על הפסוק "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי יחד שבטי ישראל", **בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם**. וכן מבואר בפירוש הגר"א על משלי (ו-יט) על הפסוק "והוא באחד ומי ישיבנו", כלומר **כאשר ישראל באחדות אז השכינה שורה בישראל**.

וכ"כ במדרש רבה (כי תצא ו): אמר הקב"ה בעולם הזה ע"י שהיו ביניכם בעלי לשון הרע סילקתי את שכינתי מביניכם, שנאמר "רומה על השמים אלוקים". אבל לעתיד לבוא שאני עוקר יצר הרע מביניכם, שנאמר "והסירותי את לב האבן מבשרכם", אני מחזיר שכינתי ביניכם. מנין שנאמר "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר", ומתוך שאני משרה שכינתי עליכם, כולכם זוכין לתורה ויושבין בשלום בעולם, שנאמר "וכל בןך למודי ה' ורב שלום בןך".

לפי זה אפשר לבאר מדוע מעלת האחדות שייכת במיוחד לחג הסוכות, שהרי נתבאר שחג הסוכות הוא זיכרון למה שמחל הקב"ה מחילה גמורה על חטא העגל והשרה שכינתו בעמ"י ע"י שחזרו ענני הכבוד, ובסוכה יש בחינה של השראת שכינה, ושם שמיים חל על הסוכה, ולכן הייתה הו"א שגרים אינם צריכים לעשות סוכה כי אין השכינה שורה על סוכתם, ובשביל שתוכל השכינה לשכון בסוכות צריך שעמ"י יהיה במצב של אחדות.

לפי זה אפשר לבאר גם את דברי הגר"א שהביא בדרשות 'נחלת דוד' (דרוש ו) שבמצות סוכה יש כוח להכניע את היצר הרע של לשון הרע. ורמז לזה כי במילה סוכה יש ארבע תיבות מארבעה מוצאות הפה, סמך מהשיניים, וו מהשפתיים, כף מהחיד, והי מהגרון, וממוצא הלשון אין בה לומר שארבעת מוצאות הפה סובבות את הלשון ושומרות אותו לבל יפרוץ בלשון הרע. וזהו שאמר הכתוב "תצפנם בסוכה מריב לשונות". וסיים שם: ולזאת חג הסוכות הוא כנגד הגאולה האחרונה, שאז יתוקן עוון לשון הרע.

ביאור הדברים הוא, ענינו של חטא לשון הרע הוא להפריד ולעורר מחלוקת, כמו שביאר ה'חפץ חיים' (בהקדמה) את הגמ' ביומא שבגלל שנאת חנם נחרב בית המקדש, שהכוונה לחטא לשון הרע. וכיון שבסוכה יש בחינה של השראת השכינה שהיא ע"י אחדות, לכן יש במצות סוכה כוח להכניע את היצר של לשון הרע שענינו מחלוקת.

לפי זה אפשר לבאר את מה שכתב המשנ"ב (סימן תרלט-ב) שקדושת הסוכה היא גדולה וראוי להזהר מלדבר בה לשון הרע ורכילות. וצ"ב מדוע כתב המשנ"ב להזהר דווקא עבירות אלו. לפי הנ"ל י"ל משום שבמצות סוכה יש את ענין האחדות שהוא ההיפך מלשון הרע שענינו שנאה ומחלוקת.

וכן יש לבאר מדוע זכו ישראל לעננים ע"י אהרון הכהן, משום שהוא היה אוהב שלום ורודף שלום, וע"י שיש שלום יש אחדות, ואז ראויים להשראת שכינה, לכן אהרון הכהן שגרם לריבוי האחדות בעמ"י ודבר זה גרם להשראת השכינה, יזכה מידה כנגד מידה שבגללו עמ"י יקבל את ענני הכבוד שענינם השראת שכינה בישראל.

ע"פ הנ"ל יש תוספת טעם לכך שבחג הסוכות יוצאים מדירת קבע לדירת עראי, משום שרק ע"י שהגשמיות אינה עיקר אפשר שתהיה אחדות, כי כשאדם שקוע בתאוות עולם הזה הוא אינו יכול להיות במצב של אחדות, כמו שנאמר במשלי (יח-א) "לתאוה יבקש נפרד", וביאר רבינו יונה: **מי שמבקש ללכת אחר תאוות ורצונו, נפרד מכל חבר ועמית**, כי ירחקו ממנו אוהב ורע, כי תאוות בני אדם ומידותם חלוקות, אין רצונו של זה כרצונו של זה.

לפי זה אפשר להוסיף טעם מדוע קוראים את מגילת קהלת בחג הסוכות, משום שתוכן המגילה הוא לזלזל בעניני עולם הזה ולעשותם כהבל, ורק ע"י כך אפשר להגיע לאחדות.

בגמ' בע"ז (דף ג.) כתוב שלעתיד לבוא הגויים יטענו לקב"ה שגם הם רוצים שינתן להם שכר, והקב"ה יאמר להם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה... מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר: "ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו", עכ"ד הגמ'.

א. צ"ב לשון הגמ' **כל אחד ואחד** הולך ועושה סוכה, וכן במשך הגמ' **וכל אחד ואחד** מבעט בסוכותו, מדוע לא כתוב בלשון רבים, כולם הולכים ועושים סוכה, וכן בהמשך הגמ' וכולם מבעטים בסוכתם.

ב. מדוע הגויים עושים את הסוכה בראש הגג ולא כל אחד בחצרו.

אפשר לבאר שהגמ' רצתה להדגיש שלגויים אין את מידת האחדות, ולכן כל אחד ואחד עושה את סוכתו לבדו ואינם עושים יחד. מטעם זה הגויים עושים את הסוכה בראש הגג ולא בחצר, כדי שלא יהיה צורך להכניס אורחים, שהרצון להכניס אורחים שייך למידת האחדות.

לימוד תורה בסוכה

הגמ' בסוכה (דף כח:): מקשה סתירה בין שתי ברייתות, האם לימוד תורה צריך להיות בסוכה, או שאפשר ללמוד גם מחוץ לסוכה. ומתרצת לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני.

בראשונים יש שני ביאורים בחילוק שבין לימוד בעיון ללימוד בבקיאות. רש"י ביאר שלימוד בעיון אפשר מחוץ לסוכה, משום ששמעתא בעיא צילותא, אבל לימוד שהוא רק חזרה על מה שידוע לו מכבר, צריך ללמוד בסוכה. הריטב"א ביאר להיפך, שלימוד של חזרה שהוא דרך עראי מותר מחוץ לסוכה, אבל לימוד בעיון הוא דבר של קבע וצריך ללמוד בסוכה, וכמו שאכילת עראי אפשר לאכול מחוץ לסוכה, ואכילת קבע צריך לאוכלה דווקא בסוכה.

בספר 'עקידת יצחק'³⁰ (אמור שער סז-קכב) כתב לדינא כמו רש"י, שלימוד בעיון מותר חוץ לסוכה, אך בטעם הדבר ביאר באופ"א. וז"ל: **אמנם לימוד של**

³⁰ לרבי יצחק עראמה חי לפני כ-600 שנה, היה ממגורשי ספרד.

עיון הותר חוץ לסוכה, לפי שהלימוד אשר על זה התואר הוא עצמו גופה של סוכה וטעמה, עכ"ד. מבואר בדבריו שלימוד בעיון אינו צריך סוכה, כיון שלימוד בעיון הוא גופה של סוכה. וצ"ב מה הכוונה שלימוד בעיון הוא גופה של סוכה.

אולי אפשר לבאר את דבריו ע"פ דברי הגר"א שתוכן הסוכה הוא לחסות בצילו של הקב"ה, והסוכה היא מקום השראת השכינה, וממילא ע"י קיום מצות סוכה משיג האדם דביקות בקב"ה. ודברים אלו זוכה גם מי שלומד תורה, שהרי הקב"ה ואורייתא חד הוא, וכמו שאמרו חז"ל בשבת (דף קה). שמילת **"אנכי"** שבתחילת עשרת הדברות, היא ר"ת של **"אנא נפשית כתבית יהבית"**, שרצונו של הקב"ה זה התורה עצמה, ממילא הדבק בתורה דבק בקב"ה, וכמו שהאריך ה'נפש החיים' (שער ד' פ"י): ובשעת העסק והעיון בתורה וודאי שאין צריך אז לענין הדביקות כלל, כנ"ל **שבהעסק והעיון לבד הוא דבוק ברצונו ודבורו יתברך ורצונו ודבורו חד**, עכ"ל. וגם זוכה הלומד תורה להשראת שכינה, כמבואר במשנה (אבות ג-ב): **שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם.**

וא"כ י"ל שזה הביאור בדברי ה'עקידת יצחק' שעל לימוד תורה בעיון יש תואר סוכה, וס"ל שרק בלימוד בעיון יש דביקות בקב"ה, וכמו שנראה גם מלשון ה'נפש החיים' שכתב בשעת **העסק והעיון** בתורה, אבל בלי שנאמר שהסוכה היא מקום השראת השכינה אין הבנה לדבריו, שהרי באף מצוה לא מצאנו שלומד תורה נחשב כמו שעושה מצוה בפועל מלבד מצות הלימוד עצמה.

כתב ה'באר היטב' (סימן תרלט-א) בשם מהר"י וויל: סוכה דומה ל-ב' והתורה מתחלת ב-ב', וכיון דסוכה מרמז לתורה, משום הכי שעור גובהה כ' אמות דהיינו ק"כ טפחים, כנגד ג' פעמים מ' יום שניתנה בו התורה, ושני חיינו של משה רבינו. וצ"ב מה השייכות שיש בין תורה למצות סוכה.

גם רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ערך סוכה) האריך בשייכות שיש בין תורה לסוכה. וז"ל: ומפני שהאדם אי אפשר לו שיירש העוה"ב ועוה"ז כי אם בידיעת התורה, **על כן תמצא מצוה זו שהיא רומזת לתורה...** הסוכה צריכה צל וישראל

מוזהרין להסתופף בצל התורה, הסוכה של דפנות והתורה שלושה חלקים תורה נביאים וכתובים. הכשר גובה הסוכה י' טפחים רמז ל' הדברות. הכשר הרחב ז' טפחים רמז לשבע חכמות הנכללות בתורה. נמצא הכשר הדופן אורך ורוחב שבעים טפחים, הוא שאמר שבעים פנים לתורה. חיוב ישיבת הסוכה בין ביום בין בלילה, וזה רמז לתורה שכתוב בה "והגית בו יומם ולילה". נשים פטורות מן הסוכה וכן הם פטורות מת"ת שנאמר "ושננתם לבניך" ולא לבנותיך.

נראה לבאר את דבריהם ע"פ הנ"ל, השייכות שיש בין תורה לסוכה היא שגם סוכה וגם תורה הם מצוות שיש בהם דביקות מיוחדת בקב"ה יותר משאר מצוות, וכן שהמקיים שתי מצוות אלו זוכה להשראת שכינה.

השייכות בין סוכות להדלקת המנורה וחנוכה

בכמה מקומות מבואר (יובאו לקמן) שיש שייכות בין הדלקת המנורה בבית המקדש וימי החנוכה לחג הסוכות, וצ"ב מה טעם השייכות ביניהן.

מובא באוצר מדרשים (עניני חנוכה): היה שם משומד אחד בליעל תתני בן פחת שמו, שהיה יועץ עצות רעות על ישראל, חזר ואמר מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש, שנאמר "להעלות נר תמיד", וכתוב עליו "תן חלק לשבעה וגם לשמונה", תן חלק לשבעה **שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן מאירות תמיד בבית המקדש, וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכולה להם**, עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש וכו', ועמד הקב"ה וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו. **אמר הקב"ה חשבתם לעקור שבעת הנרות ושמונה ימי החג, הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם**, עכ"ל.

גם בגמ' בשבת (דף כא:) נראה שיש שייכות בין חנוכה לסוכות, הגמ' מבארת את טעמם של ב"ש שמצות הדלקת נר חנוכה היא בסדר של פוחת והולך, כמו פרי חג הסוכות שהיו פותחים והולכים.

נראה לבאר ע"פ הנ"ל, חג הסוכות ניתן לישראל לזיכרון על מה שזכו להשראת השכינה אחרי חטא העגל, ממילא אפשר לבאר את השייכות בין חג הסוכות להדלקת המנורה בבית המקדש, שבמנורה יותר משאר כלי בית המקדש היה ביטוי להשראת השכינה, כדאיתא בגמ' בשבת שם על הדלקת המנורה: וכי לאורה הוא צריך, **"אלא עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל"**, מבואר בגמ' שע"י הדלקת המנורה הייתה עדות להשראת השכינה בישראל, ועל ענין זה ממש נקבע חג הסוכות.

וכן מבוארת השייכות בין חנוכה לחג הסוכות, שהרי בפנ"י שם ביאר שלכן עיקר הנס בחנוכה נעשה במנורה ולא בשאר הכלים, כדי להראות שעדיין שכינה שרויה בישראל, וכיון שגם חלק מקביעת ימי חנוכה היה על דבר זה שיש השראת שכינה בישראל יש שייכות בין חנוכה לחג הסוכות.

יום הושענא רבה

בשו"ע (סימן תרסד-א) כתב: ביום השביעי שהוא הושענא רבה נוהגים להרבות במזמורים כמו ביו"ט, ומרבים קצת בנרות **כמו ביום הכיפורים** לפי שבחג נידונים על המים. והוסיף הרמ"א והמקדקים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, **כמו בערב יו"כ**, ויש נוהגים ללבוש הקיטל **כמו ביו"כ**.

מבואר מדברי השו"ע והרמ"א שביום הושענא רבה נוהגים בכמה מנהגים כמו ביו"כ, וצ"ב טעמים של מנהגים אלו, מה השייכות של הו"ר ליו"כ.

מדברי השו"ע נראה שטעם הדבר הוא משום שבחג נידונים על המים, אך צ"ב שגם בפסח נידונים על התבואה, ובשבועות נידונים על פירות האילן, ולא מצאנו שנוהגים בהם כמו ביו"כ. באמת ב'טור' הוסיף בביאור הענין, וכתב "וכל חיי האדם תלויים במים". לפי דבריו מבואר שיש הבדל בין הדין על המים לדין על התבואה ופירות האילן.

אך מדברי הראשונים והאחרונים שיובאו לקמן נראה שביום הו"ר מלבד גמר הדין על המים יש גמר דין על כלל חיי האדם.

בספר 'ביכורי יעקב' (תרסד-ט) הביא את דברי ה"טור' הנ"ל, וכתב ע"ד: באמת טעמים חלשים הם, וכל זה מפני שליטורי' לא היה ידוע ספר ה'זוהר', אבל לנו כבר האיר ספר ה'זוהר' הקדוש, וידענו גם ידענו מה טעם מנהג הקדמונים לנהוג ביום זה כמו בר"ה ויו"כ, שהוא עת חיתום הדין. ולפי המבואר ב'זוהר' וספרי האר"י **ליל הו"ר קודם חצות הוא עת חיתום הפתקים של פסק דין בני אדם, וביום הו"ר נמסרים הפתקים לשלוחי ב"ד של מעלה, וביום שמיני עצרת ניתן לשלוחים רשות לעשות הדין שנמסר להם.** ולכן בימים הקדושים האלה יקיים "וגילו ברעדה".

בספר 'המנהיג' (הלכות ערבה) כתב: אע"פ שלא נקרא יום השביעי של חג "שבתון", מ"מ הוא תכלית החג וכו', **בהו"ר מקוימת חתימת ג' הספרים הפתוחים לפני הקב"ה ונחתמים ביו"כ, ובהו"ר תכלית הכפרה,** על כן טוב לומר מזמורים של שבת וקדושה רבה כשאר יו"ט.

וכן בספר 'המנהגים' (סימן רטז): יום שביעי הוא "הושענא רבה", ולמה נקרא שמו "הושענא רבה", אמר הקב"ה לאברהם, אני יחיד ואתה יחיד, **אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עוונותם, וזהו הו"ר, וכו'.** אם אין כפרה לבניך **בראש השנה יהיה ביום הכפורים, ואם לאו יהיה בהושענא רבה.**

גם ה'אבודרהם' (סדר תפילת סוכות) כתב: **ביום זה הוא קיום החתימה שאנו מבקשים מלפני הבורא ביוה"כ שיחתמנו לחיים.**

כתב המהרש"א (בכורות ח:): וז"ל: לפי שיש עוד כ"א ימי סליחה ושמחה, מיו"ט ראשון של ר"ה עד כ"א תשרי, **שהוא הושענא רבה יום גמר החתימה.**

ידוע בשם החת"ס שביום הו"ר נמסרות פתקאות גזר הדין למלאכים הממונים על ביצוע הדין, ולכן נהגו לאחל ביום זה "פתקא טבא". ומקורו מדברי

ה'זוהר' (ח"ג דף לא) שכתב: **ביומא שביעאה דחג הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא.**

הרמ"א שם בהמשך דבריו כותב: כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה, ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על בוריו, ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות.

בביאור הגר"א כתב על דברי הרמ"א הנ"ל: **שאינו גמר דין של האדם גם כן עם המים**, שהמים חיים לעולם, ואמרו עשרה דברים נקראו חיים כו', וכתב "ונסו הצללים", "סר צלם מעליהם", עכ"ל.³¹ נראה מדבריו שהו"ר הוא יום גמר דין לא רק על המים, אלא גם על האדם עצמו.

עוד כתוב במדרש תהילים (יז): **בר"ה באין כל באי עולם ועוברין לפניו כבני מרון**, ואף ישראל עוברין לפניו עם כל באי עולם, ושרי אומות העולם אומרים אנו נצחנו וזכינו בדין, ואין אדם יודע מי נצח, אם ישראל נוצחים, או אומות העולם, עבר ר"ה וכל ישראל באים ביו"כ ומתענים בו, ולובשים בגדים לבנים ונאים, עבר יו"כ ואין אדם יודע מי נוצח אם ישראל אם אומות העולם, כיון שהגיע יו"ט הראשון של חג, וכל ישראל גדולים וקטנים נוטלין לולביהם בימינם, ואתרוגיהם בשמאלם, מיד הכול יודעין שישראל נוצחין בדין, **וכיון שהגיע יום הושענא רבה, נוטלין ערבי נחל, ומקיפין שבע הקפות**, וחזן הכנסת עומד כמלאך אלוקים, וס"ת בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח וכו', וכן

³¹ מה שהביא הגר"א בסוף דבריו את הפסוקים "ונסו הצללים", ו"סר צילם מעליהם", נראה שכוונתו למה שאמרו יהושע וכלב לבני ישראל כשחזרו מריגול הארץ "אל תיראו את עם הארץ כי לחמינו הם, סר צילם מעליהם", וכתב רבינו בחיי (במדבר יד-ט) שם וז"ל: הרמב"ן ז"ל פירש: "סר צלם מעליהם". שהוסר הצל מעל ראשם, **ממה שידוע כי בליל החותם הגדול של הושענא רבה**, הוא יום כ"ו לבריאת עולם, **לא ימצא צל לראש מי שעתיד למות באותה שנה**. וזה כאלו אמר כבר נגזרה עליהם מיתה. זאת כוונתו ואע"פ שאינו לשונו. ונראה כי זאת כוונת הכתוב שאמר: "עד שיפוח היום ונסו הצללים". יאמר כי כשהגיע הזמן שיפוח האדם ויצא הרוח מפיו אז יסתלק צלו ויתקרב לצל של השם הרשום בדי' התיבות, שכתוב בו: "ה' צלך", עכ"ל.

מפורש ע"י דוד מלך ישראל, שנאמר "ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'". ומיד מלאכי השרת שמחים, ואומרים נצחו ישראל, נצחו ישראל, עכ"ל.

מבואר מכל הנ"ל שהו"ר אינו רק יום דין על המים, אלא הוא גם יום דין וכפרה על כלל מעשי האדם. ידוע הרמז שכתב השל"ה (ר"ה נר מצוה אות א) בפסוק "אריה שאג מי לא יירא", ש-ארי"ה ר"ת: אלול ר"ה יו"כ הו"ר. וכלל את יום הו"ר בין שאר הימים הנוראים.

א. צ"ב על מה מכפר יום הו"ר, הרי ביו"כ כבר התכפרו עוונותיהם של ישראל, ואיזו תוספת כפרה יש בהו"ר, עד שמי שלא זכה לכפרה ביו"כ יכול לזכות בה בהו"ר. (כמבואר במדרש שהובא לעיל).

ב. אם יום הו"ר מכפר כמו ר"ה ויו"כ, היה ראוי שהוא יהיה סמוך ליו"כ לפני חג הסוכות, ולא ביום האחרון של החג.

ג. מדברי המדרש שהביא ספר 'המנהגים' נראה שיש שייכות בין הו"ר לאברהם אבינו, וצ"ב מה הקשר שבין אברהם אבינו להו"ר.

נראה לומר ע"פ מה שנתבאר שבזמן חג הסוכות זכה עמ"י לריצוי וקירבה מהקב"ה, ע"י שחזרה השראת השכינה לישראל, ממילא נעשו ימים אלו לימים של תשובה מאהבה ולא רק תשובה מיראה. לכן אפשר לזכות בהם למעלה גדולה יותר מאשר ביו"כ, שהרי בתשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, ואילו בתשובה מאהבה זדונות נעשות כזכויות.³²

לפי זה אפשר לבאר את דברי המדרש שעמ"י זכה ביום הו"ר בזכות אברהם אבינו, משום שלאברהם אבינו הייתה את מעלת אהבת ה', כמבואר בספרי (ואתחנן אות לב): רבי מאיר אומר הרי הוא אומר "ואהבת את ה' אלוך בך בכל

³² לעיל הובאו דברי ה'בית אפרים' שביאר כעין זה את דברי המדרש שיו"ט ראשון של סוכות הוא "ראשון לחשבון עוונות", משום שסוכות הוא זמן של תשובה מאהבה יותר מאשר יו"כ שהוא זמן של תשובה מיראה.

לבבך", **אהבהו בכל לבבך כאברהם אביך**, כענין שנאמר (ישעיה מא-ח): "ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך, **זרע אברהם אוהבי**". וכן מבואר ברמב"ם (תשובה י-ב): **העובד מאהבה** עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם, ולא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה, ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה, **והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה "אוהבו", לפי שלא עבד אלא מאהבה**, עכ"ל. כיוון שלאברהם אבינו הייתה מעלה זו של אהבת ה', זכה עמ"י בזכותו לימי אהבה אלו.

לפי זה מובן בפשיטות מדוע הו"ר שייך לחג הסוכות ולא רק לימים נוראים, כיון שחג הסוכות כולו הוא המשך של ימים נוראים. אולי אפשר להוסיף שיום הו"ר נקבע בסוף חג סוכות, מפני שבסוף החג הקב"ה דן את עמ"י לאחר הקרבה והאהבה שזכה בחג, שהשרה שכנתו בסוכות.

בקובץ 'בנתיבות ההלכה' (סוכות מא) הובאה קושיא בשם הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א מדוע לימים נוראים מתכוננים ומרבים בסליחות ובתשובה, ואילו להו"ר שגם הוא יום דין, לא מצאנו שמתכוננים כ"כ.

וביאר שימים נוראים הם זמן של תשובה מיראה שצריך לה הכנה גדולה והתעוררות של פחד, אבל הו"ר הוא זמן של תשובה מאהבה, וההכנה לתשובה כזו היא ע"י ריבוי השמחה בכל ימי חג הסוכות, והרגשת השמחה מביאה בסוף החג לתשובה מאהבה.

ד. ה'משנה ברורה' (סימן תרסד-א) הביא את דברי המג"א שנוהגים ישראל להיות ניעורים בליל הו"ר, ומקור המנהג הוא מדברי 'שיבולי הלקט' (סימן שעא) והשל"ה (נר מצוה כ) שכתבו שניעורים ועוסקים כל הלילה בתורה. בטעם הדבר כתב ה'כף החיים' (סק"ג): יען כי בו נידונים כל הנבראים.

וצ"ב טעמו של מנהג זה, שלא מצאנו בעשרת ימי תשובה מנהג להיות ניעורים בלילה לעסוק בתורה לקראת הדין של יו"כ.

בספר 'ירח למועדים' (מאמר עז) ביאר מנהג זה ע"פ דברי ה'נפש החיים' (שער ד פל"א): **כי עיקר התשובה שלימה האמיתית שהיא מאהבה, הוא רק ע"י עסק התורה כראוי וכו', וכמו שאומרים (בתפילת שמו"ע) השיבנו אבינו לתורתך וכו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, כי על כל פשעים תכסה אהבת התורה, עכ"ד.**³³ וכיון שיום הו"ר הוא זמן תשובה מאהבה, לכן ראוי ביותר להרבות ביום זה בלימוד תורה המביאה לתשובה מאהבה בשלימות.

מעלתו של יום הושענא רבה

יש בנותן ענין להביא עוד מדברי רבותינו במעלתו של יום הו"ר, ובביאור ענינה של החתימה הנוספת שיש ביום זה.

כתב מהר"ח ויטאל בספרו 'שער הכוונות' (חג הסוכות דרוש ו'): ואמנם **עיקר הדין שנידון העולם עתה הוא להמסר הפתקין שנחתמו בנעילת יו"כ, אותם שלא חזרו בתשובה כל הימים שבינתיים שמו"כ עד הו"ר, ונמסרין ביד השלוחין לפעול הדין והמשפט למי שנתחייב. אבל אע"פ שנמסרו הפתקין בידם לא ניתן להם רשות לפעול המשפט והעונש הכתוב באותם הפתקים עד יום שמיני עצרת, כדי לתת זמן אל החוטאים שישובו בתשובה ביום ההוא של הו"ר, יום האחרון של הלולב והסוכה, ואם ישובו יחזרו לקחת הפתקים מידם, ואם לאו אין עוד תקנה בתשובה מאז ואילך. בהמשך דבריו הוסיף: גם צריך להזהר**

---

³³ בעוד כמה מספרי רבותינו מבואר ענין זה שתשובה ע"י לימוד תורה היא התשובה הנעלית ביותר. כתב בספר 'ראשית חכמה' (שער התשובה פ"ב): **כי התשובה העיקרית היא עסק התורה בדחילו ורחימו שעל ידו זוכה לתשובה עילאה, וע"ז אנו אומרים בתפילתנו "השיבנו אבינו לתורתך" כי הרחוק מהתורה רחוק מהקב"ה, ואין בור ירא חטא, ואין עם הארץ חסיד, ולכן עיקר תשובה בעוסק בתורה.** כעין זה כתב גם ה'שם משמאל' (מוצאי יו"כ תרפא): **וידוע מ"ש האריז"ל שעיקר התשובה הוא עסק התורה, היינו לשקע את כל הרעיונות בתורה וכו', והמשקע רעיונותיו בה מרוממתו למעלה, וזו תשובה שלימה.**

לכוין האדם דעתו במאוד בתפילת יום הו"ר ובכל מעשיו ביום ההוא, כיון שעדיין יש לו תקנה אז, כי אח"כ אין לו תקנה.

בדבריו מבואר שהימים שבין יו"כ להו"ר הם ימי תשובה, ואפשר לתקן בהם גם את החתימה של יו"כ. וכ"כ גם בשל"ה (סוכה תורה אור ע) שהקשה על דברי הגמ' בר"ה (דף יח.) "דרשו ה' בהמצאו", אלו עשרה ימים **שבין** ר"ה ליו"כ, שלכאורה אין הלשון מדוקדקת, שהרי אין בין ר"ה ליו"כ עשרה ימים אלא רק שבעה ימים. ותרץ: שרומז גם כן על עשרה ימים שבין יו"כ להו"ר, כי מצינו יו"כ נקרא ראש השנה, כמו שכתוב (יחזקאל מ-א): "בעשרים וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש". וגמר יו"כ הוא הו"ר, שאז נשלם החתימה, ונגמר יו"כ במילואו ובטובו. ומאחר שיצדק שם של ר"ה ביו"כ, ושם של יו"כ בהו"ר, וביניהם עשרה ימים, הרי עשרה ימים בין ר"ה ליו"כ.

כתב רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ענין ערבה): ויום שביעי של ערבה זה הוא יום כ"א לתשרי כמספר שם יה"ו שבו נחתם העולם לשש קצוות, והוא יום כ"ו לבריאת עולם שנברא בכ"ה באלול, ונקרא היום הזה "יום החותם הגדול" כנגד השם הגדול שבו נברא העולם, ולכך נקרא הושענא רבה. וידוע כי היום הזה הוא תכלית החג, ותכלית ההקפה, גם תשלום ע' פרים כנגד ע' אומות עכו"ם שהיו מתמעטים והולכים... וצריך אדם שיתבונן בגודל כוח היום הזה שהוא יום כ"א ויום כ"ו ויום תשלום ע' פרים כנגד שרי האומות, כי כל כוחות עתידין שישובו לסיבתם הראשונה, והוא ג"כ יום החותם הגדול העליון מלבד החתימה הראשונה של יוה"כ, כי כל הדברים האלה יש, ויש עיקרים גדולים ושורשים עצומים לא יכילם לב חושב ולא יעלו בידו מצד עיונו, אלא א"כ קיבלם מפה אל פה והיה בידו מסורת החכמה.

יש להקשות על מה שנתבאר מדברי הזוהר' והראשונים שיום הו"ר הוא יום דין, מדברי הגמ' בר"ה (דף לב:) שמבארת מדוע לא אומרים הלל בר"ה ויו"כ. ז"ל: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה ריבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביוה"כ. א"ל **אפשר מלך יושב על כסא דין**

וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה, עכ"ד. מבואר בגמ' שלא ראוי לומר הלל בימי דין ולכן לא אומרים הלל בר"ה ויו"כ, וא"כ צ"ב כיצד אומרים הלל בהו"ר, הרי גם הוא יום דין.

אולי אפשר לתרץ שבעצם הגזר דין כבר נחתם מר"ה עד יו"כ, ואין בהו"ר דין חדש, ומה שניתן ביום הו"ר זה רק כדי לתקן למי שעדיין לא עשה תשובה, (בשונה מיו"כ שבו נחתמים הבינונים), א"כ יום הו"ר הוא כולו חסד מאת ה', לכן אפשר לומר בו הלל אע"פ שיש לו שייכות לדין.³⁴

עוד יש לתרץ שבהו"ר אע"פ שספרי חיים וספרי מתים פתוחים אפשר לומר הלל, כיון שנמצאים בסוכה שהיא בית ה', יחד עם ה', שזו דרגה כ"כ גבוהה של קרבה לה', ממילא אפשר לומר שירה גם בזמן של דין.

מנהג נטילת ערבה בהושענא רבה

בזמן שבית המקדש היה קיים היו נוטלים ערבה בבית המקדש בכל יום. לאחר שבית המקדש נחרב תקנו חכמים ליטול ערבה בגבולין יום אחד זכר למקדש, וקבעו שיום הנטילה יהיה הו"ר, משום שגם בבית המקדש היה יום זה יותר מיוחד, שהרי היו מקיפין בו את המזבח ז' פעמים.

נחלקו הראשונים כיצד היא מצות הנטילה של הערבה בהו"ר, רש"י בסוכה (דף מו:) כתב שהנטילה היא נייענוע, היינו שמנענעים את הערבה בהו"ר כמו שמנענעים את ארבעת המינים בשאר הימים. אבל ברמב"ם (לולב ז-כב) נראה שהמצוה היא חבטת הערבה, שכתב: כיצד עושה, לוקח... בדין הרבה חוץ

³⁴ יש להקשות על תירוץ זה, ידוע שהחת"ס אמר שעבר בשלום את הדין של ר"ה ויו"כ ולא עבר את הדין של הו"ר, ובאמת נפטר כמה ימים אחרי חד הסוכות, ומבואר מזה שיום זה הוא יום דין גם לרעה ולא רק לטובה.

מערבה שבלולב, **והובט בה** על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש בלא ברכה שדבר זה מנהג נביאים הוא.

כדברי הרמב"ם מפורש ב'זוהר' (צו דף לב:) שכתב: יומא שביעאה דחג הוא סיומא דדינא, וערבי נחל תליא וכו', ובגין כך **אבעי לבטשא לה בארעא ולסיימא** לון דלא משתכחי, עכ"ד.

וכן דייק בספר 'כפות תמרים' מדברי המשנה בסוכה (דף מה.) שכתוב בה: מצות ערבה כיצד, מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא. יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח... ריב"ב אומר חריות של דקל היו מביאין, **והובטין אותן בקרקע** בצדי המזבח. כוונתו לדייק שהמחלוקת בין ת"ק לריב"ב היא האם נטלו ערבות או חריות של דקל, אבל בצורת הנטילה לא נחלקו.

להלכה השו"ע (סימן תרסד) פסק כדברי הרמב"ם שהמצוה היא לחבוט את הערבה, והרמ"א הוסיף: וי"א שצריך לנענע בה, ונהגו לעשות שתיהן, מנענעין בה ואח"כ חובטין אותה.

א. צ"ב בשלמא לפי רש"י שהמצוה היא לנענע את הערבה כמו שמנענעים את הלולב, אפשר להבין את ענין נטילת הערבה כמו ענין נטילת הלולב, אבל לפי הרמב"ם שהמנהג הוא לחבוט את הערבה, צ"ב מה טעמה של חבטה זו.

ב. כתב המשנ"ב (שם סק"י"ט): בשם האר"י ז"ל כתבו דדווקא על הקרקע יחבוט ה' חבטות. וצ"ב מה טעם שהחבטות הם דווקא על הקרקע.

נראה לומר שגם ענין זה שייך לגמר הדין שיש בימי חג הסוכות, ובפרט ביום הו"ר, ומקור לכך הם דברי האר"י ב'שער הכוונות' (דף קה.) שכתב: צריך לחבוט חמשת בדי ערבה בהו"ר חמש פעמים על הקרקע, שמכוונות כנגד חמש גבורות, והחבטה על הקרקע היא לכוונת הכאת הדינים ושבירתם וירידתם למידת המלכות שבה, שנקראת קרקע עולם. והענין להחליש כח הגבורות כדי

שיתמתקו ויתבשמו. (אמנם דבריו הם דברי סוד ואין לנו השגה בנסתרות, מ"מ למדנו שענין החבטה שייד לדין).

כתב בספר 'תולעת יעקב': צריך לחבוט הערבה דווקא על הארץ, כלומר לבער הדינים שלא ימצאו, ולהורידם עד עפר.

עוד כתוב בתשובת הגאונים ('שערי תשובה' סימן שמ): וששאלתם לענין ערבה שחובטים אותה בקרקע מהו, הכי חזינן דערבה דומה לשפתיים, ובאה לכפר עליהם, מכאן והלאה יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה, עכ"ד.

עוד מבואר שם בהמשך בתוספת ביאור: ובהיות שעד יום הו"ר ישראל מרבים במצוות, וכמו שאמרו בגמ' בר"ה (דף י"א). ירח האיתנים זה תשרי, שישראל איתנים ותקיפים בו במצוות, ואם היה בא השטן לקטרג כנגדם, היה מתבטל ע"י ריבוי המצוות, אך מכאן ולהבא אנו רומזים בחביטת הערבה בקרקע, שכל פה שיקום עלינו לקטרג לא יוכל לנו, ויפול ארצה, (נראה שרומז לדברי המדרש שערבה דומה לפה). וכאמור: "כל כלי יוצר עליך לא יצלח, וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, זאת נחלת עבדי ה'".

שמיני עצרת ושמחת תורה

רש"י (פרשת אמור) מביא את דברי המדרש רבה בענין שמיני עצרת. וז"ל: עצרתי אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמן להפטר אמר, בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם.

לעיל (חלק א') הובאה הקושיא מדוע רק בחג סוכות אומר הקב"ה שקשה עליו הפרידה מעמ"י, ולא בשאר החגים. והתבאר משום שרק בחג הסוכות הקב"ה שוכן יחד עם עמ"י בסוכה, ולכן קשה עליו הפרידה ממנו.

שערי סוכות מועד

אך עדיין צ"ב מה יועיל לקב"ה שעמ"י יתעכב עמו עוד יום אחד, וכי אחרי יום נוסף לא תהיה קשה הפרידה, אדרבה הפרידה תהיה יותר קשה, משום שאחרי יום נוסף יש יותר קירבה, וממילא יותר קשה להפרד.

במדרש ילקוט שמעוני (סוף פרשת פנחס) כתוב: וכיון שיצאו שבעת ימי החג אמר הקב"ה לישראל, עכשיו אני ואתם נשמח יחד, ואיני מטריח עליכם הרבה, אלא פר אחד ואיל אחד, וכיון ששמעו ישראל כך התחילו מקלסין להקב"ה ואומרים, "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". אמר רבי אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש "נגילה ונשמחה בך", בך בתורתך, בך בישועתך, אמר רבי יצחק בך בעשרים ושתים אותיות שכתבת לנו בתורתך, ב' תרי ד' עשרים.

א. מה ביאור הספק האם לשמוח ביום או בקב"ה.

ב. פשיטות הספק הוא שהשמחה היא "בך בתורתך", "בך בישועתך", וצ"ב ש"תורתך" ו"ישועתך" הם צדדים נוספים שלא היו בכלל הספק המקורי.

ג. כיצד למדו חז"ל שכוונת הפסוק "נגילה ונשמחה בך", היא לתורה, הרי "בך" הכוונה בקב"ה.

ד. מה הכוונה "בך בישועתך" על איזו ישועה מדובר.

ה. האם יש שייכות בין "בך בתורתך", ל"בך בישועתך" שנלמדים מאותו פסוק, או שהם שני ענינים שונים.

ו. בספר 'מעשה רב' (אות רלג) מובא: הגר"א היה שמח מאד בחג הסוכות וביותר בשמיני עצרת, **כי הוא יותר יום שמחה מכל ימי החג** ע"פ הסוד... והוא ז"ל היה הולך לפני הס"ת שמח מאוד ברוב עוז וחזקה, וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת, ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת....

וכשהוחזר הס"ת לארון הקודש, שוב לא היה שמח כ"כ רק כמו שאר יו"ט, עכ"ל. וצ"ב מדוע שמיני עצרת הוא יום שמחה יותר מכל ימי החג.

ידוע לבאר חיוב השמחה של יום שמיני עצרת אינו כמו חיוב השמחה של כל יו"ט. בכל יו"ט המצוה היא להיות שמח, וע"י אכילת בשר ושתיית יין נעשים שמחים ומקיימים את המצוה, אבל בשמיני עצרת חיוב השמחה הוא לשמוח בקב"ה ולא בדברים אחרים. הספק שהובא במדרש היה בדבר זה, האם מצות השמחה בשמיני עצרת היא כמו כל יו"ט ומקיימים אותה באכילת בשר ושתיית יין, או שמצות השמחה היא בקב"ה. פשיטות הספק היה שהשמחה היא "בך" בקב"ה ולא ביום.

לפי זה אפשר לבאר מדוע פשיטות הספק "בך בתורתך" אינו צד שלישי של הספק, אלא הוא כלול בצד שהשמחה היא בקב"ה, משום שקב"ה ואורייתא חד הוא, לכן שמחה בתורה כלולה במילים "ונשמחה בך", היינו בקב"ה.

בביאור "בך בישועתך" ביאר ב"ירח למועדים" (מאמר פז) ע"פ דברי המדרש שהובאו לעיל שיש בימים נוראים דין בין עמ"י לאומות העולם, ונתבאר שהדין הוא מי יהיה עמו וחלקו של הקב"ה בעולם ויזכה להשגחה מיוחדת. דין זה נמשך עד הו"ר, ורק בהו"ר אחרי נטילת ערבה אומרים המלאכים ניצחו ישראל. זו הישועה של הקב"ה, שישראל זוכים להיות חלקו בעולם, ולכן שמיני עצרת הוא יום שמחה על ישועה זו, משום שרק בהו"ר אחרי נטילת ערבה נשלם הדין.³⁵

³⁵ יש להביא מקור לכך שהשמחה ביום שמיני עצרת שייכת לכל ענין הדין והכפרה של ימים נוראים, מדברי ספר 'המנהיג', שכתב: ונהגו כל ישראל להתחיל היום בבראשית לפי שביום שמחת תורה שהשלמנוה היו מתחילים אותה כמו שזכינו להשלימה נזכה בהתחלה ובהשלמה. **ולפי שהיום יום שמחה שנתכפרו עונותינו מהכול** כאשר אמרנו, מתוך דבר שמחה אנו רוצים להשלים ולהתחיל, ולהיות שכינה שורה עלינו, כי אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, אלא מתוך דבר שמחה, שנאמר "ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים", עכ"ל.

לפי זה אפשר לבאר את הקשר בין השמחה של "בך בתורתך" לשמחה של "בך בישועתך", עיקר מה שישראל קרואים "חלק ה' עמו", ויש להם שייכות מיוחדת עם הקב"ה יותר משאר האומות, הוא ע"י התורה (כמו שיובא לקמן), ולכן יכול המדרש ללמוד מהפסוק "נגילה ונשמחה בך", שהכוונה ל"בך בתורתך" ו"בך בישועתך".

במשנה באבות (ג-יד) כתוב: **"חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה"**. וכן נראה במשנה בסוף תענית **"ביום חתונתו"**, **זה מתן תורה**, וביארה הגמ' שהכוונה ליו"כ שבו ניתנו לוחות שניות. היינו שקשר הנישואין בין הקב"ה לכנסת ישראל נוצר ע"י נתינת התורה. עוד כתוב במדרש תנחומא (כי תשא לד): **"א"ל הקב"ה לעכו"ם אתם אומרים שאתם בני, אני יודע, אלא מי שמסטורין שלי אצלו הם בני, ואיזו היא, זו המשנה שניתנה על פה והכל ממך לדרוש, עכ"ד"**.

וכן מובן מה שהובא לעיל מספר 'מעשה רב' ששמיני עצרת הוא יום שמחה יותר משאר ימי החג, משום שהוא יום שמחה בקב"ה.

מה שנתבאר שהשמחה בשמיני עצרת היא שמחה בקב"ה, מובן היטב לפי דברי הגר"א שמצות השמחה בסוכות היא על השראת השכינה, ולכן נצטוינו ביום האחרון של החג שהשמחה תהיה בקב"ה. ונראה שגם בכל החג מצות השמחה היא בקב"ה, אלא שבמשך החג נתנה התורה כמה מצוות כדי להגיע לשמחה זו, אבל בשמיני עצרת שהוא סוף החג, ציוותה התורה לשמוח בקב"ה לבדו, בלי צורך בחפצא של מצוות כדי לגרום לשמחה. כמו שביאר הגר"א ('קול אליהו' אות קיד) את הגמ' שלומדת את חיוב השמחה בשמיני עצרת מהפסוק **"והיית אד שמח"**, לרבות ליל יו"ט האחרון לשמחה. והקשה הרי המילה "אד" היא לשון מיעוט, וכיצד אפשר לרבות ממנה חיוב של שמחה. וביאר הגר"א שכוונת הגמ' שביו"ט האחרון יש רק חיוב שמחה, ואין את שאר חיובי המצוות שהיו במשך כל ימי החג, סוכה, וארבעת המינים.

לפי זה אפשר לתרץ מדוע עיכוב של יום אחד יקל על קושי הפרידה, משום כשהשמחה היא ע"י חפץ מסוים של מצוה כמו ארבעת המינים וסוכה, כשמסתיים החג ואין יותר מצוה באותו חפץ הפרידה קשה, אבל אם השמחה היא בקב"ה, שמחה זו אפשר להמשיך גם אחרי החג בכל השנה, ואין פרידה כלל, ובפרט אם השמחה בתורה היא שמחה בקב"ה, שהרי התורה נמצאת עם ישראל בכל זמן ובכל מצב.

הגר"ח קרלנשטיין בקונטרס לסוכות (עמ' ע) מביא בשם החיד"א בספרו 'מורה באצבע' שלא אומרים בשמיני עצרת אחרי התפילה את מזמור "לדוד ה' אורי", וצ"ב מה טעם הדבר.³⁶

וביאר ע"פ הנ"ל, משום שבקשתו של דוד המלך הייתה שע"י "ה' אורי" זה ר"ה, ו"ישע"י זה יו"כ, "ויצפנני בסוכו" זה סוכות, הוא יזכה ל"שבתי בבית ה' כל ימי חיי", וביום שמיני עצרת שהוא יום של שמחה וקירבה לה', עמ"י כבר נמצא במצב של "שבתי בבית ה'", לכן אין צורך לומר מזמור זה בשמיני עצרת.

שמחת סיום התורה

כתבו ה'טורי' והרמ"א (סימן תרסט): וקורין יו"ט האחרון "שמחת תורה", לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגומרה של תורה, עכ"ד. חז"ל תיקנו לחגוג את שמחת סיום התורה בשמיני עצרת, ולכן נקרא יום זה "שמחת תורה".

³⁶ כתב המשנ"ב (סימן תקפא-ב): אומרים "לדוד ה' אורי" עד שמיני עצרת ועד בכלל. נראה שס"ל שאומרים מזמור זה גם בשמחת תורה, אבל ה'שבט הלוי (ח"י סימן פז) ביאר שאין כוונת המשנ"ב שאומרים "לדוד ה' אורי" גם בשמחת תורה כשלא יושבים בסוכה, אלא כוונתו רק בחז"ל ששמיני עצרת ושמחת תורה הם שני ימים נפרדים, ובשמיני עצרת עדיין יושבים בסוכה, לכן אומרים אותו, אבל בשמחת תורה שהיא בתשיעי וכבר לא יושבים בסוכה לכו"ע לא אומרים מזמור זה.

א. לכאורה שמחת סיום התורה שייכת לחג שבועות שבו ניתנה התורה, ולא לחג שמיני עצרת.³⁷

ב. מדוע עושים הקפות וריקודים בליל החג, הרי סיום התורה הוא רק בבוקר. בפרט צ"ב מה שכתב ספר 'חמדת ימים' (סוכות ח-טז): **עיקר הקפת ס"ת צריכה להיות בליל שמחת תורה** כמנהג הרב ז"ל (כוונתו לאר"י כמו שהובא שם לעיל), ואם ביום לא יעשו אין בכך כלום עכ"ל. וצ"ב שבלייל החג עדיין לא סיימו את התורה.

ג. כעין זה צ"ב מה שנהגו שעושים הקפות וריקודים בשמחת תורה בשחרית לפני קריאת התורה, הרי עדיין לא סיימו לקרוא, והיה ראוי קודם לסיים את התורה, ורק אח"כ לעשות הקפות וריקודים.

ד. כתב הרמב"ם (תפילה יג-א): המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת, מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית, בשניה אלה תולדות, בשלישית ויאמר יי אל אברם, וקוראין והולכין על הסדר הזה עד שגומרין את התורה בחג הסוכות, ויש מי שמשלים את התורה בשלוש שנים ואינו מנהג פשוט, עכ"ד. מקור המנהג להשלים את התורה אחת לשלוש שנים הוא מהגמ' במגילה (דף כט:) שבני ארץ ישראל היו משלימין את התורה פעם בג' שנים. (אבל בני בבל היו מסיימים את התורה בכל שנה).

יש לשאול האם בני ארץ ישראל שלא היו מסיימים את התורה כל שנה, אלא רק פעם בשלוש שנים, לא היו חוגגים את שמחת התורה בשמיני עצרת.

³⁷ ידוע תירוצו של המגיד מדובנא שאין עושים שמחה בזמן הקבלה כי עדיין לא יודעים מה כתוב בה, ורק אחרי שלמדנו בה איזה זמן ויודעים קצת ממעלת התורה אפשר לשמוח בה. אמנם עדיין צ"ב, מדוע שמחים דווקא בשמיני עצרת ולא בזמן אחר, כגון בר"ה שהוא תחילת השנה, ויעוין ב'לבוש' (סימן תרסט) שעמד בזה.

ה. הקשה ה'קרן אורה' (מו"ק דף ח.) הרי אין מערבים שמחה בשמחה, וכיצד עירבו חז"ל את שמחת סיום התורה בשמחת החג.³⁸

לפי מה שנתבאר לעיל שיום שמיני עצרת הוא יום שמחה בקב"ה וממילא גם בתורה, כי קב"ה ואורייתא חד הוא, מתורץ מדוע תקנו חז"ל לעשות את השמחה על סיום התורה דווקא בשמיני עצרת ולא בזמן אחר, כי עיקר שמחת היום היא שמחה בקב"ה ובתורה.

בספר 'ויניקיהו דבש' הוסיף עוד, שהשמחה היא בתורה עצמה גם אם לא הייתה שמחת סיום התורה, (באמת שבמדרש שהובא לעיל שהיה ספק לישראל במה לשמוח ביום או בקב"ה, לא הוזכר כלל סיום התורה), ולכן גם בני ארץ ישראל יכלו לשמוח בשמיני עצרת בתורה אע"פ שלא סיימו אותה.

לפי זה ביאר את מה שנהגו לעשות הקפות וריקודים בליל החג, וכן בחג ביום עוד לפני שמסיימים את התורה, משום שהשמחה היא בתורה עצמה ולא רק בגומרה של תורה, ולכן אפשר לשמוח עם התורה עוד לפני שמסיימים. (מ"מ בלשון הרמ"א וה'טור' נראה שכל השמחה היא רק על סיום התורה, וצ"ע).

והביא ראיה לכך שבשמיני עצרת השמחה בתורה אינה רק בגלל שמסיימים את התורה, שהרי ב'זוהר' (רעיא מהימנא פנחס דף רנו:) כתוב: "וביום השמיני עצרת פר אחד איל אחד" ... ונוהגין למעבד ישראל עמה (עם התורה) חדוה, ואיתקריאת "שמחת תורה", ומעטרין לספר תורה בכתר דיליה, רמז ס"ת לתפארת, שכינתא עטרת תפארת, עכ"ל. מבואר שגם ב'זוהר' שנכתב בארץ ישראל נקרא יום שמיני עצרת בשם "שמחת תורה", אע"פ שבא"י לא היו מסיימים את התורה כל שנה, ע"כ שהשמחה בתורה ביום שמיני עצרת אינה רק משום סיום התורה.

---

³⁸ מכח קושיא זו כתב ה'קרן אורה' שמותר לעשות סעודה לסיום התורה בחוה"מ או ביו"ט, ואין זה נקרא עירוב של שמחה בשמחה. אלא שצ"ב טעם ההיתר.

וכן מתורץ מדוע אין עירוב שמחות כששמחים יחד בשמחת התורה ושמחת החג, משום ששתייהם שמחה אחת, שמחה בקב"ה.³⁹

שמעתי להוסיף שהדורות הראשונים יכלו לשמוח בקב"ה ובתורה גם ללא השמחה על סיום התורה, אבל בדורות האחרונים ראו חז"ל שיש ירידת הדורות וקשה לשמוח בקב"ה ובתורה לבדם, בלי שהשמחה תתייחס לסיבה מסויימת ומוחשית, לכן תקנו לשמוח בקב"ה ובתורה ע"י שמחת גומרה של תורה.

בשמחת תורה בזמן פתיחת ארון הקודש אומרים את פסוקי "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים" וכו' "ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה" וכו'. וצ"ב מה השייכות של פסוקים אלו לשמחת תורה. עוד צ"ב מדוע אומרים פסוקים אלו בזמן פתיחת הארון.

לפי מה שנתבאר שהשמחה בשמיני עצרת היא בקב"ה, וע"י השמחה בתורה מקיימים את חיוב השמחה בקב"ה, אפשר לבאר שכיון שפסוקים אלו מורים על גדלות ה' ורוממותו ועל יחוד ה' לעתיד לבוא, לכן אומרים אותם לפני שמתחילים את השמחה בתורה שהיא השמחה בקב"ה.

יש בנותן ענין להביא את דברי הגר"ח פלאגי בספרו 'מועד לכל חי' (סימן כה-א) במעלת יום שמיני עצרת: מאוד מאוד יזהר בתפילות שמיני עצרת לאומרם בכוונה גדולה, כי מלבד שכל תיקון של הימים מר"ה עד שמיני עצרת הוא נשלם והכול תלוי ביום הזה, עוד בה כי אין בכל אלו הימים יום רצון לה' לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כיום הזה.

כדבריו מובא ביזוהרי' (צו לב). שכתב (ע"פ התרגום): ביום זה (הו"ר) מסיימים ישראל הדין שלהם... ליום האחר (שמיני עצרת) הם מזומנים

³⁹ ממילא אין מקור לחידושו של ה'קרן אורה', שבכל יו"ט אפשר לעשות סעודת סיום ואין זה עירוב שמחות, משום שדווקא בשמחת שמיני עצרת שעיקר השמחה היא בתורה ובקב"ה אין זה עירוב שמחות, אבל בשאר יו"ט שיש רק מצוה להיות שמח ואין דין שמחה בקב"ה, באמת כל שמחה אחרת תהיה עירוב שמחות.

להשתעשע עם המלך ב"ה, **כדי לקבל ברכותיהם לכל השנה**, ובאותה השמחה לא נמצאים עם המלך אלא ישראל לבדם, ומי שיושב עם המלך והמלך לוקח אותו לבדו, **כל מה שהוא רוצה שואל ומבקש וניתן לו**, ועל זה כתוב "אהבתי אתכם אמר ה'", עכ"ד.

בשו"ת 'דברי יציב' (סימן עה) מהרב מקלוזינבורג, ביאר שמטעם זה תיקן החיד"א לומר "יהי רצון" בין ההקפות.

אלא שבאמת צ"ב מדוע דווקא ביום שמיני עצרת כל מה שאדם מבקש נותנים לו, מה העדיפות של שמיני עצרת על כל שאר ימים טובים. וי"ל ע"פ הני"ל ששמיני עצרת הוא יום שמחה עם הקב"ה, וממילא יש גם ביום זה קירבה עצומה לקב"ה, וכשקרובים למלך זה הוא הזמן הראוי לבקש ולקבל.

סיום הדין ביום שמיני עצרת

מדברי הטור והשו"ע (תחילת סימן תרסד) נראה שגמר הדין על המים הוא בהו"ר. ז"ל הטור: ביום חמישי של חג שהוא הו"ר... לפי שבחג נדונין על המים, **והכל הולך אחר החיתום**, וכל חיי אדם תלויין במים.

מובא בספר המנהגים לר"א טירנא וכן מנהג בני אשכנז, שהש"ץ מתפלל ביום שמיני עצרת תפילה מיוחדת על גשמים ("תפילת גשם"), וצ"ב מה הטעם להתפלל על גשמים אחרי שכבר נגמר הדין על המים.

הקשה הרש"ש (יומא כא): שבגמ' נראה שגם ביום שמיני עצרת עדיין לא נגמר הדין על המים שלא כדברי הטור.

ז"ל הגמ': במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה, נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבין, מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין. נוטה כלפי דרום עניים עצבין ובעלי בתים שמחין, מפני שגשמי שנה

שערי סוכות מועד

מועטין ופירותיהן משתמרים. נטה כלפי מזרח הכל שמחין, כלפי מערב הכל עצבין. וביאר רש"י: שמא תמול (היינו יום אחרון של חג שהוא שמיני עצרת) נחתם גזר דינם על גשמי שנה, כדתנן בחג נידונין על המים.

עוד צ"ב מה הטעם שעושים בשמיני עצרת הקפות כמו הו"ר.

באמת שיש סתירה ב'זוהר' בענין זה מתי מסתיים הדין של ימים נוראים, במקום אחד (ח"ג לא:) כתב: **ביומא שביעאה דחג הוא סיומא דדינא דעלמא**, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורן מתערי ומסתיימן בהאי יומא. נראה שהדין מסתיים בהו"ר, ואילו במקום אחר (ויחי רכ.) כתב: **תליין ליה עד ההוא יומא בתראה דעצרת דהיא תמינאה לחג, ואי עביד תשובה שלימתא לקמי מאריה אתקרו.** מבואר שעד יום שמיני עצרת אפשר לקרוע את גזר הדין.

בספר 'פרי עץ חיים' (שער הלולב סוף פ"ד) תירץ בשם האר"י: כי אחר שנמסרו הפתקים בליל הו"ר, הדבר תלוי עד יום שמיני עצרת אם יחזרו בתשובה... אבל ודאי שאם ישוב בתשובה גמורה יקרע גזר הדין. כנזכר בספר רקאנטי (שלח) כי נוסה הדבר באיש אחד שלא ראה צל על ראשו, וחזר והתפלל ושב בתשובה, וחזר הצל למקומו.

לפי זה אפשר לתרץ את קושית הרש"ש, שאמנם הדין נגמר בהו"ר כמו שכתב הטור, ולכן מרבית בהו"ר בתפילה על מים, מ"מ כיון שאפשר עדיין ע"י חזרה בתשובה שלימה לקרוע את גזר הדין, לכן היו מסתכלים בעשן המזבח רק במוצאי שמיני עצרת לראות כיצד נגמר הדין למעשה, כי אפשר שעשו תשובה בשמיני עצרת ונקרע גזר הדין.

וכן מבואר המנהג להתפלל על גשמים ועשיית ההקפות בשמיני עצרת כמו בהו"ר, משום שעדיין אפשר לשנות את גזר הדין.

אלא שבאמת צ"ב מה טעם הדבר שהדין מסתיים בהו"ר ומ"מ אפשר לקרוע את גזר הדין גם בשמיני עצרת.

ביאר בספר 'ויניקוהו דבש' ע"פ מה שנתבאר לעיל שיום שמיני עצרת הוא יום שמחה של הקב"ה רק עם עמ"י, וה' שומע את תפילותיהם של ישראל ביום זה יותר מכל השנה, לכן אפשר עדיין לשנות את גזר הדין, אע"פ שהדין כבר נחתם. אך באמת דבר זה הוא רק לעמ"י, אבל לכל האומות שאין להם יום שמחה מיוחד עם הקב"ה, הדין נגמר בהו"ר ואינם יכולים לשנות את דינם.

יש בנותן טעם להביא מדברי ספר 'חמדת ימים' (לאחד מתלמידי גורי האר"י) שכתב בשם חסיד אחד (סוכות פ"ח) בסגולת יום שמחת תורה: **כי סגולת יום שמחת תורה לתקן פגמים אשר פגם כל איש ישראל בתורה ולהוציא קדושת התורה ומעשים טובים שהיה עושה בעודו רשע מהקליפה...** וכן על מה שאמרו בזוהר פרשה תרומה שיש ממונה בס"א דמצפה וממתין למי שמוציא מפיו דבר מגונה או כזבים ולשון הרע ורכילות וליצנות וכיוצ"ב, ואח"כ מוציא בפיו דברי תורה או תפילה אז נוטלים כל אותם הממונים לאותם דברי קדושה ומטמאים אותם... **וע"י חרטתו וסגולת יום שמחת התורה יש כח להתחנן לפני ס"ת להחזיר כל אותם מילין קדישין שנטמעו בעמקי הקליפות ישובו לאור החיים של קדושה.**

ועל הכל להתחנן לפני קונו ולשאול סליחה וכפרה על ביטול ת"ת שנאמר עליו "כי דבר ה' בזה הכרת תכרת", שביטל בכל ימות השנה, ושב ורפא לו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, **כי באור פני מלך חיים ביום חתונתו וביום שמחת לבו עובר על פשע לשארית נחלתו,** ולהתחנן לפני אלהיו יזכהו ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי התורה הוא וזרעו וזרע זרעו מעתה ועד עולם. (יעוין עוד מה שכתב במעלת חתני התורה שיום זה הוא להם כיו"כ, ואכמ"ל).

מעלת השמחה בשמחת תורה

בספר 'חמדת ימים' (שם) כתב: ראוי לכל עבד ה' לרבות כל מיני שמחות לפני הס"ת בריקוד ומפזז ומכרכר בשירים נאים ולא יחוש על כבוד תורתו שמא

ילעיגו עליו ויתבזה בעיני המוני העם, כי אף אם הוא גדול בתורה, דוד מלכא משיחא יגדל ממנו הרבה מאוד, ואעפ"כ בשעה שהעלה הארון הקדוש לירושלים היה מכרכר בכל עוז לפני ה', וכמה ביזה עצמו לכבודו של הקב"ה... **נמצא כתוב כי סגולת שמחה זו תועיל לתקן את אשר פגם במיני שמחות הרשות בשחוק וקלות ראש ומיני ריקודים של שמחת מריעות בכל ימות השנה.**

עוד כתב שם בהמשך: נוסף על זה מה שאמרו הראשונים כי כל הזהיר בשמחה של תורה כהיום הזה בטוח שלא יפסק תורה מזרעו, ושראו לרב גדול בישראל שהיה מרבה בשמחתה של תורה כהיום הזה, והעידו עליו שעד שלושה דורות היו מיוצאי יריכו שלשלת חכמים וידועים ומרביצים תורה ברבים זה אחר זה חבל נמרץ, וידעו הכל שכל זה זכה על רוב שמחתו ביום שמחת תורה.

וכ"כ בספר פלא יועץ (ערך חתן): המרבה לשמוח ובפרט בעת שעושים השבע הקפות, מנהג חסידים ואנשי מעשה לפזז ולכרכר לפני הספרים בשירות ותשבחות ושמחות וגיל, **והיא סגולה נפלאה לזכות לו ולזרעו לכתרה של תורה.**

בספר 'ויניקחו דבש' ביאר שסגולת זו יוצאת ממהותו של יום שמיני עצרת שהוא יום שמחה בקב"ה, לכן מי ששמח כראוי בקב"ה ובתורה זוכה שהקב"ה משפיע לו ולזרעו מקדושתו ונותן להם חלקם בתורה. ומי שמכבד את ה' ביום זה זוכה ל"אין כבוד אלא תורה".

חלק ה' - נספחים

נספח א'

עיון בדברי הגר"א שענני הכבוד הסתלקו בחטא העגל

חלק א'

לכאורה יש סתירה לדברי הגר"א שענני הכבוד הסתלקו אחרי חטא העגל, מפסוק מפורש בספר נחמיה (ט-יח): "אף כי עשו להם עגל מסכה, ויאמרו זה אלוהיך אשר העלך ממצרים, ויעשו נאצות גדולות. **ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר, את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם להנחותם בהדרך, ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך ילכו בה**". מפורש בפסוק שגם אחרי חטא העגל לא סרו ענני הכבוד. כמה תירוצים נאמרו בקושיא זו.

א. בספר 'פחד יצחק' (מאמר קו) תירץ מספר העננים שהקיפו את בניי הוא שבעה, שישה לכל הצדדים (ארבע רוחות למעלה ולמטה), ואחד שהלך לפניהם להנחותם וישר את הדרך והרג את הנחשים והעקרבאים. וא"כ י"ל שרק ששת העננים שהקיפו אותם הסתלקו בחטא העגל, אבל הענן השביעי שהלך לפניהם והנחה אותם לא הסתלק גם אחרי שחטאו.

וכן מדויק בלשון הפסוק בנחמיה: "את **עמוד הענן** לא סר מעליהם ביוםם להנחותם בהדרך", משמע שרק עמוד הענן שהנחה אותם לא סר מעליהם.

ב. בספר 'זמן שמחתינו' (עמ' ה' בהערה) הביא תירוצ נוסף בשם הגר"נ רוטמן שאין כוונת הפסוק שלא הסתלקו העננים בזמן חטא העגל, אלא הכוונה שהקב"ה לא סילק את שכינתו מהם **לעולם** אלא חזר אליהם, והכוונה שחזר ב-ט"ו בתשרי אחרי שמחל להם, אבל בין לבין היה זמן שנסתלקה השכינה.

אך יש להקשות על שני התירוצים הנ"ל, מדברי המדרש (פרשת בלק) על הפסוק "מה אקוב לא קבה א-ל". וז"ל: בנוהג שבעולם לגיון שמרד במלך חייב מיתה, ואלו כפרו בו ומרדו ואמרו "אלה אלהיך ישראל" לא היה צריך לכלותו, **אלא אפילו באותה שעה לא זו מחיבתו, לזה להן ענני כבוד** ולא פסקו מהן המן והבאר, וכן הוא אומר (נחמיה ט) "כי עשו להם עגל מסכה וגו', ואתה ברחמך הרבים לא עשיתם כלה במדבר, עמוד הענן לא סר מעליהם יומם, ומנך לא מנעת מפייהם, ומים מסלע הוצאת להם", והיאך אני יכול לקללם, עכ"ד.

לכאורה ממה שכתוב במדרש "לווה להן ענני כבוד", לשון רבים, נראה שכל העננים נשארו ולא רק עמוד הענן לבדו, שלא כמו התירוצ הראשון. (וכן מהדימוי של המדרש למן והבאר שלא פסקו כלל). וממה שכתוב במדרש "אפילו באותה שעה לא זו מחיבתו", נראה שגם בזמן שחטאו בעגל לא הסתלקו ענני הכבוד, שלא כמו התירוצ השני.

ג. בספר 'ירח למועדים' (סימן סא) תירץ ע"פ דברי ספר 'הכתב והקבלה' (פרשת אמור) שהביא את קושית הרא"ם על דברי הספרי המובאים ברש"י (פרשת בהעלותך) שהיו שבעה עננים, ארבעה מארבע רוחות, אחד מלמעלה, אחד מלמטה, ואחד לפנייהם, והקשה מה הכוונה שהיה ענן אחד מלמטה. ועוד צ"ב מדוע לא עושים דופן בסוכה גם כנגד הענן שהיה מלמטה.

ותירץ בספר 'הכתב והקבלה' ע"פ דברי הילקוט שמעוני (סוף פרשת פקודי תכז): זה אחד מענני כבוד ששמשו את ישראל במדבר ארבעים שנה, אחד בימינם ואחד בשמאלם אחד מלפניהם ואחד מאחריהם ואחד למעלה מהם, וענן שכינה ביניהם. ועמוד ענן נוסע לפנייהם, משפיל לפנייהם את הגבוה, ומגביה להם את השפל, והורג נחשים ועקרבים, ושורף קוצים וברקנים, ומדריכם בדרך ישרה, **וענן שכינה שורה באוהל**.

מבואר במדרש שלא היה ענן למטה, אלא הענן השביעי הוא ענן שכינה שהיה ביניהם, ומה שכתב הספרי אחד מלמטה אין הכוונה תחת כפות רגליהם, אלא לענן שהיה באוהל ביניהם, ונקרא "מלמטה" ביחס לענן שהיה עליהם מלמעלה.

וכן מבואר שם בהמשך המדרש: רשב"י אומר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך אחד מהם לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא האדים היו יודעין ששקעה החמה. הלבין היו יודעין שזרחה החמה. מסתכל בחבית ויודע מה שבתוכה, בטפיח ויודע מה שבתוכה, **מפני ענן שכינה שביניהם**, שנאמר "לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם".

לפי זה אפשר לפרש את הפסוק בנחמיה, שרק ענן השכינה הסתלק בחטא העגל, אבל שאר ששת העננים שנועדו לשמירה על עמ"י לא הסתלקו, כמו שהמן והבאר לא הסתלקו, כך גם העננים לא הסתלקו.

לפי זה לא קשה מדברי המדרש בפרשת בלק, משום שאת ענן השכינה שהוא ענין השראת השכינה באמת בלעם לא ראה, וכשאמר שאפילו באותה שעה לא זז מחיבתם, לווה להם ענני כבוד, הוא התכוון לששת העננים האחרים שראה.

יש להביא ראיה לפירוש זה, בתורה מסופר שמיד אחרי מות אהרן הכהן בא הכנעני להלחם בעמ"י כי שמע שמת אהרן, וביאר רש"י ע"פ הגמ' בתענית שבא להלחם משום שהסתלקו העננים, ואם גם בזמן חטא העגל הסתלקו העננים, מדוע לא בא להלחם אז, ולפי הביאור הנ"ל אפשר לומר שהעננים ששימשו לשמירה באמת לא הסתלקו גם בזמן חטא העגל, ולכן לא יכל לבוא להלחם.

עולה מתירוף זה דבר חדש, בפשטות החפצא של הסוכה זה הסכך וארבעת הדפנות, ואילו אוויר הסוכה אינו אלא חלל שנמצא בין הדפנות, אבל לפי מה שנתבאר שגם ביניהם היה ענן, יוצא שגם אוויר הסוכה הוא חלק מהחפצא של הסוכה כמו הסכך והדפנות.⁴⁰

⁴⁰ כתב המשנ"ב (סימן תרלט-ט) אסור להשתין בסוכה אפילו בכלי. הקשה בספר 'לחם שלמה' (סימן קיב) מ"ש מתפילין שכתב השו"ע (סימן מג-א) שמוותר להשתין בהם. ותירץ כיון שחלל ואוויר הסוכה הם חפצא של מצוה, לכן המשתין בסוכה הרי הוא כמו שמשתיין על הסוכה, משא"כ המשתין בתפילין אינו משתיין על התפילין, אלא הם רק מונחות על גופו. נראה שביאור דבריו הוא ע"פ הנ"ל, שגם חלל הסוכה מלבד הסכך והדפנות הוא חלק מהחפצא של המצוה.

תירוץ זה מובן היטב לפי מה שנתבאר בדברי הגר"א ששיקור השמחה בחזרת העננים היא על השראת השכינה, ולא על עצם העננים.

לפי זה יש לתרץ קושיא נוספת שהקשה בספר 'דליות יחזקאל' (ח"ג עמ' קצז). דהנה כתב הגר"א ב'אדרת אליהו' (פרשת כי תשא לד ו-י) על הפסוק "הנה אנוכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות", שפירוש נפלאות הוא שריית הענן על המשכן, ועל זה מסיים הפסוק "וראה כל העם וכו' אשר אני עושה עמך". ופירש הגר"א שכוונת "עמך" הוא **שהכול בשבילך וברצונך**. מבואר שחזרת הענן אחרי חטא העגל היה בזכות משה. וצ"ב שהרי מבואר בגמ' שהעננים היו בזכות אהרן ושלכן אחרי מיתת אהרן הסתלקו ובא הכנעני להלחם בישראל.

לפי הנ"ל אפשר לומר שרק ענן השכינה שהסתלק בחטא העגל חזר בזכות משה, אבל שאר ששת העננים כלל לא הסתלקו, והם באמת היו בזכות אהרן, ולכן רק כשאהרון מת, יכל הכנעני לבוא להלחם בישראל.

חלק ב'

הגר"א ב'אדרת אליהו' (כי תשא לד-י) הקשה מדוע הוצרך משה רבינו לבקש על חזרת הענן אחרי חטא העגל, הרי כבר היה להם עננים מזמן יציאת מצרים. ותירץ שאף שהענן הלך לפניהם ביציאתם ממצרים, לא היה זה אלא לשעתו עד הים. וגם לא היה לעיני כל ישראל רק לפני הנביאים שבהם.

א. מה שכתב הגר"א שהעננים לא היו אלא לשעתם עד הים צ"ב, מדוע הסתלקו העננים אחרי קריעת הים, הרי עננים אלו היו לצורך שמירה והגנה על ישראל, והיו נצרכים להם גם בהמשך שהותם במדבר.

ב. עוד צ"ב הרי מפורש במדרשים שבזמן מלחמת עמלק שהייתה אחרי קריעת הים ולפני קבלת התורה היה לעמ"י היקף עננים, כמבואר ברש"י על הפסוק "ויזנב בך כל הנחשלים אחריך", שהיה עמלק הורג את החוטאים

שנפלטו מהענן. וכן מבואר בתרגום יונתן (יתרו יח-ז) על הפסוק "ויצא משה לקראת חותנו", "ונפק משה מתחות עננא יקרא", וזה היה לפני בניית המשכן.

וצ"ל שכוונת הגר"א שרק ענן השכינה שלא נועד לשמירה היה עד קריעת הים, והוא בלבד נראה רק לנביאים שבהם, אבל שאר ששת העננים שהיו לצורך הגנה, ליוו אותם גם אחר קריעת הים, וכמו שמוכח שבזמן מלחמת עמלק שהייתה אחרי קריעת הים הקיפו עננים את עמ"י.

אלא שא"כ יש להקשות סתירה בדברי הגר"א, שב'אדרת אליהו' כתב שענן השכינה הסתלק בקריעת הים, ובפירושו לשיר השירים כתב שהעננים הסתלקו בחטא העגל וחזרו בט"ו בתשרי, ונתבאר לעיל (חלק א') שאין הכוונה לששת העננים אלא לענן השכינה, שהרי ששת העננים לא הסתלקו כמבואר בפסוק בנחמיה ובמדרש בפרשת בלק.

בספר 'אפיקי מים' (סימן א) תירץ בשם הג"ר משה שפירא זצ"ל את סתירת דברי הגר"א, שבעננים היו שני חלקים, חלק רוחני וחלק גשמי. והביא לכך מקור מהדברים שאמר משה רבינו לקב"ה אחרי חטא המרגלים, (במדבר יד-יג) "ואמרו אל יושב הארץ הזאת, שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה, **אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם, ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה**". "אשר עין בעין נראה אתה ה'", הכוונה לחלק הרוחני, ואילו "בעמוד ענן אתה הולך לפניהם", הכוונה לחלק הגשמי.

החלק הגשמי שבעננים שימש לשמירה על עמ"י, ולכן הוא לא הסתלק גם אחרי קריעת הים, אבל החלק הרוחני לא היה נצרך לשמירתם, ולכן הסתלק מיד אחרי קריעת הים, ומה שזכו לו עד קריעת הים, הינו משום שגאולת מצרים הייתה באופן של "מורא גדול-זה גילוי שכינה", ועד אחרי קריעת הים לא נגמרה גאולת מצרים. (ולכן גם אמרו שירה רק אחר קריעת הים שאז נגמרה גאולתם).

אחרי קריעת הים נסתלקו מעמ"י כל ההארות שקיבלו ביציאת מצרים, עד שספרו מטי' ימים והגיעו בעבודת עצמם לקבלת התורה, וכשבאו להר סיני אחר

עבודת ימי הספירה וגם זכו לכתרים של נעשה ונשמע, חזרו שוב העננים שהיו להם ביציאת מצרים באופן של מורא גדול-זה גילוי שכינה.

לפי זה תירץ הגר"מ שפירא את הסתירה בדברי הגר"א, שבאמת החלק הרוחני הסתלק אחרי קריעת הים וכמו שנתבאר, ולא משום עונש, אלא משום שמתחילה חלק זה היה מיועד רק לזמן יציאת מצרים. בזמן קבלת התורה חזר אותו חלק רוחני שבעננים, ושוב הסתלק מהם כשחטאו בעגל וכמו שכתב הגר"א, וביום טו' בתשרי כשהתחילה בניית המשכן חזר החלק הרוחני שבעננים משום שהקב"ה התרצה לעמ"י.

אפשר לתרץ באופן נוסף דהנה כתב הרמח"ל (ח"ד ח-ב): כי הנה ענני הכבוד שהקיף הקב"ה את ישראל, **מלבד תועלתם בגשמיות שהיה לסכך עליהם ולהגן בעדם, עוד הייתה תולדה גדולה נולדת מהם בדרכי הרוחניות**, והוא כמו שע"י העננים ההם היו נמצאים ישראל מובדלים לבדם ונשואים מן הארץ, **כן היה נמשך להם מציאות הארה המשכת אותם לבד נבדלים מכל העמים, ומנושאים ומנוטלים מן העוה"ז עצמו ועליונים ממש על כל גויי הארץ**, ודבר זה נעשה בשעתו לישראל **להגיע אל המעלה העליונה הראויה להם**.

נראה בדברי הרמח"ל שבכל העננים הייתה תועלת רוחנית, שהרי כתב שאותם עננים ששימשו להגנה גשמית הם עצמם גם שימשו למעלות רוחניות, ולא רק בענן אחד של שכינה כמו שנראה מדברי המדרש. וצ"ב כיצד מסתדרים דברי הרמח"ל עם דברי המדרש שהיה ענן שכינה אחד.

בספר 'ירח למועדים' (סימן סב-ו) כתב שיש חילוק בין דברי הגר"א בענין העננים לדברי הרמח"ל, שדברי הגר"א עסקו בענן שכינה, ודברי הרמח"ל עסקו בחלק הרוחני שהיה בכל ששת העננים.

אך י"ל שאין זה מחלוקת ובאמת היו שני דברים, היה ענן שכינה שהוא היה כולו רוחני, וכמו שנראה מדברי המדרש הנ"ל, ובנוסף היו ששה עננים ששימשו לשתי מטרות, האחת גשמית לצורך הגנה, ושניה נוספת למעלה רוחנית.

מעשה י"ל שהחלק הרוחני שבששת העננים הסתלק בחטא העגל וחזר בסוכות, אבל ענן השכינה היה מעיקרא רק עד קריעת הים, ומ"מ כשהחזיר הקב"ה את החלק הרוחני של העננים בט"ו בתשרי, חזר גם הענן השכינה שהיה כולו רוחני כמו שביקש משה רבינו.

חלק ג'

בזכות מי זכו לענני כבוד

א. בגמ' ב"מ (דף פו:) מבואר שבזכות "והוא עומד עליהם" שנאמר על אברהם אבינו כשכיבד את אורחיו, זכה עמ"י לעמוד ענן במדבר, כלומר שבענני הכבוד זכה עמ"י בזכות אברהם. וכן מבואר בילקוט שמעוני (אמור תרנה): אמר הקב"ה לאברהם אבינו, אתה אמרת והשענו תחת העץ, חייך שאני פורע לבניך, שנאמר "פרש ענן למסך", הרי במדבר, בארץ מנין, כתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים", לעתיד לבא מנין, שנאמר "וסוכה תהיה לצל יומם".

ואילו בגמ' תענית (דף ט.) כתוב: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן משה, אהרן, ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן באר, ענן, ומן. באר בזכות מרים, **עמוד ענן בזכות אהרן**, מן בזכות משה. מבואר בגמ' שהעננים היו בזכות אהרן ולא בזכות אברהם.

וכן מבואר שם בהמשך הגמ': **מת אהרן נסתלקו ענני כבוד**, שנאמר "וישמע הכנעני מלך ערד", מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב "ויראו כל העדה, כי גוע אהרן". אמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו, ופרש"י נתגלו. מבואר שאחר מיתת אהרן עמ"י התגלה משום שהסתלקו העננים.

היה אפשר לתרץ שרק את עמוד הענן זכו בזכות אהרן, אבל את שאר העננים זכו בזכות אברהם. אך יש בזה דוחק, משום שבשתי הגמ' כתוב אותם

מילים "עמוד ענן". ועוד שב'זוהר' (השמטות כרך א בראשית דף רסא.) כתוב: "ובגין כך כלהו ענני כבוד אזלין עם ישראל במדברא בזכותא דאהרן". מפורש שאת כל ענני הכבוד זכות בזכות אהרן.

וכן מוכח מהמשך הגמ' שאחרי שמת אהרן בא הכנעני להלחם בישראל משום שעמ"י התגלה בסילוק ענני הכבוד, ואם רק עמוד הענן היה בזכות אהרן והוא הסתלק כשמת אהרן, לא התגלו בני"י ולא היה יכול הכנעני להלחם בהם.

גם אין לתרץ להיפך שבזכות אברהם זכו בעמוד ענן ואת שאר העננים בזכות אהרן, שבמדרשים מפורש שכל העננים הם בזכות אברהם ולא רק עמוד הענן.

כתוב במדרש ויקרא רבה (בהר פרשה לד): מי הוא שעשה חסד עם מי שלא היו צריכין אברהם עם מלאכי השרת, כתיב (בראשית יח) "והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכו'" ומה פרע הקב"ה לבניו, המן יורד להם, והבאר עולה להן, והשליו מצוי להם, **וענני כבוד מקיפין אותם, ועמוד הענן נוסע לפניהם**. הרי מפורש במדרש שכל ענני הכבוד וגם עמוד הענן הם בזכותו של אברהם. ועוד שבמדרש שהובא לעיל נראה שבזכות אברהם זכו לעננים שבגללם זכו במצות סוכה, ומצות סוכה הרי היא זיכרון לשבעת העננים.

ב. בגמ' בב"מ מבואר שבזכות אברהם עמ"י זכה לדבר אחד, והוא עמוד הענן במדבר, ואילו במדרש מבואר שעמ"י זכה על ידו לשלושה דברים, במדבר, בישוב, ולעתיד לבוא.

ג. בגמ' בב"מ מובא שבזכות מה שאברהם עמד על גבי האורחים זכה עמ"י לעננים, ואילו במדרש כתוב שבזכות מה שאברהם אמר לאורחים "השענו תחת העץ" זכה עמ"י לעננים.

ד. בגמ' בב"מ מבואר שישראל זכו לעננים בזכות "והוא עומד עליהם", וצ"ב מה המידה כנגד מידה שזכו לעננים כנגד מה שאברהם עמד על האורחים. בשלמא לפי המדרש שזכו לעננים בזכות שאברהם אמר "והשענו תחת העץ",

מובן מה הייתה המידה כנגד מידה, שכיון שנתן להם דבר המסכך, לכן גם הקב"ה נתן סיכוך לבניו, אבל לפי דברי הגמ' בב"מ צ"ב.

לפי הנ"ל שהיו בעננים שני חלקים, חלק גשמי להגנה מפני אויבים, וחלק רוחני של השראת שכינה, אפשר לתרץ שמה ששימשו העננים להגנה, זכה עמ"י בזכות אהרון, ולכן כשמת אהרון נסתלקו העננים ונתגלה עמ"י, אבל את החלק הרוחני של השראת השכינה שהיה בעננים, זכה עמ"י בזכות אברהם.

לפי זה אפשר לבאר את דברי הילקוט שמעוני שהובאו באות א', שבאמת לא זכה עמ"י לשלושה דברים שונים, משום ששורש שלושת הדברים הוא אחד, השראת שכינה, ועמ"י זכה בה בשלושה זמנים שונים.

וכן מובן מה המידה כנגד מידה, עמ"י זכה לעננים כנגד "והוא עומד עליהם", שהקב"ה בעצמו יהיה עומד על בניו ע"י השראת שכינתו.

עוד אפשר לבאר שהרי אברהם אבינו ע"י שהכניס אורחים ודואג לכל צורכיהם הם היו מתגיירים ונכנסים תחת כנפי השכינה, וכנגד זה ממש פרע לו הקב"ה והכניס את בניו תחת כנפי השראת השכינה של ענני הכבוד.

חלק ד'

יש להקשות על מה שנתבאר שרק ששת העננים ששימשו לצורך הגנה היו בזכות אהרון, מדברי כמה מדרשים שנראה בהם שכל שבעת העננים היו בזכות אהרון. כתוב במדרש תנחומא (במדבר ב): **ובזכות אהרן הקפתי אתכם בענני כבוד**, שנאמר "פרש ענן למסך ואש להאיר לילה" (תהלים קה-לט), **שבעה עננים היו**, מלמעלה ומלמטה ומארבע רוחות ואחת בפניהם.

וכן נראה מדברי ה'זוהר' שהובאו לעיל: ויתקרי חג הסוכות, **זכלהו שבעה דרגין חפיין על ישראל כסוכה**, ובגין כך כלהו ענני כבוד אזלין עם ישראל במדברא בזכותא דאהרן.

בספר 'ירח למועדים' (סימן סח) תירץ בהקדם קושית האחרונים שישנה סתירה בין הגמ' בב"מ לגמ' בתענית, לא רק לגבי העננים, אלא גם לגבי שאר הדברים (מן ובאר) שזכו במדבר.

בגמ' בב"מ מבואר שבזכות אברהם זכה עמ"י למן באר ועמוד ענן, שכתוב בגמ': בשכר שלשה זכו לשלשה, בשכר "חמאה וחלב" זכו למן, בשכר "והוא עומד עליהם" זכו לעמוד הענן, בשכר "יקח נא מעט מים" זכו לבארה של מרים. ואילו בגמ' בתענית מבואר שזכו לשלושה דברים אלו בזכות משה אהרן ומרים, שכתוב בגמ': שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן משה, אהרן, ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן באר, ענן, ומן. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה.

המהרש"א תירץ שבזכות אברהם היו זוכים לדברים אלו רק לפי שעה לזמן קצר, ובזכות משה אהרן ומרים זכו לדברים אלו כל הארבעים שנה שהיו במדבר. ותמה על תירוצו בספר 'מרכבת המשנה' על המכילתא שמדברי המכילתא (בהקדמה לפרשת בשלח) נראה שבזכות אברהם היו העננים כל הארבעים שנה. וכן מבואר ב'תנא דבי אליהו רבה' (פרשה יג): בשכר שליווה אברהם אבינו את מלאכי השרת, ליווה הקב"ה את בניו **ארבעים שנה** במדבר, שנאמר 'וה' הולך לפניו יומם', ולכאורה הליווי הוא היקף העננים.

בדומה לתירוצו של המהרש"א תירץ ה'בן יהוידע', הטובות מלכתחילה היו אמורות להיות בזכות אברהם, אלא שחטאו ישראל והפסידו את מה שהיו צריכים לקבל בזכות אברהם, ומ"מ חזרו להם בזכות משה אהרן ומרים. (ומבאר שם מאיזה חטא הפסידו את העננים, ומאיזה את המן והבאר).

כעין דברי ה'בן יהוידע' מבואר ב'דרשות מהר"ם חביב' (עמ' שכד), שכתב: לפי מה שראיתי בספר 'לבנת הספיר' **שבעון העגל נסתלקו ענני הכבוד, וחזרו בזכות אהרון** כמו שאמרו חז"ל בתענית וכו'.

וצ"ב תירוץ זה שמאחר שאיבדו את זכותו של אברהם מחמת החטא, כיצד הועילה להם זכותם של משה אהרון ומרים. ועוד שא"כ לבסוף לא זכו בעננים בזכות אברהם אלא רק בזכות משה אהרון ומרים, וכיצד אומרת הגמ' בב"מ שזכו לעננים בזכות אברהם.

וביאר שבזכות אברהם קיבלו את עצם המתנות של מן באר ועננים, ואע"פ שחטאו והיו צריכים להפסיד אותם, מ"מ הספיקה תוספת קטנה של זכות כדי לזכות באותם מתנות שוב, כיון שבעצם כבר היו ראויים להם. ולכן אומרת הגמ' שבזכות משה אהרון ומרים זכו למן באר ועננים, משום שזכותם הועילה להחזיר אותם גם אחרי החטא. (אולי זה גם הביאור בדברי המהרש"א).

לפי זה אפשר לתרץ את הסתירה בין הגמרות, משום שמה שמבואר בגמ' בב"מ שזכו למן באר ועננים בזכותו של אברהם הכוונה לעצם המתנות, ומה שמבואר בגמ' בתענית שזכו לשלושה דברים אלו בזכות משה אהרון ומרים, הכוונה שבזכותם הם חזרו אחרי שנאבדו בגלל החטא.

וכן מדוקדקת לשון הגמ', שבגמ' בב"מ כתוב: **בשכר** שלושה זכו לשלושה, **בשכר** והוא עומד עליהם וכו', ואילו בגמ' בתענית כתוב: ושלוש מתנות טובות **ניתנו על ידם**, וצ"ב שינוי הלשון.

לפי הני"ל אפשר לבאר שהגמ' בב"מ שעוסקת באברהם, שע"י המעשה שעשה זכו לעצם הדבר, כותבת הגמ' לשון **בשכר**, משום שעבור הדבר שעשה עצמו זכו, אבל הגמ' בתענית שעוסקת בשלושת הפרנסים, שזכותם לא הביאה את עצם הניסים, אלא רק שיחזרו אחר החטא, כתבה לשון **ניתנו על ידם**.

כביאור זה ממש כתב השל"ה (פסחים מצה עשירה דרוש שני), שהקשה שבגמ' מבואר שאחרי מיתת אהרון ומרים נסתלקו העננים והבאר וחזרו בזכות משה רבינו, ואם לבסוף חזרו כולם בזכות משה מדוע מתחילה לא היו בזכותו אלא בזכות אהרון ומרים.

ותירץ: יש חילוק גדול בין מה דהוה ונתעלם, להיותו חוזר, ובין מה דלא הוה ועתה נתהוה, כי לזה צריך זכות יותר גדול וכו'. והנה, כולם חזרו בזכות משה הוא מאחר דכבר נתהוו, רק שנתעלמו, אז הועיל זכות משה, אבל הווייתם מעיקרא זה היה בזכות אהרן ומרים. ובזה מתורץ קושייתנו, דזכות שלשה הרועים מעיקרא לא היה להמציא יש מאין לגמרי, אם לא מכח שהיה כבר נתהווה במקצת דוגמא לזה, דהיינו באברהם, במה שעשה דוגמא לשלוש אלה.

חלק ה'

הקשה ה'שם משמואל' (סוכות תרפ) מדברי ה'זוהר' משמע שבזכותו של יעקב זכו ישראל במצות סוכה, כמו שנאמר "ועקב נסע סוכותה". וכן הוא בפייט (מערבית ליל א') **סוכה תהיה לצל, עבור תם המפצל**, חנה בסוכות. אך בבראשית רבה (פרשה מח) נראה שמצות סוכה היא בזכותו של אברהם שכתוב שם: **אמר הקב"ה לאברהם אבינו אתה אמת "והשענו תחת העץ", חייך שאני פורע לבניך כו', בארץ מניין, "בסוכות תשבו שבעת ימים"**.

יש להוסיף שה'שם משמואל' הקשה סתירה בענין מצוה סוכה, אך יש גם סתירה בזכות מי זכו לחג הסוכות, שהטור (סימן תיז) כתב: ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות, פסח כנגד אברהם, דכתיב (בראשית יח) "לושי ועשי עוגות" ופסח היה. שבועות כנגד יצחק, שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. **סוכות כנגד יעקב**, דכתיב (בראשית לד) "ולמקנהו עשה סוכות". ואילו ב'זוהר חדש' (כרך א כי תשא דף עד:) כתוב:

מצה לקבליה דדוד, **סוכות לקבליה דאברהם**, שבועות לקבליה דיעקב, ראש השנה לקבליה דיצחק.

היה אפשר לתרץ ע"פ מה שנתבאר לעיל (חלק ב בסופו בתירוץ השני) שמלבד החלק הרוחני שהיה בששת העננים היה גם ענן שכינה, וא"כ אפשר לומר שאת ענן השכינה זכו בזכות יעקב, וכיון שמצות סוכה היא בגלל העננים שחזרו ביום ט"ו בתשרי, ונתבאר בדברי הגר"א ששני דברים חזרו אז, החלק הרוחני שבכל העננים שעזב אותם בחטא העגל, וגם ענן השכינה שמעיקרא היה רק עד קריעת הים ונוסף להם בט"ו בתשרי, ועל שתי מעלות רוחניות אלו נקבע חג הסוכות, ממילא אפשר לומר שבזכות אברהם וגם בזכות יעקב ניתן לעמ"י חג הסוכות.

אך יש להקשות על תירוץ זה ממדרש ילקוט שמעוני (פרשת בשלח רכח): באברהם כתיב "והשענו תחת העץ", והקב"ה פרש לבניו **שבעה ענני כבוד** שנאמר "פרש ענן למסך", עכ"ד. מבואר שכל שבעת העננים היו בזכות אברהם גם ענן השכינה, ולא כמו שנתבאר שענן שכינה היה בזכות יעקב.

וכן מפורש בתוספתא בסוטה (פ"ד ה"ב): באברהם הוא אומר "והשענו תחת העץ", אף המקום נתן לבניו **שבעה ענני כבוד במדבר**, אחד מימינם ואחד משמאלם, אחד לפניהם ואחד לאחריהם, ואחד למעלה מראשיהם, **ואחד לשכינה שביניהם**, ועמוד ענן שהיה מקדים לפנייהם, עכ"ד. מפורש שגם ענן שכינה היה בזכותו של אברהם.

נראה לתרץ באופ"א, שבזכות אברהם זכה עמ"י לכל שבעת העננים, גם את הענן שכינה וכמו שמפורש בתוספתא בסוטה, ואילו בזכות יעקב זכה עמ"י לחלק הרוחני שהיה בששת העננים ששימשו להגנה, וכמו שביאר הרמח"ל שהבאנו דבריו לעיל. גם לפי ביאור זה א"ש שזכה עמ"י במצות סוכה בגלל אברהם ויעקב, משום שגם החלק הרוחני שהיה בעננים וגם ענן שכינה חזרו ב-ט"ו בתשרי כמו שנתבאר לעיל.

אפשר להוסיף ביאור במה שזכו לחלק הרוחני שהיה בעננים בזכות יעקב, שהרי ביאר הרמח"ל **שע"י העננים בנ"י היו נבדלים משאר האומות ומנושאים ומנוטלים מהעוה"ז עצמו ועליונים ממש על כל גויי הארץ**. מעלה זו שייכת ליעקב וכמו שביאר הנצי"ב בכמה מקומות שמידתו ומבוקשו של יעקב הייתה להיות "בדד", ובזכותו זכה עמ"י למעלת "הן עם לבדד ישכון" שלא להיות מעורב עם הגויים, כמו שכתוב "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב".

בספר 'העמק דבר' (בראשית מו-ב ודברים לג-כח) הרחיב בענין זה. ז"ל בקיצור: "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב" וכו' ובדד הוא בלי התערבות יתירה עם אומות העולם בריעות והתחתנות, אלא בדד מובדלים ומצוינים בפני עצמם, **ושתי מידות הללו (בדד ובטח) המה עין יעקב, היינו מידתו ומבוקשו של יעקב** שבניו יהיו כן וכו', **וכן היה מידת יעקב להיות בדד** והיא צורת האומה בכללה וכך רצונו של הקב"ה שיתנהגו ישראל כן, כמו שכתוב "ה' בדד ינחנו".

לפי הנ"ל אפשר לתרץ את השאלה שהובאה לעיל (חלק ג' שאלה ג'), שהגמ' בב"מ אומרת שבזכות "והוא עומד עליהם" זכו ישראל בעננים, ואילו במדרש הובא שבזכות "והשענו תחת העץ" זכו בעננים. לפי זה יש קצת לתרץ שבאמת זכו בגלל אברהם לשני דברים שונים בעננים, גם חלק ששימש להגנה וגם את הענן שכינה שהיה כולו ענין רוחני, לכן הובאו שני דברים שעשה אברהם כנגד מה שזכו בניו לעננים.

חלק ו'

הרבה מרבותינו הראשונים והאחרונים כתבו שהטעם שחג הסוכות הוא שבעה ימים, כנגד שבעת העננים שהקיפו את עמ"י במדבר. בספר 'כד הקמח' לרבינו בחיי (ערך סוכה) כתב: לפי שהיו שבעה (עננים) **על כן נצטוונו לעשות מצוה זו בחודש השביעי ושבעת ימים**. וכן כתב 'בעל הטורים' (פרשת אמור) "בסוכות תשבו שבעת ימים", נגד **שבעת** ענני כבוד.

שערי סוכות מועד

וכ"כ המבי"ט בספרו 'בית אלוקים' (שער היסודות פל"ז): והיה רמז ענני הכבוד בכל שבעת ימי החג, ולא הספיק ביום הראשון כלולב שכתוב בו "ולקחתם לכם ביום הראשון", **לרמז על כל שבעת ענני כבוד**, מד' רוחות ומעלה ומטה ואותה שהייתה מקדמת לפניהם.

וכ"כ מהר"ם חביב (גנזי המועדים' עמ' רנ): כשנדקדק למה ציוונו הקב"ה סוכות ז' ימים, אי משום זכר לענני הכבוד ביום אחד סגי, אלא דהקב"ה רצה **לרמז לנו ז' עננים בעשותינו סוכות ז' ימים כל יום כנגד ענן**.

יש להקשות בשלמא לפי דרכו של ה'טור' שחג הסוכות הוא כנגד ענני הכבוד ששימשו להגנה על עמ"י, מובן מדוע עושים ז' ימים כנגד שבעת העננים, כי כל מהות החג נקבעה לזיכרון העננים. אבל לפי דרכו של הגר"א שעיקר קביעות החג היא על השראת השכינה שחזרה לשרות על עמ"י, ולא על העננים עצמם, צ"ב מדוע החג הוא שבעה ימים, הרי השכינה הייתה בענן אחד, כמבואר במדרשים שהובאו לעיל שהיה ענן שכינה אחד.

לפי מה שנתבאר (ח"ב בסופו בתירוץ השני) שהיו שני חלקים בהשראת השכינה בעננים, חלק אחד בששת העננים ששימשו להגנה וכמו שביאר הרמח"ל, וחלק שני שהיה ענן שכינה שכולו רוחני, ושניהם חזרו בט"ו בתשרי, ועל שניהם נקבע חג הסוכות, אפשר לומר גם לדרכו של הגר"א שחג הסוכות הוא שבעה ימים משום שהשראת השכינה הייתה בשבעה עננים.

אמנם לעיל (עמ' ב') הקשינו שבמדרשים יש כמה דעות כמה עננים היו, ולפי רוב הדעות לא היו שבעה עננים, א"כ צ"ב לפי שיטות אלו מדוע החג הוא שבעה ימים, ונתבאר שם באופ"א בטעם שחג הסוכות הוא שבעה ימים, ואכמ"ל.

נספח ב'

עיון נוסף בדברי הגר"א

שמעתי להקשות על דברי הגר"א שחג הסוכות נקבע על המחילה והריצוי הגמור על חטא העגל, ועל כך שחזרה השראת השכינה על עמ"י, ולא על העננים עצמם, א"כ מדוע לא כתבה התורה דבר זה בפירוש, אלא רק כתבה: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים", ומפשטות הפסוק נראה שהכוונה לענני הכבוד עצמם.

אפשר לתרץ קושיא זו ע"פ דברי רבינו בחיי בפרשת אמור (ויקרא כג-כד), שהקשה מדוע התורה לא כתבה את כל ענין הדין של ר"ה בפירוש בפרשת המועדים, אלא רק כתבה "זיכרון תרועה", ויש לנו קבלה מחז"ל שיש דין בר"ה.

ותירץ: ומה שבאה פרשה זו סתומה יותר משאר פרשיות המועדים, הענין הוא מה שידוע בעניני תורתנו הקדושה אותם שהן מפנינות הדת ומעיקריה, **כי כל מה שהענין יותר נעלם ויותר פנימי הוא יותר סתום ובא הלשון בו בדרך קצרה ובמילות מועטות.** כענין המצוה שבתפילין שהזכיר בו הכתוב: (שמות יג-טו) "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך", ולולא הקבלה לא היינו עומדין על עיקר מצוה זו מה היא, גם לא מנין הפרשיות כמה הן, גם לא היינו משיגים ממשמעות הכתובים המקומות שבגוף המיוחדים להם שבהם ראוי להניחן... גם בכאן באחד לחדש שהוא תחילת חשבון העשרה הנשלם ביוה"כ יש בו מן הסוד וההעלמה שראוי הכתוב לסתום ולחתום כדרך שאר עניני התורה הסתומים, וסתימתן כפי רוב העלמתן. וזהו הענין שאין זיכרון עולם הנשמות מפורש בתורה אלא ברמזים, וסתימתו לרוב העלמתו, כי התורה להמון ישראל נתנה, לא ליחידים שבהם בלבד, וענין העולם ההוא אין כל היחידים משיגין אותו איך הוא, אף כי המון העם, כי כשם שאין הדג המתגדל במים יודע ומשיג יסוד האש לפי שהוא הפכו, כן העולם ההוא השכלי בהפך מן העולם הזה הגשמי, ואין בעל החומר יכול להשיגו בעוד שהוא בחומר, ועל כן הוצרכה התורה לבאר היעודים

הגופנים המושגים להמון לחוש העין, ומתוך אותן יעודים שהם הכנות מה שיצטרך האדם, יבא האדם אל התכלית שהוא עיקר הכוונה, עכ"ל.

לפי דבריו אפשר קצת לתרץ את הקושיא הנ"ל, שלכן לא כתבה התורה במפורש את כל ענין השראת השכינה שהייתה בעננים, כי דבר זה הוא יותר נעלה, וככל שהדבר יותר נעלה הוא יותר נסתר, וכמו שכתב רבינו בחיי בסוף דבריו, שלכן אין בתורה כלל זיכרון לעולם הנשמות.

בספר 'באר אברהם' על תהילים מביא רבי אברהם בן הגר"א בשם אביו, שבמזמור "לדוד ה' אורי וישעי" אומר דוד המלך ג' פעמים את המילה "פנים", "לך אמר ליבי בקשו פני, את פניך ה' אבקש, אל תסתיר פניך ממני". וביאר הגר"א שכוונת דוד המלך היא כנגד שלושת הרגלים, "בקשו פני" כנגד פסח, "את פניך ה' אבקש" כנגד שבועות, "אל תסתיר פניך ממני" כנגד סוכות. בטעם הדבר שהפסוק "אל תסתיר פניך ממני" הוא כנגד סוכות, ביאר הגר"א: **כי דרגא של סוכות היא נעלמת מאוד, ולכן ביקש "אל תסתיר פניך ממני"**, ורק בסוכות דרגין עלאין את גליין, לכן אמר "אל תסתיר פניך ממני", עכ"ד. מבואר בדבריו שחג הסוכות הוא יותר נסתר משאר החגים, וא"כ מבוארים יותר דברי רבינו בחיי בהקשר לחג הסוכות.

נספח ג'

דברי האלשיך ביסוד חג הסוכות

יש להביא מקור מדברי האלשיך (ויקרא כג), למה שנתבאר בדברי הגר"א ביסוד חג הסוכות שאין החג על ענני הכבוד עצמם, אלא על שמחת מחילת עוון העגל, ומחילת העוונות בכל שנה ביו"כ.

אחרי שהקשה האלשיך עשרים קושיות בפסוקי התורה בענין חג הסוכות כתב לתרץ, וז"ל: ויהי היום יום שבעה עשר בתמוז עשו עגל בחורב וישתחוו לו במחרתו ובוטל מתן התורה, כי בו ביום נשתברו הלוחות ונסתלקה שכינה למעלה ונתחייבו כליה, לולא משה בחירו יתברך עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית, והוצרך לתקן הדבר עד מוצאי יום הכיפורים שירד משה מן ההר בלוחות שניות וחזרה תורה למקומה...

אך חג הסוכות אמר אלהים הנה זה עיקרו נוגע אלי, כי הלא אחר שהוצאתי אתכם ממצרים ונתתי לכם את התורה והייתי שורה עמכם בארץ, כד"א: "וירד ה' על הר סיני", קלקלתם הכול בעגל. והיה העוון נכון למועדי רגל, והיה כבודו יתברך מתחלל חלילה בין לפני מלאכי השרת למעלה, כי יאמרו הלא אמרנו לך "מה אנוש כי תזכרנו" והביטה וראה על מה שווא בראת כל בני אדם...

על כן בשובם אל ה' ונרצו לפניו ית' ויתן להם תורתו בלוחות שניות ונתקן דבר כבודו וציווה לעשות משכן להשרות שכינתו בתוכו ולקיום העולם... על כן בזמן שנתקן כל זה, ראוי לחוג חג גדול על כבוד אלוהי עולם ה', כי נתבסס כבודו ונתקיים העולם אשר ברא. ועל הכל אשר הגדיל אז כח ה' בעולם חלף אשר נאמר על עוון העגל "צור ילדך תשי", כי על כן יאות עשות שמחה רבה מאד. והנה היה תיקון הדבר במחרת יוה"כ, על כן סמוך ליום ההוא ציווה לנו יתברך לחוג את חג הסוכות שהוא חג ה'. ואנחנו נחוג ונשמח ונעלוז על שמחת חג ה'...

והנה על הדרך שקרה בעת צאתם ממצרים על ענין חג הסוכות, מעין זה יקרנו בכל שנה ושנה. כי מראשית השנה יתלכלך האדם בדברי עונות גברו מנו. ומר"ה והלאה יעשו תשובה ויתקנו מעשיהם, ויתקון העולם מאשר היה מתקלקל כל השנה ביוה"כ. ולכן על ידי התיקון שהוא שמחתו יתברך, יהיה חג לה' בחג הסוכות, ואז מתמלא חסד על העולם. ועל כן אז הוא ניסוך המים ושמחת בית השואבה ששואבין שם רוח"ק, משא"כ בשום חג מהראשונים.

בהמשך דבריו שם כתב: על הנה כי לא על חנם קבע הוא יתברך חג השביעי הזה על שם הסוכות, כי למה, כי שמחתו היא, כי לא שמח ה' במעשיו מאז ברא העולם עד הזמן ההוא, כי עשרים דור שמאדם עד אברהם היו מכעיסים ובאים, ומאברהם התחילה שכינה לרדת מרקיע שביעי לששי ולא שבתה לארץ, כאשר נתאווה יתברך שתהיה לו דירה בתחתונים שהיה תכלית הבריאה, וגם לא פסקה זוהמא עד מתן תורה, ולא מלאו הימים לגמור מתנתה עד אשר עשו את העגל, ולא נתקן עד עבור יוה"כ שאז ניתנה תורה בלוחות שניות והקהיל משה את ישראל לעשות לו מקדש לשכון בתוכם, אז שמח הוא ית', ועל כבודו ציווה לחוג את חג הסוכות, כי היא שמחתו כמדובר. וגם בכל דור אין לו יתברך ימי שמחה כחג הסוכות, כי אז נקיים ישראל מכל עוון אשר חטאו כי עבר עליהם יוה"כ. ועל כן יען כי כל שמחתו ית' הוא על כשרונינו וטהרת נפשנו, אם כן ראוי הוא כי זכר יעשה ית' בחג ההוא אל השגת ישראל זה הכשרון, הלא הוא על ידי הסוכות.

נספח ד'

ביאור דברי ה'טור' והגר"א שסוכות נגד יעקב

כתב ה'טור' (סימן תיז) המועדים הם כנגד ג' האבות, פסח כנגד אברהם, דכתיב (בראשית יח) "לושי ועשי עוגות", ופסח היה. שבועות כנגד יצחק, שתקיעת שופר של מתן תורה הייתה בשופר מאילו של יצחק. סוכות כנגד יעקב, דכתיב (בראשית לד) "ולמקנהו עשה סוכות". כעין זה כתב הגר"א ב'אדרת אליהו' (בלק) ובשייכות של יעקב לסוכות הביא את הפסוק "ויעקב נסע סכתה".

וצ"ב מה השייכות של הסוכות שעשה יעקב לצאנו, וכן של המקום סוכות, לחג סוכות שנקבע לזיכרון ענני הכבוד.

בספר 'זמן שמחתינו' (מאמר יב) הביא את ביאור הגר"א חבר בהקדמה לספר 'יד מצרים', שלנבואה ורוח הקודש זכה עמ"י בזכות יעקב, שהייתה

שערי סוכות מועד

מיטתו שלמה וכל זרעו כשר. כמו שאמרו חז"ל שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחדות שבארץ, ורק יעקב היה כל זרעו כשר, משא"כ אברהם ויצחק שיצאו מהם עשוי ושמעאל.

לפי זה ביאר את השייכות בין יעקב לסוכות, שהרי בסוכות עמ"י זכה להשראת השכינה באופן קבוע אחר שבחטא העגל הקב"ה סילק שכינתו מהם ושלח מלאך במקומו, ובעצם הפסידו את מעלתו של יעקב שהיא נבואה ורוח הקודש שענינה השראת שכינה.

עוד כתב שמידתו של יעקב היא מידת נורא כדכתיב "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה", ובגמ' ביומא (דף סט:) מבואר שירמיה לא אמר נורא כיון שראה נכרים מקרקרים בהיכלו, ובאר הירושלמי בברכות (ז-ג) לפי שאין נורא אלא בית המקדש, שנאמר "נורא אלוקים ממקדשך". מבואר שמידתו של יעקב מתגלית דווקא בבית המקדש, וביאור הדבר שמידתו של יעקב הוא גילוי שכינה שהיא בעיקר בבית המקדש.

אלא שצ"ב מה השייכות בין ביאור זה לפסוקים שהביאו ה"טור' והגר"א. ונראה שהשייכות לפסוק שהביא הגר"א היא עפ"מ שכתב ה'זוהר' שם: ויעקב נסע סכתה, **אתנטייל לקבלא חולקיה דמהימנותא**, מה כתיב לעילא "וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה", וכתב "ויעקב נסע סכתה", אלא כל חד אתפרש לסטרא דיליה, עשו לסטרא דשעיר, מאן שעיר דא היא אשה זרה אל נכר, **ויעקב נסע סכתא דא מהימנותא עלאה**, "ויבן לו בית" כמה דאת אמר (שם ב') "בית יעקב", א"ר אלעזר דאתקין תפלת ערבית כדקא יאות, עכ"ל.

עוד ביאר שם (מאמר לא) בשם החיד"א באופ"א, שהמשך הפסוק הוא "על כן קרא למקום סוכות", והקשה החיד"א מדוע לא קרא למקום ע"ש הבית שעשה לעצמו, הרי ביתו של אדם חשוב יותר מהסוכות של צאנו. ותירץ ע"פ דברי התרגום יונתן, שהכוונה שלבית מדרשו עשה יעקב מקום קבוע, ואילו לנכסיו עשה דירת עראי.

למדנו מיעקב אבינו שעניני העולם הזה צריכים להיות עראיים, ואת עיקר החשיבות צריך לתת לבית המדרש שהוא מקום הלימוד. וזה ממש כמו התוכן של חג סוכות, שיוצאים מדירת קבע לדירת עראי, ועיקר דעתו ומחשבתו של האדם צריכה להיות על עניני רוחניות ולא על עניני גשמיות.

החיד"א הוסיף שלכן ניתנה מצות סוכה אחרי יו"כ שהוא זמן של תשובה, משום שע"י מצות סוכה אפשר להנצל מיצר הרע, שמצות סוכה מלמדת שעולם הזה הוא עראי וכל תענוגיו הם הבל וריק, והשמחה ממנו היא זמנית, ואל ישקיע אדם את כל מגמתו בעולם הזה, וע"י כך יוכל להנצל מיצרו האורב לו בכל עת.

הגר"א בפירושו ליונה (ד-ה) ביאר את הדין שהסכך צריך להיות מפסולת גורן ויקב, שבא להורות שלא להמשך אחר הנאות עולם הזה, אלא להסתפק בדבר מועט כמו פסולת של גורן ויקב. וכן ביאר הגר"א גם את דין צילתה מרובה מחמתה, שהשמש מורה על עושר עוה"ז, ומי שיושב בצל ולא בשמש מורה שאינו לוקח מטוב עולם הזה. דברים אלו מבוארים היטיב יחד עם דברי החיד"א שתוכנו של חג הסוכות הוא שעניני הגשמיות אינם עיקר.

אולי י"ל ששני הביאורים הנ"ל תלויים במחלוקת ה'טור' והגר"א שהובאה בתחילת הקונטרס, לזיכרון איזה עננים עושים את חג הסוכות. לפי הגר"א שעושים זיכרון להשראת השכינה שהייתה בעננים, מבואר יותר ההסבר הראשון, שסוכות כנגד יעקב משום שחלק השראת השכינה בעמ"י הוא בזכות יעקב.⁴¹

---

⁴¹ לפי הגר"א אפשר לבאר גם כמו ההסבר השני, ע"פ מה שהוסיף החיד"א שע"י שאדם משריש בקרבו שעולם הזה הוא עראי ואין לו חשיבות יותר בקלות הוא יכול להמנע מלחטוא וכן לעשות תשובה שיש לה שייכות לסוכות. עוד י"ל ע"פ מה שנתבאר לעיל (ענין האחדות בחג הסוכות) שרק ע"י שהגשמיות אינה עיקר אפשר להגיע לאחדות אמיתית, וע"י כך לזכות להשראת שכינה בסוכה שאינה שורה אלא מתוך אחדות. אבל מי שעניני עולם הזה מאוד חשובים לו, עליו נאמר "לתאוה יבקש נפרד" ואינו יכול להגיע לאחדות.

אבל לפי ה'טור' שעושים זיכרון לענני הכבוד עצמם, ודאי צ"ל כמו הביאור השני שהשייכות של חג הסוכות ליעקב היא כלפי תוכן החג. ואפשר שלכן הביא הטור את סוף הפסוק "ולמקנהו עשה סוכות", ולא את תחילת הפסוק "ויעקב נסע סוכותה", משום שלפ"ד כל הדגש הוא בחלק השני של הפסוק.

נספח ה'

ביאור דברי הגמ' בערכין

בגמ' בערכין (דף לב:): כתוב: "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות, וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל, וגו' ותהי שמחה גדולה מאד". אפשר בא דוד ולא עשו סוכות, עד שבא עזרא וכו'. מתרצת הגמ' שכוונת הפסוק לומר, דבעי רחמי על יצרא דעבודה זרה ובטליה, ואגין זכותא עליהו כי סוכה. והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דזכותא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי, דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דא"י, אמאי לא ליבעי רחמי, עכ"ד הגמ'.

מבואר בגמ' שהפסוק מכנה את ביטול היצר הרע של עבודה זרה, כקיום מצות ישיבת סוכה, וזו כוונת הפסוק "וישבו בסוכות" שביטלו את היצר הרע של ע"ז, ויהושע בן נון שלא ביקש רחמים לבטלו, נחשב לו כאילו לא ישב בסוכה. **א.** צ"ב מה השייכות בין מצות סוכה לביטול היצר הרע של ע"ז.

ב. מבואר בגמ' שע"י זכות ישיבת ארץ ישראל יש כח לבטל את היצר הרע של ע"ז, ולכן הייתה תביעה דווקא על יהושע שלא התפלל על ביטול היצר הרע אע"פ שהיה בא"י, אבל משה שלא היה בא"י לא היה לו להתפלל, וצ"ב מה השייכות בין מצות ישוב א"י ליצר הרע של ע"ז.

ג. מדוע נחסרה משמו של יהושע דווקא האות ה'.

ה'עונג יו"ט (הקדמה אות לא) ביאר גמ' זו בהרחבה ונביא דבריו בקיצור, קיום מצות סוכה מורה שעמ"י נתון להשגחת ה' והנהגתו בלי שום אמצעי, לא כמו הגויים שחוסים בצילם של צבא השמיים. והוסיף שלכן בסוכות מקריבים פרים כנגד אומות העולם, להראות שאף שהגויים עובדים לצבא השמיים, עמ"י חוסה בצל כנפי ה' והנהגתו.

זו השייכות בין ביטול יצר הרע של ע"ז למצות ישיבת סוכה, היצר מפתה את האדם שלא יחסה תחת כנפי השכינה, אלא תחת ממשלת צבא השמיים, ומצות סוכה מורה על חסות בצילו של הקב"ה בלבד.

לכן הנביא מכנה את ביטול היצר הרע, כקיום מצות ישיבת סוכה משום שענינם אחד. יהושע שלא התפלל לבטל את היצר הרע של ע"ז, הייתה עליו תביעה, ונחשב לו כאילו לא ישב בסוכה.

ביאור דברי הגמ' שעל משה אין תביעה שלא התפלל על ביטול היצר הרע, כיון שלא הייתה לו זכות ישיבת א"י, אבל יהושע שהייתה לו זכות זו היה צריך להתפלל, הוא ע"פ דברי הרמב"ן (ויקרא יח-כה), שכל הארצות נמסרו להנהגת מערכת השמיים, ורק א"י היא בהנהגת הקב"ה עצמו, כדכתיב "עיני ה' אלוךך בה, מראשית השנה ועד אחרית שנה". ולכן יהושע שהייתה לו זכות א"י פירושו שהיה תחת הנהגת ה' לבדו, היה צריך להתפלל על ביטול היצר הרע של ע"ז שענינו ההיפך מהנהגת ה' לבדו, עכ"ד ה'עונג יו"ט.

לפי דבריו אפשר לומר שלכן נחסרה דווקא האות ה' משמו של יהושע, משום שהאות ה' מורה על שם ה', שיהושע היה בא"י שהיא תחת הנהגת ה', והיה לו לבקש על ביטול היצר הרע של ע"ז שמחסר בהנהגת ה', שמפתה את האדם לחשוב שיש ממשות בצבא השמים ולא רק ממשלת ה' לבדו. וכיון שיהושע לא ביקש על ביטול יצר הרע של ע"ז נחסרה האות ה' משמו, להראות שהיה חסר לו בהנהגת ה' לבדו.

אלא שלא ביאר ה'עונג יו"ט כיצד מצות סוכה מורה על החסות תחת הנהגת ה' לבדו. וי"ל ע"פ דברי הגר"א שהסוכה היא מקום השראת השכינה וצילא

שערי סוכות מועד

דמהימנותא, שהיו מוקפים בענני כבוד שהם השראת השכינה, וכשעמ"י מקיים את מצות סוכה הוא מראה את רצונו להיות תחת כנפי השכינה.

אפשר להוסיף ביאור ע"פ דברי הגר"א בפירושו לספר יונה (ד-ה), בביאור הדין שצריכה הסוכה להיות צילתה מרובה מחמתה, שהחמה מסמלת את הנאות עוה"ז, וישיבה בסוכה שצילתה מרובה מחמתה, מורה על פרישות מהנאות עוה"ז. וי"ל כעין זה ע"פ דברי ה'עונג יו"ט' שהחמה מורה על צבא השמיים, וישיבה בסוכה שרובה צל ואינה תחת השמש, מבטאת שהיושב אינו תחת ממשלת השמש וצבא השמיים, אלא תחת הנהגת ה'.

ע"פ גמ' זו באר ה'אמרי אמת' (סוכות תרעא) את הפסוק: "וזרקתי אליכם מים טהורים, וטהרתם מכל טומאותיכם, ומכל גילוליכם אטהר אתכם", "וטהרתם מכל טומאותיכם", הכוונה ליו"כ, "ומכל גילוליכם אטהר אתכם", הכוונה לסוכות שהוא ביטול יצרא דע"ז וכל אביזריהו, כדאיתא בגמרא על הפסוק ויעשו וגו' סכות וגו', כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן וגו', בא דוד וכו', דבעי רחמי על יצר הרע דע"ז ובטליה ואגין זכותא עליהו כי סוכה.

מדברי ה'עונג יו"ט' יש ללמוד טעם נוסף מדוע מקריבים כנגד שבעים אומות דווקא בחג הסוכות, שהסוכה מורה שאנו חוסים תחת כנפי השכינה, לעומת הגויים שחוסים תחת ממשלת צבא השמיים.

ביוצרות ליום שני של סוכות נאמר: "בל תהי מצות סוכה בעיניך קלה, כי כנגד כל מצות דת חוקותיה שקולה". פירושו שמצות סוכה שקולה כנגד כל התורה. וצ"ב טעם הדבר מדוע שקולה מצות סוכה כנגד כל המצוות.

ה'אמרי אמת' ביאר ע"פ דברי הגמ' בע"ז, שלעתיד לבוא יבקשו אומות העולם מהקב"ה שיתן להם שכר בעוה"ב, והקב"ה יאמר להם לעשות סוכה, והם יבעטו בה, ובגלל בעיטה זו נחשב להם כאילו לא קיימו את כל התורה.

ביאורו צ"ב, שאמנם אם הגויים היו מקיימים את מצות סוכה הם היו זוכים ע"י בלבד לעוה"ב, לכן כלפיהם יש לסוכה חשיבות כנגד כל התורה, אבל לעמ"י שיש הרבה מצוות אחרות, כלפיו מצות סוכה אינה שקולה כנגד כל התורה.

וי"ל באופ"א ע"פ מה שהתבאר מדברי ה'עונג יו"ט' שהיושב בסוכה חוסה בצל האמונה, תחת הנהגת ה' לבדו, ולא תחת ממשלת הטבע והמזלות. דהנה בגמ' במסכת מכות (דף כד.) כתוב: דרש רבי שמלאי תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה וכו', בא דוד והעמידן על י"א... **בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר "צדיק באמונתו יחיה"**. מבואר בגמ' שמצות אמונה כוללת את כל המצוות, כעין זה כתב הגר"א במשלי (כב-יט) **שעיקר נתינת התורה לישראל היא כדי שישמו ביטחונם בה'**. וכיון שהמקיים את מצות סוכה מחזק את אמונתו וביטחונו בהנהגת ה', לכן שקולה מצות סוכה כנגד כל התורה.

נספח ו'

מחלוקת התנאים על מה נקבע חג הסוכות

בגמ' בסוכה (דף יא:) כתוב: תניא "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" - ענני כבוד היו, דברי ר"א. ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם. להלכה קי"ל כר"א כמו שכתוב ב'טורי' (סימן תרכה), ונפ"מ מה צריך לכוון בזמן קיום המצוה, שהרי כתב ה'טורי' שבמצות סוכה צריך לכוון את טעם המצוה.

לכאורה כל דברי הגר"א ביסוד חג הסוכות הם רק לפי ר"א שחג סוכות נקבע לזיכרון ענני הכבוד שהיו לעמ"י, אבל למ"ד שהחג נקבע לזיכרון הסוכות ממש שבנ"י עשו, עדיין צ"ב מדוע חג הסוכות נקבע דווקא בתשרי.

הרמב"ן ועוד מפרשים ביארו שכיון שבנ"י התחילו לעשות את הסוכות בתחילת החורף בזמן הקור, לכך נקבע חג הסוכות בזמן זה.

לפי זה מבואר מדוע נקבע החג לתחילת החורף, אבל עדיין לא מבואר מדוע נקבע החג דווקא בתאריך ט"ו בתשרי.

בספר 'זמן שמחתינו' (סוף מאמר א) הביא את דברי דרשות ר"י אבן שועיב שכתב (דרשה ליו"ט ראשון סוכות): מה טעם ציווה ה' לעשות מצות סוכה בט"ו בתשרי, כי בט"ו בניסן נגאלו, אבל בט"ו בתשרי בין למ"ד סוכות ממש בין למ"ד ענני כבוד למה היו בתשרי, כי יותר היו ראויין בסיון בתמוז ובאב שהן ימי הקיץ. ובזה נוכל לומר כי מפסח שיצאו עד עצרת היו עסוקין במתן תורה ובטהרתן, וקרה להם מקרים מעמלק וממריבת הלחם והמים, ולאחר מתן תורה עשו העגל והיו נזופין ולא ירדו ענני כבוד עד אחר יו"כ שנתכפר עוון העגל, ולמחרתו נצטוו בהקמת המשכן והיו טרודין בהבאת הנדבה בשני בקרים, דכתיב "והם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר", **ויום י"ד עשו סוכות, ויום ט"ו התחילו לישב בהן**, עכ"ל. מבואר בדבריו שגם למ"ד סוכות ממש עשו להם יש שייכות לתאריך ט"ו בתשרי, ולכן נקבע החג דווקא בט"ו בתשרי ולא בזמן אחר.

אלא שעדיין צ"ב שכל מה שהתבאר בדרכו של הגר"א לכאורה לא שייך לפי המ"ד שהחג הוא לזיכרון לסוכות ממש שבנ"י עשו, שהרי סוכות אלו אינן שייכות למחילת עוון חטא העגל ולא השראת שכינה שהייתה במשכן.

נראה לבאר בהקדם ביאור שיטת מ"ד שחג הסוכות הוא לזיכרון הסוכות ממש שבנ"י עשו במדבר.

יש להקשות בשלמא למ"ד שחג הסוכות הוא לזיכרון ענני כבוד מובן מדוע נקבע חג לזיכרון דבר זה, משום שהיה זה נס גדול שיוצא מגדר הטבע, אבל למ"ד סוכות ממש עשו להם, מה הטעם לעשות חג לזיכרון דבר זה שאין בו נס כלל.

עוד צ"ב לכאורה המחלוקת ביניהם היא מאוד קיצונית, למ"ד אחד נקבע החג על הנס הגדול שהיה בענני הכבוד, ואילו למ"ד השני החג נקבע על דבר שונה לגמרי, על הסוכות שבנ"י עשו לעצמם בהיותם במדבר.

עוד צ"ב במדרשים שהובאו לעיל כתוב שחג הסוכות הוא הזמן שבו הקב"ה מברר שישראל זכו בדין כנגד אומות העולם, ע"י נטילת ד' מינים והקפת המזבח, וצ"ב מה כל זה שייך לחג הסוכות למ"ד סוכת ממש עשו להם, וכי כל המדרשים הנ"ל הם רק לפי ר"א.

מדברי הראשונים נראה שלפי ר"ע החג נקבע כדי לזכור את השגחת ה' על עמ"י במדבר, שגם בהיותם במקום ציה ושממה דאג ה' לכל מחסורם. כתב הרמב"ן (ויקרא כג-מג): על דעת האומר סוכות ממש עשו להם, החלו לעשותן בתחילת החורף מפני הקור כמנהג המחנות, ולכן ציווה בהן בזמן הזה. **והזיכרון, שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה, וה' היה עמם לא חסרו דבר.**

וכ"כ רבינו בחי שם: דעת האומר סוכות ממש עשו להם, מפני זה נצטוינו לעשות סוכות דוגמתן, **כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסוכות גודל מעלתן של ישראל במדבר, שהיו הולכים עם כובד האנשים והנשים והטף במקום שהוא אשר אין בטבע האדם לחיות בו, והוא שהעיד הכתוב (יואל ב-כ) "ארץ ציה ושממה".** (במדבר כ-ה) "לא מקום זרע ותאנה וגפן". וכן אמר הנביא לישראל (ירמיה ב-לא) "המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה". יאמר: לא הראיתי להם לישראל שהיו במדבר בארץ מאפליה, **כי שם באותו מקום הכנתי להם כל צרכם ולא חסרו דבר, ולפי דעת זו אפשר שבאו להם צמחים מארץ מרחקים ע"י סוחרים.**

וכ"כ הערוך השולחן' (תרכה-ג) בטעם מצות סוכה למ"ד סוכות ממש עשו להם. וז"ל: מפני זה נצטוינו לעשות סוכות דוגמת הסוכות שעשו להם במדבר, כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות סוכה גודל מעלתן של ישראל במדבר... נמצא דעיקר מצוה זו הוא זיכרון המסע הגדול שבמדבר, שלבד שלא היה מקום זרע עוד אפילו בתים קבועים לא היה להם, אלא סוכות בעלמא, **ולזה נצטוינו לעשות סוכות דוגמתן, למען נזכור גודל מעלתינו מהשגחת ד' עלינו מאחרי יצי"מ.**

לפי זה שקביעות החג למ"ד סוכות ממש עשו להם היא לזיכרון השגחת ה' המיוחדת שהייתה לעמ"י במדבר, אפשר לבאר מדוע גם לפי מ"ד זה יש שייכות בקביעות החג לכל מה שנתבאר בדרכו של הגר"א. ע"פ מה שנתבאר במקום אחר (שערי מועד פורים ח"ב יסוד ב') שענין השראת שכינה פירושו השגחת ה' על עמ"י, רק שלפעמים ההשגחה בצורה גלויה כמו שהיה בזמן יציאת מצרים, ולפעמים בצורה נסתרת כמו שהיה בנס פורים. כמו שביאר הנוב"י (תניינא סימן קז) מהו ענין השראת שכינה בישראל. ז"ל: **ההשגחה היא שקראו רז"ל שכינה**. והנה לפי רצון הבורא וכאשר הוא בזמן שישראל עושים רצונו אז עיקר השגחתו בישראל ולהם משפיע כל שפע טוב, אלא שמחמת ריבוי הטובה מגיע ג"כ למקומות אחרים... **וזהו הפירוש שהשכינה שורה בישראל, שהשגחה שקרויה שכינה הוא רק בישראל**.

א"כ י"ל שבעצם הזיכרון לסוכות ממש והזיכרון לענני הכבוד שניהם ענינם אחד, השראת השכינה שחזרה לעמ"י, והמחלוקת ביניהם היא האם החג נקבע על ההשגחה הגלויה שחזרה בצורה של ענני כבוד, או על ההשגחה הפחות גלויה שהתבטאה בסוכות ממש, היינו השגחה תמידית על עמ"י שאפילו במקום מדבר שאינו מקום זרע ומגורים היה לעמ"י כל מה שנצרך כדי להתקיים.

לפי הנ"ל שענין המצוה למ"ד סוכות ממש עשו להם היא לזכור את השגחת ה' על עמ"י, אפשר להוסיף טעם בשייכות שיש בין חג הסוכות לחג האסיף. לעיל (ענין חג האסיף) התבאר שענינו של חג האסיף הוא הודאה לקב"ה על השגחתו על גידול התבואה, שזה ממש התוכן של חג הסוכות לפי מ"ד זה. וא"כ חג הסוכות נקבע כהודאה לקב"ה שהשגיח על עמ"י בהיותם במדבר, ואילו חג האסיף נקבע על השגחתו על גידול התבואה בחיי היום יום.

מדברי רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' נראה שאין כלל מחלוקת בין התנאים, ועל מחלוקת זו נאמר "אלו ואלו דברי אלוקים חיים".

כתב בספר 'כד הקמח' (סוכה): **מכלל מצוות התורה שהם בדרך נגלה ונסתר הוא מצות הסוכה, שיש בה נגלה ונסתר, הנגלה הוא הפשט הוא שהכתוב ציווה**

אותנו בעשיית הסוכה רמז לזמן המדבר שהיו ישראל מטולטלין ונעים בו והיה ארץ ציה ושממה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ולגודל מעלת הנס ההוא אמר הכתוב (דברים ח) המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב... ולפי שהיה זיכרון לדורות הבאים בלכת עם כבד אנשים ונשים וטף במדבר ההוא אשר אין בטבע בן אדם לחיות בו, ומפני זה קבעה תורה מצוה זו של עשיית הסוכה זיכרון לאותן סוכות שעשו להן במדבר. ועל כן אמר בכאן בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם וגו', ובא בזה מאמר לרז"ל סוכות ממש עשו להם, כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצוה זו גודל מעלת ישראל במדבר. **והנסתר, זהו שאמר הכתוב "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו רז"ל אלו ענני כבוד, שהרי ישראל במדבר היו מקיפין אותם שבעה עננים,** והעננים נקראים סוכה... והנה זו מעלה גדולה לישראל כשהיו מוקפים בשבעה עננים, כי כן דרשו רז"ל שהקיף כסא הכבוד בשבעה עננים שנאמר... ולכך נצטוינו במצות סוכה שנעשה סוכות כנגד אותן סוכות, והם עננים שהקיף אותנו במדבר.

וכן מבואר בדברי ה'חיי אדם', שביאר מדוע בציווי על מצות סוכה "בסכת תשבו שבעת ימים", כתובה המילה "סוכות" בכתב חסר בלי וו, ובטעם של המצוה "כי בסוכות הושבתי את בני" כתובה המילה סוכה בכתב מלא עם וו. ותירץ משום שבני" במדבר ישבו בשני סוגי סוכות, סוכות ענני כבוד, וסוכות ממש, לכן כתוב בטעם המצוה סוכות בכתב מלא, אבל בציווי של מצות סוכה שנכתב לדורות שלא יושבים בסוכות ענני כבוד אלא רק בסוכות ממש, כתוב בכתב חסר.

וצ"ב הרי בגמ' נחלקו לזיכרון איזה סוכות נקבע חג הסוכות, וכיצד אפשר לבאר בטעם המצוה כשני השיטות יחד, וע"כ שהבין שאין מחלוקת.

יש להוסיף שיש רמז לשני השיטות מלשון הפסוק, לפי ר"ע שסוכות ממש עשו להם, מובן מדוע כתוב בפסוק "סוכות", אבל לפי ר"א שהכוונה לענני כבוד,

שערי סוכות מועד

צ"ב מדוע כתוב "סוכות", הרי עמ"י ישב בעננים ולא בסוכות.⁴² מצד שני יש לדייק מתיבת "בסוכות" כר"א דענני כבוד היו, משום שמתחת האות בי"ת יש נקוד פתח, שהוא כידוע במקום ה"א הידיעה, וכאילו כתבה התורה בסוכות הידועות הושבתי וכו', ולפי ר"א מובן שהכוונה בסוכות הידועות שהם ענני כבוד, אבל לפי ר"ע צ"ב מדוע מנוקדת האות בית בפתח, הרי היו אלו סוכות רגילות, ומה הדגש בסוכות הידועות.

וצ"ב כיצד כל תנא יבאר את הדקדוק בלשון הפסוק כשיטת התנא האחר. לפי דברי רבותינו שאין כלל מחלוקת בין ר"א לר"ע, קושיא מעיקרא ליתא.

לפי זה אפשר לבאר את עומק כוונת מה שהובא לעיל (בענין קדושת סוכה) בשם האר"י ומקורו ב'תיקוני זוהר' שסוכה היא כנגד שם הוי"ה ושם אדנות. המילה סוכה מורכבת מהאותיות ס"ה כ"ו שהם הגימטריא של שני השמות. כוונת הדברים שלמצות סוכה יש שייכות להנהגה של שם אדנות, שהיא ההנהגה של השגחה פרטית, וגם להנהגת שם הוי"ה, שהיא ההנהגה של ניסים גלויים למעלה מהטבע.

---

⁴² הרמב"ן כותב שעל דרך הפשט נראה כמו המ"ד שענני כבוד היו, וביאר מדוע נכתב בפסוק סוכות לפי המ"ד שהכוונה לענני כבוד. ז"ל: מפני שכבר פירש שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה, אמר סתם כי בסוכות הושבתי, שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם.